

Caiete Silvane

Revistă de cultură. Sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Zalău 550 Zilah

0260 612 870

caietesilvane@yahoo.com

www.caietesilvane.ro

Zalău 550. Mesaje din partea Președintelui Consiliului Județean Sălaj, Dinu Iancu-Sălăjanu și Primarului Municipiului Zalău, Ionel Ciunt	1
Marin Pop, Szabó Attila, Orașul Zalău – scurt istoric	2
Anchetă Caiete Silvane: Cei îi lipsește Zalăului? Răspund Ioan F. Pop, Györfi-Deák György, Viorel Gh. Tăutan și László László. A întrebat Daniel Săuca	5
Cristian Borz și Ana-Maria Borz, „Iuliu Maniu. Politică și morală”	7
Emanoil Pripon, Tezaurul monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Zalău	8
Camelia Burghel, Olimpia Mureșan, Târgul de la Zalău, ilustrat într-o expoziție etnografică	10
László László, Maniu 150: „Dreptul, legea și adevărul”. Unele aspecte privind relația lui Iuliu Maniu cu școala sa din Zalău și cu minoritățile	14
Mirel Matyas, Cutia cu amintiri (5). Destinul unei familii din Zalău, la cumpăna secolelor XIX și XX	22
De vorbă cu Flavius Lucăcel	26
Despre <i>zămuri</i> cu Mircea Groza	27
Marin Pop, Școala Normală de învățători din Zalău	28
Marin Pop, Presa românească din Zalăul interbelic	34
Catalog și expoziție personală Kancsura István	38
Alice Valeria Micu, Pr. Liviu Truțașiu, iubindu-l pe Dumnezeu și Sălajul natal	39
La Editura „Caiete Silvane” a apărut o nouă carte semnată de pr. Ioan Avram, „Luați aminte!”	40
Dănuț Pop, Ctitorul și Catedrala	41
Vasile Burja, Iuliu Maniu, discursuri parlamentare la Budapesta	45
Alexandru-Bogdan Kürti, Viorel Gh. Tăutan, Györfi-Deák György, Malaxorul de iulie	48
Omagiații lunii iulie (din Baza de date a Bibliotecii Județene I.S. Bădescu Sălaj)	52
Arca poeziei, Jacques Prévert, Pentru tine, dragostea mea, în românește de Maria Banuș, o rubrică de Viorel Mureșan coperta III	
Foto coperta I: Ovi D. Pop (Tabăra internațională de fotografie „Sălaj. Frumusețe, Tradiție, Poveste” – 2017), Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău (Turul virtual al centrului Zalăului de la începutul secolului XX); foto coperta IV: Arhiva personală Daniel Mureșan, Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău (Turul virtual amintit).	

Comenzi online - Editura „Caiete Silvane”

www.edituracaietesilvane.ro

Cifra de aur (e-Book)
15,00 lei

Adaugă în coș

Luați aminte! e-Book
15,00 lei

Adaugă în coș

Cifra de aur
20,00 lei

Adaugă în coș

Luați aminte!
35,00 lei

Adaugă în coș

Iuliu Maniu. Politică și morală (e-Book)
15,00 lei

Adaugă în coș

Iuliu Maniu. Politică și morală
45,00 lei

Prin labirintul ipotezelor judiciare
15,00 lei

Poezie populară. Articole și studii (e-Book)

Poezie populară. Articole și studii
30,00 lei

Sub semnul Cenușului „Silvane” –
cronici și alte texte literare (e-Book)

Zalăul, alături de alte câteva localități vechi ce au definit, într-un fel sau altul, legendara Țară a Silvaniei, și-a căpătat binemeritul statut datorită elementelor care îl particularizează.

Evoluția sa îl face promițător și îmbietor, deoarece este situat în centrul unui județ de o frumusețe aparte și cu o pepinieră de oameni valoroși.

Dragi sălăjeni, se cuvine ca la momente aniversare, și nu numai, să ne dorim ca Zalăul, orașul nostru reședință de județ, să dăinuie în timp, de-a pururea, iar locuitorii lui să fie bucuroși că-i aparțin.

La mulți ani, Zalău!
La mulți ani, zălăuani!

Dinu Iancu-Sălăjanu,
Președintele Consiliului Județean Sălaj

Dragi zălăuani,

Am ajuns, iată, la un nou moment aniversar pentru comunitatea noastră. Anul acesta se împlinesc 550 de ani de la atestarea ca oraș-târg și 26 de ani de la declararea zilei de 1 August ca „Zi a Municipiului Zalău”.

Zalăul are o istorie cu care ne mândrim! Primele dovezi ale unor descoperiri arheologice de pe teritoriul municipiului datează încă din epoca neoliticului, iar un moment marcant a avut loc în 1 August 1473, când Matei Corvin a numit pentru prima dată Zalăul oraș-târg,

oferindu-i acestuia independența economică.

De-a lungul anilor, orașul a trecut prin diverse procese de dezvoltare, astăzi fiind reședință de județ, centrul cultural al Sălajului și un important centru industrial. Întreaga comunitate zălăuană este exemplul de conviețuire pașnică, model de toleranță și respect reciproc. Populația Zalăului este formată din români, maghiari, germani, slovaci, evrei, romi și alte naționalități, o comunitate diversă, care a înțeles că prin acceptare și cu înțelepciune pot să trăiască în liniște și armonie.

Zalăul este arealul de la Poalele Meseșului de care Dumnezeu și istoria au hotărât să fim legați. În calitate de reprezentant al administrației locale pot spune că sunt mândru de istoria, tradițiile, cultura și oamenii pe care îi reprezintă. Prioritatea mea este ca Zalăul să devină un oraș cu adevărat european și cred că fiecare investiție finalizată contribuie semnificativ la îndeplinirea acestui obiectiv. Mai sunt multe de făcut, dar lucrurile au intrat pe un făgaș normal, iar împreună, prin implicare și cu răbdare facem lucruri importante pentru Zalău.

Multă sănătate, dragi zălăuani! Putere de muncă, liniște și bucurii! Dumnezeu să aibă grijă de aceste locuri și să ocrotească Zalăul!

La mulți ani, zălăuani!
La mulți ani, Zalău!

Ionel Ciunt,
Primarul Municipiului Zalău

Marin POP

SZABÓ Attila

Orașul Zalău – scurt istoric

Municipiul Zalău, reședința județului Sălaj, se găsește într-o depresiune formată din Munții Meseșului, în partea de sud-est, și în rest din dealuri. Prin acest inel sunt două porți naturale care fac posibilă intrarea în oraș: este vorba despre Poarta Meseșului (toponimul actual La Strâmturi), în partea de sud-est, în munți, și despre poarta creată de lunca foarte îngustă a Văii Zalăului, în partea de nord-vest a orașului. Până în secolul al XVI-lea, singura cale de acces spre Transilvania era aceasta, prin Zalău și Poarta Meseșană.

Prima mențiune documentară a localității Zalău o găsim în *Cronica lui Anonymus (Gesta Hungarorum/Faptele ungarilor)*, scrisă în secolul al XII-lea și care descrie evenimente petrecute pe parcursul secolului al X-lea. În lucrare se menționează că la venirea maghiarilor aici, înainte de anul 900, ei au trecut prin Zalău (*Zyloc*), unde au găsit o populație numeroasă, care făcea parte din voievodatele lui Menumorut și Gelu, doi conducători români.

Se poate afirma că Zalăul exista ca așezare omească în jurul anului 900. Cea dintâi atestare documentară cu dată certă a Zalăului este cea din anul 1220, când în Registrul Scaunului de judecată de la Oradea a fost înregistrată învinuirea și sentința dată pentru un furt săvârșit de un cetățean din „Villa Ziloc”.

De-a lungul timpului istoric, localitatea a avut diverse denumiri: „Ziloc”, în 1220; „Zylah”, în 1282, „Opidum Zilah”, în 1601, iar în secolul al XIX-lea, „Zilahu” și „Zalahu” sau forme de toponime germane: „Waltenberg” și „Zillennmarkt”.

În anul 1473, Matei Corvin, regele Ungariei și Boemiei, fiul lui Iancu de Hunedoara, acordă Zalăului statutul de târg – *oppidum Zylah*, prin care se garanta auto-

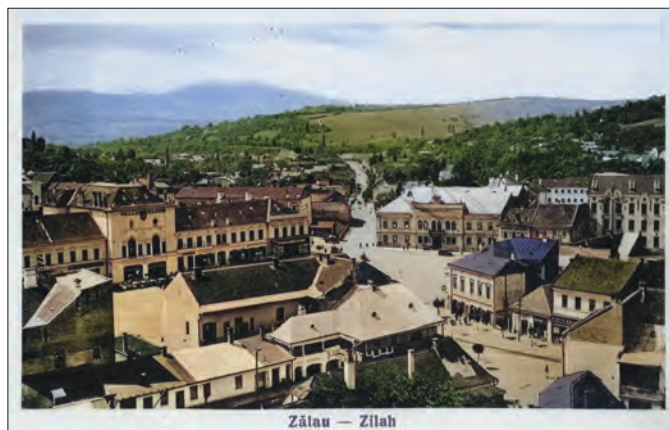
mie economică noului oraș.

În Evul Mediu, orașul Zalău primește un număr impresionant de privilegii menite să atragă populația să se așeze în acest loc de trecere. Locuitorii lui s-au ocupat mai ales cu meșteșugurile, fiind organizați în bresle: olari, măcelari, tăbăcari, cizmari, curelari, croitori, gubari. Dealurile care înconjoară orașul erau plantate cu livezi și vii, fructele fiind exportate în statele din Europa Centrală și de Vest, până în Belgia de azi.

Rolul important pe care-l avea Zalăul în cadrul schimbului comercial din Transilvania este demonstrat și de cele șapte tezaure și depozite monetare medievale și premoderne, ce numără peste 2.200 de piese.

Din punct de vedere administrativ, după venirea ungarilor, regele Béla a donat Zalăul, în anul 1246, episcopilor catolici. Cu toate acestea, orașul își păstrează independența în conducerea și administrația internă. În anul 1496 a primit din partea regelui Ungariei dreptul de judecată și execuție (*ius gladii*). În baza acestui drept, orașul putea ridica pe teritoriul său furci și alte mijloace de pedeapsă și putea pedepsi hoții și criminalii cu decapitarea, spânzurătoarea, arderea pe rug, mutilarea etc., în funcție de gravitatea acuzației. În afară de acest drept, care scotea orașul de sub autonomia județului, Zalăul a primit un nou drept în anul 1519: acela ca orice cetățean din Zalău să aibă dreptul de a face comerț liber în orice parte a țării, dar să nu poată fi judecat decât de judecătorii din Zalău. Era un privilegiu foarte mare, care dădea orașului independență economică, într-o vreme când toate depindeau de bunul plac al nobilului.

În anul 1542, Zalăul a fost alipit la Principa-

tul Transilvaniei. Principele Transilvaniei, Ștefan Báthory, i-a dat dreptul, în anul 1571, să-și aleagă 33 de senatori, care la rândul lor să aleagă un primar. Mai exista un notar, un arhivar și un casier. Era primul Consiliu Local al orașului Zalău. Prin acest drept, orașul a ajuns în scurtă vreme la autonomie absolută, conducându-și treburile interne separat de comitatul Solnocul de Mijloc, pe teritoriul căruia se afla. Această situație de independență și-a păstrat-o până în anul 1848, când a fost încorporat la Comitat.

Amintim aici și privilegiile pe care le-a dat Mihai Viteazul orașului Zalău, în februarie 1600. El a întărit privilegiul orașului de a nu plăti niciun fel de dare, privilegiu pe care orașul l-a primit mai înainte, pentru motivul că locuitorii lui erau chiar în calea trecătorilor din și spre Transilvania, unde erau supuși la numeroase șicane și neajunsuri.

Multe din privilegiile câștigate în cursul vremii s-au păstrat până aproape în perioada interbelică.

La data de 4 septembrie 1876, în urma ordinului Ministerului de Interne austro-ungar din 11 august 1876, referitor la aplicarea legii XXXIII/1876 privind noua organizare administrativ-teritorială a Ungariei, ia ființă Comitatul Sălaj, devenit, după 1918, județul Sălaj. Comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc au fost desființate și în locul lor, prin adăugarea a 27 de comune din comitatul Dăbâca și a altor două din comitatul Cojocna, a luat ființă comitatul Sălaj. Reședința Comitatului Sălaj a fost stabilită la Zalău.

Pe data de 30 octombrie 1876 are loc prima ședință a conducerii orașului Zalău, când s-a hotărât inițierea unor noi reforme. Începând cu data de 6 noiembrie 1876 se dezbate Regulamentul noii administrații, luându-se măsuri pentru constituirea reprezentanței cercuale. Se stabilește și alfabetul nominal al celor care plăteau mai multă dare orașului, adică numele viriliștilor, în număr de 29 persoane. Reprezentanța comunală (Consiliul Local) era compusă din 60 de membri, iar cea administrativă din 12 membri, jumătate aleși, jumătate numiți. La început, orașul era întretăiat de patru străzi: Crasna, Săcuiască, Găinari și Josani. Amintim aici și câțiva primari dinainte de 1918, începând cu anul 1848: Carol Kis (1848-1851); Ludovic Polgari (1851-1860); Ludovic Deak (1861-1867); Andrei Varga; Carol Șereș; Alexa Doja; Lupu Pentele; baronul Sigismund Dioseghi. Salariul primarului era de 500 de florini, primjude – 400 de florini, căpitan – 400 de florini, consilieri, primnotar și președintele sedriei orfanale – câte 300 de florini.

În toamna anului 1918, în urma directivei-program „Spre orientare”, la 11 noiembrie se înființează, la Zalău, Consiliul Național Român pentru comitatul Sălaj, constituit din Gheorghe Pop – președinte, dr. Alexandru Țiple și dr. Iosif Fărcaș (medic) – vicepreședinți, dr. Ioan Gheție – secretar. A doua zi, pe data de 12 noiembrie 1918, sub semnătura lui

Gheorghe Pop și a lui Ioan Gheție, a fost lansat și difuzat pe întreg teritoriul comitatului apelul intitulat „On(orate) Domnule!”, pentru constituirea Sfatului Comunal românesc pe tot cuprinsul comitatului.

La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, cercul electoral al Zalăului a fost reprezentat de următorii deputați aleși, cu credenționale: Traian Trufaș, preot greco-catolic în Zalău; dr. Augustin Pinteș, avocat, Crasna; Eugen Boroș, Zalău; Remus Roșca, preot ortodox în Treznea și Cornel Oțiel, preot greco-catolic în Buciumi.

Primul edil-șef al orașului Zalău de după 1918 a fost Iulian Domșa. Mai amintim aici ca primari în perioada interbelică pe Nicodim Cristea, Vasile Cloaje, fost comandant al batalionului 7 Vânători de Munte, care avea sediul la Zalău, Ioan Mango, fost Revizor Șef al învățământului sălăjean în perioada 1919-1930, când s-a pensionat și a fost ales primar, Leontin Ghergariu și Cornel Sima, fratele pictorului Ioan Sima, fost secretar general al Prefecturii și subprefect.

După 1918 s-a repus pe tapet problema reședinței județului Sălaj: Zalăul sau Șimleul. În cadrul unei adunări a reprezentanților populației din județul Sălaj, care a avut loc pe data de 31 martie 1921, se protestează împotriva intenției Guvernului Averescu de a trece, din cadrul județului Sălaj, sate la Sătmar și Someș-Dobâca. Tot acum s-a discutat și problema reședinței județului. Câștig de cauză a avut Zalăul în fața Șimleului din mai multe considerente, după cum reiese din moțiunea adoptată la adunarea amintită.

Din punct de vedere edilitar remarcăm trei etape mari de construire a orașului Zalău. Prima etapă coincide cu serbarea mileniului maghiar, între anii 1890-1900, când au fost construite mai multe edificii publice: Cazarma (terminată în 1871); Palatul Tribunalului, construit între anii 1890-1891; clădirea „Transilvania”, clădirea Prefecturii (sediul actual al Primăriei); liceul Wesselényi sau Spitalul județean.

A doua etapă coincide cu perioada interbelică (1919-1940), când orașul Zalău a înregistrat progrese importante sub toate aspectele: socio-economic, demografic, edilitar, cultural, sanitar etc. În anul 1926, orașul Zalău avea 30 de străzi. Dintre acestea, șase erau principale, fiind pavate și cu trotuare. Toate străzile principale porneau din Piața Mihai Viteazul, care era principala piață a Zalăului interbelic. În afară de aceasta mai exista o altă piață, care purta denumirea de Piața Unirii. Acolo se vindeau lemne și furaje. Tot aici era târgul de vite sau oborul, care era bine aranjat. Întreg orașul era luminat cu lumină electrică. Era un oraș destul de curat și aranjat față de alte orașe din țară. Circulația era destul de redusă, în afara zilei de târg, care era tot sâmbăta, la fel ca în ziua de azi. Mai existau și patru târguri de țară. La târguri participau și locuitorii satelor din jurul Zalăului, de

multe ori fără niciun scop. Specialitatea Zălăului erau măcelăriile. În Zalău se consuma foarte multă carne. De asemenea, exista și un abator. Zălăul avea 40 de crâșme și cinci restaurante, care aduceau venituri substanțiale la bugetul local.

Ca reședință de județ, Zălăul interbelic avea următoarele oficii publice: Prefectura, Subprefectura, Pretura, Serviciul de poduri și șosele, Administrația financiară, Percepția de Stat, Tribunalul cu Parchetul, Judecătoria de Ocol, Revizoratul Școlar, Consilieratul Agricol, Regiunea Agronomică, Ocolul Silvic, Primăria, Poliția de Stat, Brigada de Siguranță, Oficiul Sanitar Județean, Oficiul Veterinar Județean, Oficiul PTT și CFR, Cazarma, Compania de Jandarmi, Parohii (ortodoxă, greco-catolică, romano-catolică, reformată, ebraică).

Legea comunistă nr. 5/1950 pentru raionarea administrativ-economică a țării, care a intrat în vigoare la data de 8 septembrie 1950, prevedea schimbări importante. Județul Sălaj este desființat și împărțit între cele trei regiuni din nord-vestul României: Baia Mare, Bihor (Crișana) și Cluj. Orașul Zalău își pierde din importanță, devenind doar reședință de raion, din anul 1953, după ce în perioada 1950-1953, reședința raională a fost la Jibou.

În anul 1968, prin Legea nr. 2 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, județul Sălaj, după nenumărate memorii, reapărea pe harta țării, în configurația actuală, mult micșorat față de cel din perioada interbelică. Orașul Zalău redevine capitala județului Sălaj, iar din anul 1979 primește rangul de municipiu.

A urmat cea de-a treia mare etapă, o perioadă în care s-a construit mult, dar de o calitate inferioară și cu costuri foarte mari. Din păcate, una dintre marile greșeli făcute în timpul regimului comunist a fost aceea a dărâmării centrului istoric al orașului, în afară de câteva clădiri, care dădeau farmec Zălăului interbelic.

Începând cu anul 1989, orașul se găsește în plin proces de modernizare și reconstrucție, în special pe orizontală, luând ființă întregi cartiere de case. Orașul și suburbiile, în special cele aflate pe axa Cluj-Napoca – Satu Mare, beneficiază de o infrastructură bună, ceea ce a generat construcția a numeroase case de-a lungul acestei importante artere de comunicații.

În memoria colectivă a localnicilor, Zălăul a rămas cu vechea denumire, cum arată și Coriolan Suciu, de

Zalău. Forma actuală, Zalău, s-a obținut, începând cu secolul al XX-lea, prin hiperurbanism, făcându-se analogie cu alte toponime terminate în -ău, destul de numeroase, atât în județul Sălaj, cât și în alte regiuni ale țării (Barcău, Inău, Bacău, Buzău etc.).

Edictul regelui Matei Corvin referitor la Zalău – 1 august 1473:

„Din porunca domnului rege. Noi Matia, regele Ungariei, Boemiei etc., dăm de știre și facem cunoscut prin cuprinsul (scrisorii) de față tuturor că noi, la atât de smerită rugămintă stăruitoare a credinciosului nostru părinte în Hristos, domnul Gabriel, episcopul Bisericii Albei Transilvane, prezentată de el maiestății noastre tocmai de aceea, cât și pentru înlesnirea și folosul târgului său numit Zalău, așezat în comitatul Solnocul de Mijloc și al locuitorilor acestuia, am hotărât să încuviințăm cu milostivire și să hărăzim să se țină veșnic târguri anuale de fiecare sărbătoare... a lui Paul Eremitul și a apostolilor Filip și Iacob, precum și în zilele care premerg și urmează acestei sărbători... îndestulătoare în fiecare an cu toate acele libertăți și prerogative cu care țin târgurile sau târgurile anuale (în) orașele noastre libere sau satele noastre, totuși fără târgurile sau târgurile anuale ale altora. Drept aceea, pe voi, toți negustorii și târgoveții precum orice călători, prin rândul (scrisorii) de față, vă încredințăm, vă înștiințăm și vă asigurăm că la mai sus zisele târguri sau târguri anuale libere hotărâte și care se țin în sus-zisul târg Zalău, în modul de mai sus să veniți și să vă grăbiți cu venitul cu toate mărfurile, lucrurile și bunurile voastre în siguranță, liber și fără orice frică sau teamă în privința lucrurilor și persoanei voastre, ajunși acolo și stând cu negustoria voastră, vă puteți întoarce la locurile voastre sau altele unde doriți, lucrurile și persoanele voastre fiind totdeauna sub protecția și ocrotirea noastră, specială. Și voim să se pună a vesti pe față și deschis aceste târguri și alte locuri obștești, (scrisoarea) de față fiind citită să fie restituită celui care o înfățișează. Dat în Buda în sărbătoarea fericitului apostol Petru în lanțuri, anul domnului omiepatrusuteșaptezecișitrei, al domniei noastre șasesprezece, al încoronării zece”.

Ilustrațiile fac parte din arhiva personală Daniel Mureșan.

Ce îi lipsește Zalăului?

Numărul de față al revistei „Caiete Silvane” este dedicat Zalăului la împlinirea a 550 de ani de la atestarea ca oraș-târg. E importantă și istoria (marcăm și noi, firește, aniversarea), dar, poate, prezentul și viitorul merită la fel de multă importanță. Am întrebat, așadar, mai mult sau mai puțin polemic:

1. Ce credeți că îi lipsește Zalăului (cultural și nu numai)?

2. Cum vă imaginați Zalăul cultural (literar, științific etc.) peste 20 sau 30 de ani?

3. Poate fi cultura un motor de dezvoltare al Zalăului?

Am primit puține răspunsuri, dar, și așa, sunt revelatoare pentru posibile piste de analiză. Fiind în domeniu, am considerat că e mai bine să nu răspund la anchetă. Și nici la unele din textele anchetei. Sunt atent, oricum, la ceea ce spun colegii noștri, ca, de altfel, la orice „semnale” pe care le primim. Subiectul rămâne deschis.

(D. SĂUCA)

Zalăul cultural par lui-même

Ioan F. POP

1. Zalăului cultural nu îi lipsește (aproape) nimic pentru a fi nu doar el însuși, ci și pentru a fi un punct atractiv pe harta creativă a țării noastre. Și asta nu doar pentru că un filosof de-al nostru spunea că pentru cultură sînt bune vremurile rele (poate și locurile mai puțin norocoase, predestinate parcă unei eterne marginalități). Cultura înaltă ține mai mult de verticala sa evolutivă și mai puțin de orizontalitatea geografică. Ca atare, în orice loc am trăi, cultura este doar la un pas distanță. Singura condiție e să ne dorim cu adevărat cultura, de la oameni interesați la instituții, nu doar să o mimăm de formă. Cu o parafrază a unei aserțiuni pascalienne, centrul culturii se află pretutindeni, iar circumferința – nicăieri. Marginalitatea și centralitatea țin mai mult de psihologie și mai puțin de topografie. Ca atare, revista *Caiete Silvane*, *Editura Caiete Silvane*, *Zilele revistei*, *Festivalul Internațional Primăvara Poeziei*, celelalte activități conexe, dinamismul lui Daniel Săuca, toate acestea sînt un semn peremptoriu că se poate.

2. E greu să faci predicții pentru o perioadă mai lungă în vremuri în care chiar și următorul pas (cultural sau nu) e plin de neprevăzut, de anormalități și absurdități. Mai ales într-un context social care se bazează pe improvizație, amatorism și hazard. Avantajul culturii e acela că ea se hrănește din crize și din incertitudini, din neprevăzut și angoase. E de sperat că ea va câștiga bătălia cu tendința deculturalizantă și dezumanizantă care ne bîntuie, cu mediocritatea și prostia care ne sufocă. Cultura se poate naște într-o margine, dar ea poate performa doar într-un amplu spațiu creativ, intrînd în rezonanță cu alte valori com-

parative. Orice localism cultural trebuie să aibă o dimensiune universalizantă, abordarea oricărei forme a creativității trebuie să valorifice atît valențele estetice individuale, cît și datele unui loc și al unui timp, timbrul specificității lor. Zalăul – la care mă gîndesc tot mai nostalgic – poate contribui cu vocea sa la diversitatea registrelor culturalității în general, își poate transforma aparenta provincialitate în centralitate.

3. Chiar dacă nu poate fi în mod direct și imediat un motor de dezvoltare a Zalăului (căci rentabilitatea culturii se măsoară în decursul timpului și după alți parametri evaluativi), ea poate fi un factor stimulator, unul de promovare și reliefare a ceea ce are mai bun spiritual. Poate potența toate celelalte activități umane, dîndu-le un sens și o semnificație dincolo de marginile perisabile ale prezentului. Fără cultură, sîntem mai săraci chiar dacă stăm pe un munte de bogății. Cultura ne oferă perspectiva valorizării a tot ceea ce avem, ne procură un sens existențial, poate chiar șansa unui destin. De aceea, orice loc marginal poate fi epicentrul unei forme de cultură dacă acesta o sprijină și o promovează în mod autentic. Strict cultural, Zalăul poate fi (aproape) tot ceea ce își dorește, cu o singură condiție: cea a valorii. *The rest is silence...*

Cultura în Zalău

GYÖRFI-DEÁK György

1. În primul rînd, Zalăului îi lipsește trecutul, cel consemnat de publicațiile apărute aici de-a lungul timpului, în diferite limbi. Ele nu sunt scanate, nu sunt postate pe internet, nu sunt accesibile la sala de lectură. Lucrările de specialitate abordează unilateral

subiectele de istorie, deși informații există. Nimeni nu și-a propus să realizeze o sinteză, o cronologie care să cuprindă toate evenimentele, faptele tuturor locuitorilor, prezentate într-o corelație obiectivă. Rezultatele se văd: în prezent, o parte a eșichierului politic insistă să fie glorificată jefuirea și incendierea orașului (4 august 1601).

2. Aș dori să-i revăd aspectul tradițional, fără edificii cubiste trântite în buricul târgului, care disonează cu înfățișarea multiseclară, de urbe patriarhală a breslelor prospere. Cultura înseamnă transmitere de valori, comunicare. Duc dorul meselor și scaunelor înșiruite pe toate laturile centrului vechi, la umbra unor tei înmiresmați. Succesul în politică a fost întotdeauna asigurat, fie în parlamentul budapestan, fie în cel bucureștean. În științe, să ne amintim de tratatul de lingvistică al lui Gyarmathi Sámuel, citit și citat chiar și după două secole; de monografia lui Petri Mór; de erudiția istoricului Nicolae Gudea; de rigurozitatea fizicianului Traian I. Crețu, de tenacitatea etnologului Ion Taloș. În literatură, voi cita versul „la trecuți mare, mare viitor!” și-i voi aminti pe romancierul Jósika Miklós, profesorul Kincs Gyula, poetul Ady Endre, gazetarul Ioniță Scipione Bădescu, traducătorul Laurențiu Bran. Cred că vom avea întotdeauna oameni de o asemenea ținută; Dă, Doamne! să rodească în locul unde s-au format ca intelectuali de marcă.

3. Depinde de cât accent se va pune pe educație. Zălăul vechi a fost extins și colonizat în „epoca de aur” a lui Nicolae Ceaușescu, cu copiii unor membri cooperatori, promovați de activiștii comuniști. Foarte mulți dintre cei strămutați forțat de la sat la oraș s-au reîntors la țară după pensionare, deoarece în cursul activității s-au mulțumit să lucreze pentru beneficiul propriu și n-au dorit să acceadă la un nivel superior, nu și-au însușit modul de viață urban. Cred că abia a treia generație de noi cetățeni va prelua un „modus vivendi” bazat pe acele elemente de civilizație care fundamentează cultura.

„Cultura nu poate fi, ci este un «motor» de conservare și dezvoltare al oricărei comunități”

Viorel Gh. TĂUTAN

Riscând percepția în evantai conotativ, accentuat ludic, a replicii mele, cutesc un enunț aproape bizar, generând nostalgii reprobabile: Zălăului îi lipsește „Armătura”, „Emailații”, un Aeroport, bretea pentru autostradă, **stagiuni** de teatru, operă, filarmonică, cinema, relație amiabilă și continuă între Asociația

Scriitorilor și Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu”, un lot de jucători în divizia A de fotbal... Altfel, are de toate, plus Internet și telefonie mobilă!

Evident, însă, are o echipă administrativ-managerială, condusă de un primar competent, patriot de invidiat, așijderea primarului din Jibou. Fără îndoială, știe mai bine decât oricine ce îi lipsește municipiului, astfel încât cei mai numeroși dintre locuitori să fie mulțumiți, chiar mândri, vizând calitatea vieții lor urbane.

Chiar în derularea temporală a prezentului, atât platoul mărginit de „vechiul” „palat” al telefoanelor și restaurantul hotelului „Porolissum” din centrul „nou”, cât și din cel vechi, alterat deja arhitectural de clădirea Administrației Finanțelor Publice, sunt transformate radical, cred, astfel încât să genereze uimire celor care au plecat din oraș în urmă cu cinci ani, să zicem, și vor reveni peste aproximativ doi ani, măcar în intenția deblocării nostalgiei, ca să constate admirativ schimbarea.

Având în vedere o astfel de manieră managerială, îmi permit să fiu optimist. Și apoi, când ai la cârma județului un artist renumit, în calitate de președinte al Consiliului Județean, poți fi sigur că arta, în special, cultura, în general, pot accede la nivelul dorit al prestigiului perpetuu. Cu toate acestea, a început să-mi fie teamă de prognoze de când Necuratul a redeșteptat spiritul revanșard, imperial, ascuns în carnea și oasele unora dintre liderii populațiilor nord-estice, încât au reînceput să se ucidă frații între ei. Nu uităm că istoria poporului ales începe cu adulter și fratricid.

Acceptând definiția formulată de către filosofi, **Cultura** nu poate fi, ci **este** un „motor” de conservare și dezvoltare al oricărei comunități. Istoria marilor migrații euro-asiatice o demonstrează cu asupra de măsură. Ceea ce impune este fără îndoială popularizarea: afișul, expoziția (itinerantă), târgul, tirajul, festivalul, managementul generos, altruist, colaborarea, competiția, schimbul de experiență (vizita).

Zălăul și județul Sălaj și le permite. Inițiatori maturi și tineri sunt. Trebuie doar stimulați! Cum? Acest aspect nu cred că trebuie să-l precizez!

„E nevoie mare de educație culturală (formală și nonformală) a publicului și de marketing cultural”

LÁSZLÓ László

1. Zălăului cultural îi lipsește, în primul rând, publicul doritor de cultură („consumatorul”). Se mai întâmplă că se transmit pseudovalori culturale (chiar și kitsch). Poate că oamenii de cultură și instituțiile cul-

turale („producătorii și furnizorii produselor culturale”) ar trebui să fie mai flexibili/mai insistenți/mai receptivi la pulsul vremii/mai creativi/mai originali/mai atractivi să capteze atenția, interesul posibililor consumatori de cultură. E nevoie mare de educație culturală (formală și nonformală) a publicului și de marketing cultural.

Dacă Zalăul nu poate întreține un teatru propriu, atunci cu teatrele mai apropiate s-ar putea încerca sisteme de abonamente, ministagiuni sezonale. Dacă publicul local are nevoie de teatru, nevoia trebuie satisfăcută regulat. Dacă există nevoia. Dacă nu, atunci eventual poate fi moșită/creată și sporită tot prin educație.

2. Personal nu fac planuri de o asemenea perspectivă, dar cred că din punct de vedere cultural, Zalăul va fi ori mai atractiv, variat și viabil, ori nu va fi deloc. Nu cunosc tirajul revistelor culturale sau al volumelor de literatură sau de artă publicate la Zalău și în județ, dar cred că nu sunt mari. Cultura costă și nu toată lumea face sacrificii. O revistă culturală sau o instituție de cultură nu prea se poate întreține singură, din venituri proprii.

Cultura poate să devină un fel de serviciu public (comunitar), mai ales dacă trăiește din banul public. Iar dacă pe „piața culturală”, pe lângă acest serviciu public va pătrunde și „producția culturală privată” (întreținută din donații, sponsorizări, mecenatură),

atunci poate să crească diversitatea și calitatea produselor/serviciilor, deoarece concurența este benefică.

Dacă suntem la capitolul viitor și perspective, atunci poate că și în domeniul culturii, amatorismul și voluntariatul (în cea mai mare parte) trebuie înlocuite cu exigența profesionalismului.

Oare putem vorbi de Zalăul științific? În afară de muzeu, nu prea. Că degeaba avem extensii universitare, ele nu se văd. (Sau de persoane cu titluri științifice de doctori și doctoranzi. Haideți să fim serioși!)

3. Răspuns scurt: Probabil da. (În anumite condiții.)

Sunt câteva „branduri de Zalău/branduri sălăjene”*, și dacă acestea vor fi propagate și valorificate nu doar cultural, ci și turistic, comercial, atunci poate să contribuie la dezvoltarea economică a orașului (Sălajului). Dacă marketingul „turismului cultural” nu-i eficient, atunci turiștii care nimeresc la Zalău fac o poză la Wesselényi, iar cafeaua sau masa o vor servi în alt oraș (județ), unde se vor și caza.

* „Branduri de Zalău/branduri sălăjene” ar putea fi: Porolissum, Wesselényi, Ady, Maniu, CNS, clădirea Transilvania, fântâna cu îngerași, casa de pe Coposu (casa „regelui”), localitățile sălăjene: Șimleu Silvaniei, Jibou, Cehu Silvaniei, Bădăcin, Guruslău, Bocșa, Crasna etc. Plus agroturismul îmbinat cu posibilitățile valorificării tezaurului etnografic/folcloric/viti- și vinicol, termal-peisagistic etc.

Cristian Borz și Ana-Maria Borz – „Iuliu Maniu. Politică și morală”

La editurile „Caiete Silvane” (Zalău) și „Școala Ardeleană” (Cluj-Napoca) a apărut volumul „Iuliu Maniu. Politică și morală”, semnat de Cristian Borz și Ana-Maria Borz. Volumul face parte din proiectul editorial dedicat lui Iuliu Maniu, de la nașterea căruia s-au împlinit, în 2023, 150 de ani, iar de la trecerea în eternitate, 70 de ani. Partenerii proiectului sunt: Academia Română – Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca, Fundația Transilvania Leaders, Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, Casa Memorială „Iuliu Maniu” din Bădăcin și Asociația Școala Ardeleană de Editare și Promovare a Cărții.

„Iuliu Maniu a fost numit «Sfinxul de la Bădăcin» de politicieni și jurnaliști din București care, după Primul Război Mondial, spuneau că omul de stat cel mai însemnat pe care l-a dat Transilvania României Întregite nu se putea adapta stilului politicianist din

Vechea Românie. Părintele Cristian Borz și fiica sa Ana-Maria ne relevă un portret biografic al celui care provenea dintr-o vestită și respectată familie de luptători pentru cauza națională a românilor transilvăneni – Iuliu Maniu. Părintele Borz este cel care a reușit mobilizarea energiilor multor români pentru refacerea Casei Memoriale a lui Iuliu Maniu, de pe Dealul Țarinei, în Bădăcin. Acum și-a propus să ne prezinte, și o face cu mult talent, dăruire și credință că înfăptuiește un lucru necesar, felul în care Iuliu Maniu a trăit la Bădăcin, cum a interacționat cu oamenii locului și oaspeții care i-au călcat pragul casei. Ne este redat tabloul unui OM cultivat, modest, credincios și dedicat total binelui națiunii române, pentru care a știut încă din fragedă tinerețe că va trebui să se jertfească. Și a făcut-o cu demnitate, muncind enorm pentru o Românie Mare și Nouă, lăsând generațiilor următoare un drept la recurs istoric în vederea continuării dezvoltării și modernizării României. Citind această carte scrisă de Părintele Borz și fiica

dumnealui veți înțelege că «Sfinxul de la Bădăcin» a îndemnat doar la dedicare totală a politicienilor și cetățenilor României pentru construirea unei societăți bazată pe valorile credinței înaintașilor și umanității”, a apreciat prof. univ. dr. Vasile Pușcaș, membru corespondent al Academiei Române și coordonatorul colecției de Istorie contemporană din cadrul Editurii „Școala Ardeleană”.

Emanoil
PRIPON

Tezaurul monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Zalău

Pe teritoriul de azi al municipiului Zalău au fost descoperite de-a lungul timpului nu mai puțin de nouă tezaure și acumulări monetare medievale, pre-moderne și moderne.

În anul 1961, în curtea fostei fabrici de mobilă „Stea-ua Roșie” din Zalău, a fost descoperit întâmplător (cu ocazia efectuării unor lucrări de canalizare) un tezaur monetar format din peste o mie de monede din cupru cu valoarea de 10 și 20 de polture. Monedele din tezaur au fost emise între anii 1704 și 1706 de către Francisc Rákóczi al II-lea (1704-1711), conducătorul mișcării antihabsburgice de la începutul secolului al XVIII-lea. Monedele erau depuse într-un vas din ceramică pe care descoperitorii l-au distrus. Muzeul din Zalău a reușit să salveze la vremea respectivă 172 de piese (Foto 1) și un fragment din vasul în care au fost depuse.

Foto 1. Tezaurul monetar de la Zalău (secolul XVIII) – vedere de ansamblu

Francisc Rákóczi al II-lea a emis monede din cupru cu valoarea de un denar (în anul 1705), de o poltură (între anii 1704 și 1707), de patru polture (în anii 1706 și 1707), de 10 polture (între anii 1704-1707) și de 20 de polture (în anii 1705 și 1706).

Așa cum se observă, această serie de emisiuni monetare din cupru, începe în anul 1704 și se încheie în anul 1707. Punerea lor în circulație a fost un expedient, adică un mijloc ingenios folosit de Francisc Rákóczi al II-lea pentru a face față cheltuielilor enorme legate de războiul cu Habsburgii. Inițial, monedele de o poltură erau realizate din argint, însă odată cu izbucnirea ostilităților, costurile războiului nu au mai putut fi acoperite din impozitele sau veniturile realizate de pe urma imenselor proprietăți funciare deținute de Francisc Rákóczi al II-lea, dar nici din ajutorul financiar acordat de Franța. Astfel, Rákóczi recurge la emiterea masivă de monede

din cupru în locul celor din argint.

Cea mai timpurie piesă din tezaurul de la Zalău a fost emisă în anul 1704. Emisiunile monetare ale anului 1704 nu au siglă de monetărie. Abia din anul următor, unele piese (nu toate) vor purta pe avers sigla monetăriei unde au fost emise. Piesele fără siglă de monetărie se consideră că au fost emise la Kremnica, în Slovacia de astăzi, fapt discutabil însă.

Majoritatea pieselor ce compun tezaurul de la Zalău au fost emise în anul 1705.

Monedele poartă pe avers stema Ungariei (scutul dublu scartelat, surmontat de o coroană deschisă), iar de o parte și de alta anul emiterii. Unele dintre piesele din tezaur au pe avers și inițialele monetăriei unde au fost emise: **C-M** (Košice, în Slovacia de astăzi), **M-M** (Munkacevo, în Ucraina de astăzi), respectiv **N-B** (Baia Mare). Pe reversul monedelor se află deviza **PRO LIBERTATE**, dispusă pe două rânduri, aluzie la războiul de eliberare de sub Habsburgi, inițiat de Francisc Rákóczi al II-lea în anul 1703. Sub deviză, într-un cartuș baroc, se află înscrisă cu cifre latine valoarea piesei: **X**, adică 10 polture (Foto 2).

Foto 2. Monedă de 10 polture (1705) din tezaurul de la Zalău (avers și revers)

Tezaurul conține și două monede cu valoarea de 20 de polture. Acestea au pe avers stema Ungariei surmontată de o coroană, iar lateral stânga-dreapta anul emiterii: **17** – **05**. Pe revers se află Madona cu pruncul, iar stânga-dreapta **P**(atrona) – **H**(ungariae), adică Ocrotitoarea Ungariei; dedesubt, într-un cartuș baroc se află înscrisă valoarea cu cifre latine **XX** (Foto 3).

Foto 3. Monedă de 20 de polture (1705) din tezaurul de la Zalău (avers și revers)

Se estimează că valoarea totală a monedelor din cupru emise de Francisc Rákóczi al II-lea se ridică la șase milioane florini aur, rata inițială de schimb fiind de 223 de polture pentru un florin din aur sau 80 de polture pentru un taler din argint.

Desigur, acest curs forțat nu a putut fi menținut. La efectuarea tranzacțiilor se ținea cont de moneda în care se plătea. Spre exemplu, pentru un cal se plătea contravaloarea a 13 taleri în „bani albi”, adică în argint sau contravaloarea a 41 de taleri în „bani roșcați”, adică în polturi din cupru; o vacă valora șase taleri în moneda din argint sau echivalentul a 14 taleri în moneda de cupru. Privite prin prisma acestor date, monedele din tezaurul de la Zalău par a fi rodul unei tranzacții relativ importante (oficial echivalentul a 22 de taleri, în fapt, mult mai puțin) sau o acumulare monetară, pusă la adăpost în contextul unui pericol iminent, cel mai probabil în contextul pătrunderii în anul 1707 în Transilvania. Din motive pe care nu le

cunoaștem, dar le putem bănuși, proprietarul tezaurului nu a reușit să-și mai recupereze agoniseala pusă la adăpost în pământ.

În județul Sălaj au mai fost descoperite alte două tezaure monetare formate din polture de cupru, unul în anul 1984 la Fildu de Sus, iar altul în anul 2016 la Treznea.

Pe lângă cele trei tezaure monetare descoperite în Sălaj, în Transilvania a mai fost descoperit un tezaur cu 398 de piese la Huedin, județul Cluj. De asemenea, relativ recent, a fost publicat un fragment dintr-un alt tezaur cu monede de zece polture descoperit la Nădăștia de Jos, orașul Călan, jud. Hunedoara. La acestea se adaugă alte două tezaure monetare cu monede emise de Francisc Rákóczi al II-lea, descoperite în 1872 la Bezidu Nou (astăzi, localitate componentă a orașului Sângeorgiu de Pădure), județul Mureș (825 de piese), respectiv la Vale, județul Cluj (62 de piese).

Așa cum am spus, emisiunile de polture din cupru au constituit un substitut la care a recurs Francisc Rákóczi al II-lea pe parcursul războiului antihabsburgic. Faptul că în Transilvania sunt cunoscute cel puțin șapte tezaure, dintre care unul numără 398 de piese, altul 825 de piese, iar un al treilea, cel de la Zalău, număra inițial peste 1000 de piese, întărește ideea că tezaurizarea monedei de cupru nu este un fenomen izolat, ci în lipsa unor nominale din metal prețios, moneda din cupru este și ea tezaurizată în situații-limită.

Bibliografie selectivă:

1. Angelotti Zsuzsanna, Fux Kornél, *Magyar pénzermék és papírpénzék*, Grafon Kiadó, Nagykovácsi, 1999.
2. Florin Ciulavu, *Activitatea monetară de la Alba Iulia. Studiu numismatic, istoric și arheologic*, Editura Muzeului Național al Unirii / Editura Mega, Alba Iulia, Cluj-Napoca, 2020.
3. Florin Ciulavu, Bărbat Ioan Alexandru, *A portion of the Rákóczi poltura hoard discovered in Nădăștia de Jos (Hunedoara county) and associated discussion of coin minting during the time of Francisc II Rákóczi*, în *Sargetia*, Serie Nouă, X, 2019, pp. 333-343.
4. Eugen Chirilă, Lakó Éva, *Tezaurul monetar de la Steaua Roșie (orașul Zalău), sec. XVIII*, în *Tezaure monetare din nordul Transilvaniei, sec. XVI-XVIII*, Zalău, 1970, pp. 65-72.
5. Eugen Chirilă, Elena Musca, *Două tezaure monetare din Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău*, în *Acta Musei Porolissensis*, X, 1986, pp. 230-234.
6. Pap Francisc, *Tezaurul monetar de la Huedin și unele probleme ale emisiunilor rákócziene*, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, vol. IX (1995), Editura Academiei Române, București, 1997, pp. 211-218.
7. Emanoil Pripon, *Tezaure monetare medievale și premoderne descoperite pe teritoriul orașului Zalău*, I, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018.

Camelia
BURGHELEOlimpia
MUREȘAN

Târgul de la Zalău, ilustrat într-o expoziție etnografică

Podoabele din costumul de sărbătoare au fost, mereu, nu doar marcă identitară, ci și un barometru al poziției sociale, locului în comunitate, averii și, de ce nu, al bunului gust. Podoabele au întregit costumul tradițional, dându-i un plus de valoare, nu doar prin culoare, strălucire sau măiestrie, ci și la nivel sentimental, ele fiind, nu o dată, lăsate moștenire de la mamă la fiică. Mai mult, podoabele vorbesc despre multiculturalitate, despre obiceiuri și tradiții, despre contextele sărbătorii populare și ale târgului de unde erau cumpărate.

Legăm podoabele din costumul de sărbătoare sălăjean de târgul de la Zalău, foarte cunoscut în zonă, de unde e posibil să fi fost cumpărate unele podoabe sau materiale necesare confecționării acestora, dat fiind faptul că anul acesta se împlinesc 550 de ani de la dobândirea statutului de târg.

Simpozionul „Podoabe din costumul de sărbătoare”, organizat de Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău în perioada 6-7 aprilie 2023, a adus în atenție poziția privilegiată a podoabelor țărănești și necesitatea cercetării lor din perspective etnografice, dar și locul privilegiat al instituției țărănești numită „târg” în contextul lumii tradiționale.

Expoziția a valorizat spațiul târgului din Zalău prin refacerea unor tarabe, accentuând pe acea parte a comerțului care viza mai ales podoabele de sărbătoare, atât de dragi femeilor dintotdeauna, dar și o serie de variante de obiecte (ele în sine podoabe) care ar fi putut fi oferite sau primite drept daruri/cadouri, așa cum se poate vedea în fotografiile atașate acestui material.

Prezentăm, succint, câteva momente ale expoziției, cu o centrare specială pe cele care evocă târgul din Zalău:

O instituție „colorată” a comunității tradiționale: târgul

Târgul (denumit adesea „de țară”) era un soi de instituție a comunității tradiționale, la fel ca sărbătoarea, calendarul sau zestrea fetei, guvernând o bună parte din viața sătenilor și a orășenilor. Era un eveniment contextualizat: târgurile se țineau de sărbători, dar și în funcție de fazele muncilor agricole ori pastorale, unele fiind anuale/bianuale, altele săptămânale, după gradul de necesitate al zonei.

Dincolo de schimbul economic (la târg se putea valorifica surplusul de producție și se puteau procura mărfurile care lipseau din gospodărie, economia țărănească funcționând multă vreme pe baza trocului) sau de câștigul financiar (practic, pentru țărani era aproape singura modalitate de a obține, concret, bani), târgul era un spațiu al întâlnirii culturilor, etniilor, vecinătăților.

Târgul era prin excelență o placă turnantă pentru schimburile și dialogurile de toate felurile, de la cele economice/comerciale (grâne, legume, animale mici sau mari), meșteșugărești (produse ale meșteșugarilor vremii), până la *know how agro-pastoral* (țărani aflau noutăți sau bune practici din domeniul muncii lor cotidiene), gospodărești (sfaturi practice), culinare (gospodinele schimbau rețete) și chiar schimburi de tradiții folclorice (muzică locală ori contextul favorabil al unor petreceri).

În plus, târgurile au avut un rol catalizator în demersurile creatoare; de exemplu, materialele noi, de proveniență străină ori îndepărtată au stimulat mult dinamica hainelor de sărbătoare, pe care le-au accesoriizat în pas cu moda sau a celor de toată ziua, pe care le-au modernizat și orășenizat.

Ceea ce numim astăzi „socializare” era un soi de background al târgului: oamenii vorbeau, negociau, plăvărgeau, schimbau idei, pecetluind tranzacțiile printr-un *aldămaș* băut la fața locului (de obicei *un deț de pălincă*). Era, așadar, un contact fluid între vecinătăți, etnii, culturi, astfel explicându-se de ce târgurile au modificat sau inițiat obiceiuri, au generat

atitudini și au secționat calendarul anual.

Pentru mulți dintre țărani, era cel mai bun motiv de deplasare din comunitate, de ieșire într-un spațiu exterior, mai mult sau mai puțin îndepărtat. „Mersul la târg” însemna emoție, preocupare, calcul, asumare a unor riscuri, oboseală, noroc... Deseori, târgul era atât de important încât anul se împărțea în funcție de târguri: „înainte de târgul de la Fechetău”, „după târgul de la Crasna”.

Pentru femei, deseori, mersul la târg avea ca efect final schimbarea statutului social, pentru că de aici își cumpărau *bumbi de pkiatră*, *chischineauă* ori năfrămi, *zadii hoidănțești* ori *fitău* colorat pentru spăcele și *barșon* pentru *laibere*, mărgelile pentru *zgărzi* și *prime* pentru *muruni*; cu toate aceste accesorii „domnești” se puteau face haine de sărbătoare care atrăgeau privirile feciorilor, grăbind o cerere în căsătorie reușită. Deseori, pentru a cumpăra podoabe fetelor, tații vindeau un porc sau chiar un vițel; femeile își cumpărau cele necesare vânzând ouă, găini ori pui, lactate sau legume.

Ceramica de Zalău

Ceramica de Zalău era smălțuită cu un smalt fin și ornamentată bogat. Registrul cromatic este asigurat de combinația de culori albastru – maro – verde, iar fondul este unul deschis la culoare. Multe dintre piese sunt datate.

Olarii zălăuani făceau mai ales ceramică decorativă: ulcioare de diferite mărimi – unele mai alungite, subțiri și cu gâtul înalt, altele mai rotunde, cu gâtul scurt – și farfurii ornamentate cu mai multe benzi concentrice succesive (ulterior apar motive florale și avimorfe).

Cercetătorii ceramicii de Zalău consideră că evoluția acestui centru ceramic a traversat trei etape distincte:

- de la constituirea oficială a breslei (1734) până către mijlocul secolului al XIX-lea se remarcă o certă influență a ceramicii habane și posthabane din nord-vestul Ungariei, care a influențat cele mai multe centre din Transilvania; ca piesă predominantă găsim acum canceul, iar ca și cromatică se remarcă alăturarea brun – albastru – verde – galben; motivele ornamentale preferate sunt cele fitomorfe și zoomorfe (mai ales florile sau buchetele de flori în stil renascențist sau copacul cu coroană dublă) și mai puțin cele geometrice, care apar doar în secolul XIX; deseori, central, apar motive avimorfe;
- perioada 1850-1920; originalitatea artei meșterilor zălăuani constă în modalitatea de preluare a acestor motive, filtrate printr-o perspectivă proprie

de redare: copacul cu coroana dublă s-a transformat aproape într-un buchet de frunze, iar florile stilizate sunt însoțite de liniuțe și puncte, totul marcat de un contur albastru executat cu cornul. Aceste mici detalii individualizează piesele ceramice executate la Zalău în această perioadă, deosebindu-le de cele ale altor centre de olari din Transilvania;

- în fine, intervalul cuprins între 1910 și 1950 aduce în stilul decorativ zălăuan o simplificare a motivelor și o anume standardizare stilistică.

Tot din târguri, oamenii satului sălăjean care păstrau tradiția de a avea întotdeauna ceva nou de Paști (era o cinstire a mării sărbători să ai ceva nou pe tine și în casă) își cumpărau ceva nou: o năframă, mărgelile, struțuri pentru clop. La sărbători, la biserică, de Paști, atunci oamenii își luau straiile cele mai frumoase, se îmbrăcau cel mai frumos și se aranjau cel mai frumos. De aceea, în preajma Paștelui, fetele și femeile își luau din târg prime colorate și mărgelile și năfrămi, iar feciorii clopuri și pene înstruțate pentru clop.

Podoabe femeiești

Podoabele și bijuteriile purtate de săteni fac parte din complexul ornamental de piese care intră în compoziția de ansamblu a unui costum popular. Ele dau individualitate artistică și strălucire plastică unui costum popular și pun în lumină diferențierile social-economice din cadrul unei regiuni sau zone etnografice. Azi, sunt considerate ca fiind parte din port, dar atunci când au pătruns în portul popular al unei zone au putut primi încărcătura unei podoabe.

Podoabe de cap

Podoabele de cap fac parte din costumul popular pentru ocazii speciale. Cele mai simple podoabe de cap, atât pentru femei, cât și pentru bărbați, sunt alcătuite din mărgelile și penaj.

Dintre cele mai frumoase podoabe de cap purtate de fetele din satele sălăjene până la căsătorie amintim: acele de păr, panglici, pieptenii de os simpli sau decorați cu pietricele albe sau colorate și florile de sezon (mușcate roșii, busuioc sau coronițe de flori), iar în zilele de sărbătoare, *murunița de cap cu panglici, cununa de cap sau ceapsa cu mărgelile*.

Murunile le purtau fetile duminică, la sărbători. Muruna era din sârmă, lată, cu oglinzi și de codă avea prinsă primi colorate: verzi, galbine, roșii, lunji până jos la gleznă (Floare Sabău, Mal).

Năfrămile, baticurile sau chischinele erau nelipsite de pe capul femeilor măritate. Năfrămile sau baticurile erau procurate de regulă din târguri, fiind destul de scumpe, însă cele mai multe se moșteneau de la mame, sau se primeau în dar la nuntă de la nănașă, de la soacre, mătuși sau cumnate.

Năfrămile le cumpărau di la târg, erau scumpe. Io am

primit moștenire multe năfrămi, is scumpe amu, îi 8 milioane una. Am de tâte felurile, năfrămi cu flori, năfrămi cu lăpți (minji), năfrămi cu nori, astea erau scumpe. Vindeii on iosag să-ți iei o năframă de asta. La nuntă am primit două năfrămi di la socra și două di la maica (Viorica Bara, Fildu de Sus).

Podoabe pentru gât și piept

Podoabele pentru gât și piept se referă aproape exclusiv la portul feminin. Femeile satului tradițional sălăjean iubeau podoabele, iar dintre ele, preferate și nelipsite erau mărgelile de diferite forme și culori.

Mărgelile erau de diferite culori, de obicei mari la „boabe”, purtate pe piept în două-trei rânduri, îndeosebi duminică la biserică, de sărbători sau la „joc în sat”. Mărgelile purtate de fete sau tinerele femei erau cumpărate din târg, cele mai multe fiind din sticlă colorată sau din coral, fiind preferate mărgelile numite „spărgurei”, pentru că erau deosebit de fragile și mărgelile din pastă de sticlă încrustată, numite „de piatră”.

Fetile purtau mărjele faine la gât, mai multe șiraguri, care ave. Merem și cumpăram mărjele di la Buciumi, Bogdana, Agrii, acolo așe s-o purtat. Ne luam și mărjele care le cosem pă chemeșe că făceam mai mult cu mărjele decât cusătură, erau niște mărjele mnici ca puricii (Veronica Berbecar, Șeredeu).

Zgărzile erau piese de podoabă, purtate atât de către fete, cât și de femei, în zilele de sărbătoare. Mărgelile pentru zgărdă se puneau pe ață, pe fire multe. Cele mai multe zgărzi se făceau ca un fel de guler în jurul gâtului, iar altele erau mai lungi, prinse de o parte și de alta cu panglică. Zgărzile purtate de fete erau viu colorate, iar cele purtate de neveste erau mai sobre. La zgărzile mai vechi, ornamentele întâlnite sunt în exclusivitate geometrice. La începutul secolului al XX-lea încep să fie folosite și ornamentele florale, tratate mai apoi geometrizarant și abia pe la mijlocul secolului al XX-lea naturalist¹. Indiferent de zona în care acestea au fost confecționate, motivele ornamentale au fost în general aceleași. Zgărzile mai vechi aveau fondul închis, negru, pe acesta fiind alese cu mărgelile colorate motive geometrice. Culoarea roșie predomina la fete și femeile tinere și dispărea la femeile bătrâne. Am putea spune că multe dintre motivele folosite în realiza-

rea zgărzilor sunt cele întâlnite pe cămașile femeilor, în jurul gâtului, pe piept sau la mâneci.

*La gât purtam zgardă făcută din mărjele de alea mni-
cuță, da făcute tăt cu model. Mărjelile le cumpăram din
târg da zgărzâle le făceu fetile, oricare fată le știe face.
Zgărzâle să făceu late cam de-on jejet, nu înguste da nici
pe late, era model pă ele. Avem și stoli, ala îi sclăbuț că
să spărjeu iute, avem șire așe multe de stoli, galbine, mai
mnici ca alunile, rotunzi, frumoși, aceia îi cumpăram,
erau tare scumpi* (Maria Peștean, Sârbi).

Podoabe bărbătești

Podoabe de cap

Bărbații își acopereau tot timpul capul, indiferent de anotimp. Pălăria sau căciula era luată din cap doar atunci când intrau în casă, în biserică și pe timpul do-
liului. Vara, bărbații purtau pe cap pălării de paie îm-
pletite, confecționate de meșteri specializați sau cum-
părate din târguri. Pălăriile tinerilor aveau prime negre
sau albastre. După „prime”, pe partea dreaptă se pu-
neau „pene” de flori naturale în zilele de sărbătoare.

Pălăriile purtate de feciori la joc, la colindat sau la
nunți erau din *păr împănate, instruțate* de către fete,
drăguțele lor, cu mărgele, zgărzi, pene de păun și flori
colorate.

Podoabe de brâu

Chimirul

Era confecționat de regulă din piele de vacă. Cele
mai multe dintre ele erau ornamentate. Ornamente-
le, de regulă geometrice, erau realizate prin presare
sau perforare, dispuse pe întreaga suprafață a chimi-
rului sau cusute cu fâșii de piele, formând ornamente
florale. Chimirul nu era confecționat în gospodărie, ci
se cumpăra de la târguri. Începând cu a doua jumătate
a secolului al XX-lea, chimirele au fost tot mai des în-
locuite de curelele de piele cumpărate din târguri sau
de la magazin.

Lățimea chimirelor varia între 10 și 20-30 cm.
Acestea se închideau în față cu două sau patru cure-
le, în funcție de lățime. Cele mai multe însă (cele din
colecția Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău și
cele găsite în teren) au câte trei curele. Pe interior sau
pe exterior au aplicate mici buzunare pentru bani și
erau purtate peste cămașă. Chimirele vechi erau mai
înguste, cele late datând doar de prin deceniul trei al
secolului al XX-lea. După ce rolul lor de protecție dis-
pare, ele se purtau doar ca piesă de podoabă.

Cureaua de piele

Confecționate din piele tare, curelele erau lungi,
având cataramă de metal, iar mai târziu ținte. Înce-
pând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, ele au
fost tot mai des înlocuite de curelele de piele cumpă-
rate din târguri sau de la magazin.

*

Fără a fi simple accesorii supra-adăugate, ci adevă-
rate piese componente ale costumului popular, inte-
grate organic acestuia, podoabele exprimă o anume
trăsătură a sufletului omenesc: pe de o parte, dorința
de a-și dezvălui apartenența la un grup social sau et-
nic, la o zonă geografică sau la o categorie de vârstă,
iar pe de altă parte, tendința de a-și marca individu-
alitatea propriei persoane față de ceilalți membri ai
comunității satului.

Marea majoritate a acestor accesorii, pe care omul
satului tradițional le purta la costumul de sărbătoare,
le cumpăra din târguri. Târgul din Zalău, la începu-
tul secolului al XIX-lea se organiza în fiecare sâmbă-
tă. Din punct de vedere etnografic, târgurile nu sunt
numai depozite simple de mărfuri, ci și instituții cu
funcții sociale și culturale. Mult timp, târgurile au în-
locuit pentru săteni nu numai magazinele de mărfuri,
băncile, prospectele de prețuri, ci au constituit o parte
din însăși viața populară.

Legătura originală între târguri și întrunirile fes-
tive este prezentă până în zilele noastre. Târgul este
privit ca un eveniment festiv, ce se reflectă atât în
înfrumusețarea traistelor și a desagilor „de târg”, în
împodobirea jugurilor pentru boi, în calitatea mai
bună a carelor și căruțelor cu care sosesc la târg, cât
și în costumul sărbătoresc al participanților cu care se
mândreau ori de câte ori aveau ocazia.

Târgul a fost întotdeauna un bun prilej unde flă-
căul putea să-și exprime sentimentele și intenții-
le mai serioase față de o fată, prin mici daruri, ca
turta dulce cu formă simbolică, panglici pentru păr,
piepteni, un pahar sau o farfurie cu numele fetei.
Tot aici cumpărau flăcăii darul de logodnă (basma,
cizme), iar fetele mari cumpărau „pene” din flori
artificiale și mărgele, pentru a face lățitare în jurul
pălăriei logodnicului sau alte obiecte dăruite la di-
ferite ocazii.

Așadar, prin piesele din colecția patrimoniului
nostru am încercat să reconstituim (și sperăm că am
și reușit) atmosfera acelor vremuri.

Notă:

¹ Janeta Ciocan, *Podoaba în portul popular din nordul României*,
Editura Etnologică, Baia Mare, 2007, p. 104.

Maniu 150: „Dreptul, legea și adevărul”

LÁSZLÓ László

Unele aspecte privind relația lui Iuliu Maniu cu școala sa din Zalău și cu minoritățile

„Salutăm venirea Guvernului Maniu cu toată căldura culturii noastre minoritare occidentale, ne așteptăm doar ca noul guvern să creeze un stat de drept din această țară, respectând dreptul, legea și adevărul și atunci vom ști că și noi ne vom găsi locul în această țară fără acoperirea siguranței, detectivilor și baionetelor de jandarmi.”

(„Erdővidéki Hírlap” – Jurnal de Baraolt, 18 noiembrie 1928)

Introducere

Sălajul secolului al XIX-lea a fost o zonă multietnică și multiconfesională, cum este și în prezent. În anul 1890, când Maniu a dat bacalaureatul la Zalău, conform recensământului, comitatul Sălajului avea 191.000 de locuitori, din care 117.711 (61,6%) erau români, 67.275 (32,2%) maghiari, 2.330 slovaci, 1593 germani etc. Pe confesiuni: greco-catolici 111.211 (58,2%), reformați 51.512 (26,9%), romano-catolici 10.955 (5,73%), ortodocși 8.337 (4,36%), israeliți 8.435 (4,41%), luterani 620 (0,324%) ș.a.

În comitatul Sălajului, în jurul anului 1880 au funcționat 326 de școli, din care un gimnaziu inferior romano-catolic la Șimleu Silvaniei, și evident *Colegiul Reformat* din Zalău. Dintre celelalte școli, șase au fost de profil industrial și comercial, două școli gimnaziale de stat, 291 de școli elementare și 11 grădinițe. Cu toate acestea, aproape jumătate din copiii de vârstă școlară nu frecventau cursurile. Din această cauză, analfabetismul a fost de 67% în rândul bărbaților și de 77,6% în rândul femeilor.

Datorită eforturilor depuse de comunitățile locale de a construi/organiza noi școli comunale (elementare) sau confesionale, dar și a faptului că statul sprijinea școlile sătești (cu anumite condiții), situația se va îmbunătăți încet. În anul școlar 1890-1891, în comitatul Sălaj au funcționat 302 școli elementare, din care 188 cu limbă de predare română, 110 maghiară, 2 slovacă, 1 germană și 1 mixtă (germano-maghiară). Numărul de copii de vârstă școlară cu obligația de a frecventa clasele elementare a fost aproape de 30.000, din care: 17.753 erau români, 11.390 maghiari și 421 slovaci. (Dintre ei frecventau regulat școala 10.517 copii români, 8.289 maghiari și doar 169 de copii slovaci.)

La Colegiul Reformat din Zalău (CRZ) – înființat prin 1646 – au studiat și elevi aparținând altor confesiuni, nu doar reformați. În primele secole, limba de predare a fost limba latină, apoi limba maghiară. Cu toate acestea a fost frecventat și de elevi români. (E drept că nu exista liceu cu limbă de predare română în zonă.) Dintre absolvenții de naționalitate română de la CRZ, cel mai cunoscut este **Iuliu Maniu. Sfinxul de la Bădăcin** a absolvit CRZ în anul 1890.

Familia lui Iuliu Maniu, copilăria și primele clase

Iuliu Maniu s-a născut pe 8 ianuarie 1873, la Șimleu Silvaniei. (Unele surse dau ca loc de naștere Șimleul, altele Bădăcinul, localitate din vecinătatea Șimleului, unde familia avea o moșie mică și un conac.) Maniu însuși când a semnat în matricola colegiului din Zalău, în anul 1888, a scris ca localitate de naștere Șimleu Silvaniei. Părinții lui au fost Ioan Maniu și Clara Coroianu. Familia Maniu a avut nouă copii, din care abia jumătate din ei au apucat vârsta maturității. Atât Șimleul, cât și Bădăcinul, pe vremea respectivă se aflau în comitatul Crasnei, care va exista până în anul 1876, când va fi înființat comitatul Sălajului, care va fi reorganizat în perioada interbelică.

Familia Maniu s-a mutat de la Șimleu Silvaniei la Zalău în anul 1876, pentru că juristul Ioan Maniu lucra ca judecător regesc în reședința comitatului. Puțini știu că pe lângă Șimleu Silvaniei și Bădăcin, Iuliu Maniu a copilărit și la Zalău. Apoi a urmat Blajul, unde în anul 1882 a absolvit clasa a IV-a.

Patrulaterul copilăriei și tinereții: Șimleu Silvaniei, Bădăcin, Zalău și Blaj

Primele localități care și-au pus amprenta asupra vieții lui Maniu în copilărie și în tinerețe au fost Șimleu Silvaniei, Bădăcinul, Zalăul și Blajul. Să vedem populația acestor localități și scurta lor prezentare:

Zalăul a fost cea mai importantă așezare din Sălaj, care a fost și a rămas reședință de comitat (județ) înainte și după reorganizarea administrativă din 1876. Dar nu a fost un oraș mare, ci mai degrabă un târg; având sub 6.000 de locuitori în vremea când familia Maniu s-a mutat la Zalău. Iar când tânărul Iuliu Maniu a studiat în oraș, s-a apropiat de 6.500 de locuitori. În cazul Zalăului, pe lângă avantajul/beneficiul de centru administrativ, politic și juridic, a contat și faptul că era un fel de centru cultural, cu

Localitatea	Anul	Populația totală	Români	Maghiari	Germani	Evrei*	Romi/ Țigani
Zalău	1880	5961	358	5535	37	-	-
	1890	6474	329	5992	35	-	187
Șimleu Silvaniei	1880	4189	647	3482	27	-	-
	1890	4548	857	3661	14	-	127
Bădăcin	1880	586	574	10	-	-	-
	1890	623	602	20	1	-	-
Blaj	1880	1080	797	174	93	-	-
	1890	1415	1010	290	103	-	-

Populația după etnie (limba maternă) în anii 1880 și 1890 din Zalău, Șimleu Silvaniei, Bădăcin și Blaj

*Evreii vorbeau limba maghiară, din acest motiv ei figurează la maghiari ca limbă maternă. Numărul lor reiese din datele confesionale.

Localitatea	Anul	Populația totală	Ortodoxă	Gr. Cat.	Rom. Cat.	Reform.	Evangelică-Luterană	Unitariană	Israelită	Altele
Zalău	1869	5787	76	177	753	4668	31	10	72	-
	1880	5961	5	355	853	4560	33	9	145	1
	1890	6474	5	406	1017	4786	36	9	201	14
Șimleu Silvaniei	1869	4786	-	1007	1671	1491	10	4	542	11
	1880	4189	1	723	1384	1282	15	-	782	2
	1890	4548	5	893	1405	1385	13	7	838	2
Bădăcin	1869	789	-	743	1	21	-	-	24	-
	1880	586	-	570	3	9	-	-	7	-
	1890	623	-	596	3	119	-	-	7	-
Blaj	1869	879	21	641	120	34	44	-	18	1
	1880	1080	-	786	86	90	15	2	87	-
	1890	1415	48	974	115	91	84	6	96	1

Populația după religie în anii 1869, 1880 și 1890 din Zalău, Șimleu Silvaniei, Bădăcin și Blaj

tipografie, cu presă, cu cazinou, bibliotecă și mai ales având singurul liceu din zonă, Colegiul Reformat, care era mândria localnicilor. Colegiul atrăgea ca magnetul tinerii doritori de carte. Din punctul de vedere al dezvoltării economice, transporturilor și comunicațiilor a avut o importanță majoră construirea căii ferate, 7 octombrie 1887 fiind o zi istorică pentru Zalău, când a sosit primul tren în gară. Garnitura a pornit dimineața de la Carei, iar la ora prânzului a ajuns la Șimleu Silvaniei. După-masă, trenul a pornit la Zalău, și după o oprire în Sărmășag, la ora șase și un sfert a ajuns la Zalău. (Linia ferată venea de la Carei, cu o ramificație de la Sărmășag spre Șimleu Silvaniei. Peste câțiva ani se va face și legătura spre Jibou, Dej și apoi, Baia Mare.)

Decupaj de pe o carte poștală cu centrul Zalăului de la sfârșitul secolului al XIX-lea

(în partea dreaptă, vechea clădire a Colegiului)

Șimleu Silvaniei era al doilea oraș al comitatului și până la reorganizarea administrativă din 1876 era reședința comitatului Crasna. Din acest an devine doar reședința plasei Șimleu. Din acest motiv, o perioadă scurtă a intrat în declin demografic. Apoi însă a revenit, devenind un centru economic, comercial,

banca și școlar către sfârșitul secolului al XIX-lea. În deceniile anterioare Primului Război Mondial, la Șimleu Silvaniei au apărut mai multe ziare decât la Zalău. În dezvoltarea economică a orașului, un rol important l-a avut populația evreiască numeroasă. Pentru că populația românească a Șimleului era mai mare (decât la Zalău), orașul a avut un rol important în mișcarea națională a românilor și în viața lor culturală: aici au avut loc două adunări generale ale Astei (1878, 1908), dar și ale Societății pentru Fond de Teatru Român (1901). Tot aici a luat ființă și Reuniunea Femeilor Române din Sălaj, având-o în frunte tocmai pe Clara Maniu.

Bădăcinul a fost un sat de mărime mijlocie, care are în prezent una dintre cele mai vechi biserici românești de piatră din Sălaj, construită ca biserică greco-catolică (unită) la începutul secolului al XVIII-lea. În Bădăcin se afla reședința familiei Maniu.

Blajul, pe atunci, era un orașel în devenire: Sătul (târgul) de pe Târnavă la mijlocul secolului al XVIII-lea a devenit sediul Episcopiei Unite Române (Greco-Catolice). Episcopii au întemeiat Gimnaziul Superior, primul liceu românesc din Transilvania. Școala a avut și clase primare și de gimnaziu, precum și o secție de fete. Nu întâmplător, Blajul a fost supranumit Mica Romă...

Maniu – școlarul

Din majoritatea surselor reiese că Iuliu Maniu a absolvit primele clase (cele elementare) la Blaj, unde în cadrul Gimnaziului Superior funcționau și clase elementare (I-IV). În anul școlar 1881-1882, Iuliu Maniu era printre eminenții clasei a IV-a de la școala din Blaj.

Consemnarea
elevilor immatriculați pre clasa a IV-a normale și clasificarea lor pre anul școlastic 1881/2.

Nr. locat. nr.	Numele și conu- mele școlariului	Reli- giunea	Loculu nascerei	Comitatulu	Condițiunea parentilor ori tutorilor
I. Cu clasa generale eminentia.					
1	Paulu Bogdanu	gr. cat.	Totoiu	Albei inferiori	economu
2	Eugeniu Pataceanu	gr. cat.	Varfalău	Turd'a-Ariesiu	parochu
3	Joanu Onig'a	gr. or.	Nicoslac'a	Albei inferiori	economu
4	Nicolau Petrutia	gr. cat.	Music'a	Albei inferiori	economu
5	Marianu Cosm'a	gr. cat.	Micasasa	Ternavei mici	economu
6	Petru Gaftom	gr. cat.	Varvizu	Ciucului	economu
7	Simionu Nanu	gr. or.	Chincisiu	Ternavei mici	economu
8	Joanu Busoiu	gr. cat.	Taanij	Ternavei mici	economu
9	Nichie Voicu	gr. cat.	Blasiu	Albei inferiori	economu
10	Michaelu Hodarnău	gr. cat.	Feis'a	Ternavei mici	economu
11	Petru Cristea	gr. cat.	Gabudu	Albei inferiori	economu
12	Stefanu Mediesianu	gr. cat.	Siomfalău	Ternavei mici	economu
13	Iuliu D. Maniu	gr. cat.	Simleu	Selagiului	jud. reg.
14	Ilariu Vladu	gr. cat.	Husnău	Ternavei mici	economu
15	Franciscu Bardosi	gr. cat.	Tergulu Mures	Muresiu-Turd'a	orfanu
16	Iuliu Suciu	gr. cat.	Bistr'a	Turd'a-Ariesiu	parochu

**Elevii eminenti din clasa a IV-a, din
Anuarul Gimnaziului Superior**

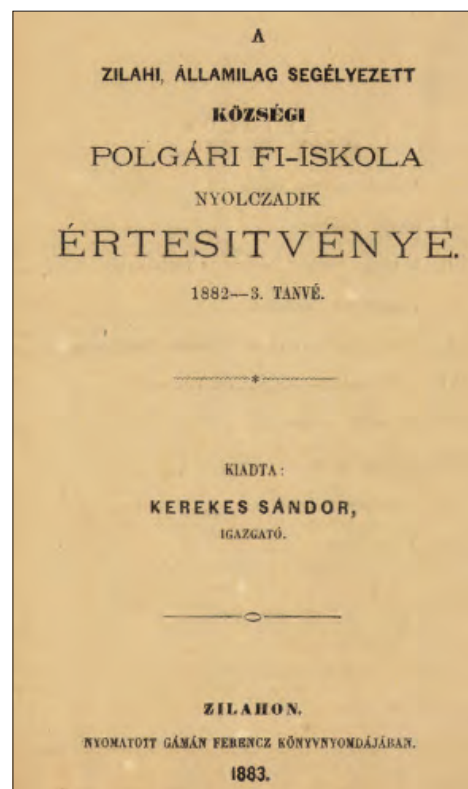
De la Blaj, la sugestia profesorului Petri Mór (autorul monografiei în șase volume a comitatului Sălajului), în anul 1882, Ioan Maniu și-a transferat fiul la Zalău, la Școala comunală de băieți. Această școală avea organizare și administrare independentă, dar funcționa într-un corp de clădire din curtea Colegiului Reformat din Zalău. Școala era cu limbă de predare maghiară, și conform afirmației lui Ioan Maniu, fiul său a învățat gramatica limbii maghiare de la un profesor din Zalău, deoarece la Blaj a învățat doar în limba română. (Din corespondența lui Ioan Maniu cu Ioan Micu Moldovan se cunosc aceste detalii.) Școala comunală corespunde gimnaziului de acum (cu clasele V-VIII) și primea subvenție de la stat.

În primul an de școală la Zalău, în clasa întâia (corespondentul clasei a V-a) erau 42 de elevi și în anul terminal doar 25. În clasa întâia, pe lângă cele 11 discipline obligatorii, limba latină era facultativă. Latina era preferată de cei care aveau de gând să studieze ulterior la colegiu. În clasificarea elevilor, pe lângă disciplinele clasice erau și trei rubrici separate: Morală, Atenție și Sârguință. (Fiecare cu notă aparte.) Elevul Maniu, chiar dacă în primul an nu era printre cei mai buni din clasă, **la morală avea 1, adică excelent**. (Și așa va rămâne până la absolvire.) Numele lui Maniu în anuarele școlare tipărite și în documentele școlare este scris când Mán Gyula, când Maniu Gyula. (Și în presa maghiară din perioada interbelică figurează această ultimă variantă.)

Familia și cunoștințele l-au alintat pe copilul, apoi pe tânărul Iuliu, cu numele: „Iuliuțu/Giulucul/Gyuluka”. Încă din primul an de școală la Zalău s-a împrietenit cu un coleg de clasă, Markovics Jakab, care i-a fost coleg de clasă vreme de opt ani. Prietenul lui Maniu era un băiețel evreu. El va ajunge medic, chiar medicul primar al comitatului Sălajului și medicul fa-

miliei Maniu. Și bunica îl îndrăgea pe micul prieten al nepotului său, și îl servea cu prăjituri și capucino, când el venea în vizită la familia Maniu.

Chiar dacă era școală comunală, părinții trebuiau să plătească taxe școlare: semestrial câte trei forinți de argint cei din Zalău și patru forinți cei din alte localități. Plus tot semestrial, jumătate de forinți (50 de creițari) taxă de înscriere și 40 de creițari taxă pentru editarea anuarului școlii. Ca în fiecare an, Colegiul public datele esențiale din viața școlii sub forma acestor anuare: despre profesori, planuri de învățământ și programe școlare, dotarea școlii, elevii pe clase, rezultatele, elevii evidențiați, burse, cu date statistice etc.

**Coperta interioară a Anuarului Școlii comunale de băieți din Zalău,
din anul 1883**

În anul 1886, Iuliu Maniu a absolvit școala comunală de băieți și din septembrie a aceluiași an a devenit elev la Colegiul Reformat. În clasa a V-a (corespondentul clasei a IX-a) erau 18 elevi, dirigintele lor fiind profesorul de istorie Somogyi Jenő. La colegiu, în această vreme funcționau profesori cunoscuți, unii chiar renumiți: la matematică, ex-directorul Berényi János, la limba greacă, Kincs Gyula (viitorul director, în timpul căruia se va construi noua clădire), la limba și literatura maghiară, Petri Mór, la geografie Benkő Gábor etc. În clasele a VI-a, a VII-a și a VIII-a dirigintele lor a fost Kincs Gyula.

Pe 29 iunie 1888, Iuliu Maniu a semnat în matricola colegiului, jurând respect pentru legile școlii. Conform tradiției seculare, elevii ajunși în penultima clasă semnau acest angajament în cadru festiv. Era un fel de majorat, cei care treceau de această fază erau numiți

dieci și nu elevi, nu puteau fi tutuiți de către profesori, ci trebuiau să fie apelați cu titulatura de *domnul*. Asupra lor nu se puteau aplica pedepse corporale (la vremea respectivă nu erau interzise) și aveau dreptul să fumeze în public, chiar și în prezența profesorilor.

Din datele cunoscute reiese faptul că Iuliu Maniu a fost un elev model, se pregătea pentru ore, își făcea temele și din clasa a VII-a (în anul școlar 1888-1889) s-a implicat în activitatea cercului de creație și literatură, participând activ la ședințe și la dezbateri. Îndrumătorul cercului a fost Petri Mór, care îi era și profesor de limba și literatura maghiară. Pe lângă faptul că tânărului Maniu îi plăceau lecturile, având și un simț practic, s-a înscris și la discipline opționale, precum stenografia și desenul. (Stenografia era binevenită pentru orice viitor funcționar, grefier sau jurist, asigurând o carieră sigură și serioasă în Austro-Ungaria, un stat cu o birocrație bine dezvoltată.)

nr.	numele	data	notă
1	Lugosi György	1877	ex-ref.
2	Machovits Jakab	1877	ex-ref.
3	Machovits Jakab	1877	ex-ref.
4	Szilágyi István	1872	reform.
5	Nagy István	1873	ex-ref.
6	Székely István	1873	ex-ref.
7	Maniu Gyula	1873	gr. cat.
8	Csuta György	1876	ex-ref.
9	Gurpai László	1871	ex-ref.

Pagină din Matricola colegiului, cu primele 10 semnături

(Maniu se află pe poziția a șaptea: Maniu Gyula,

Șimleu S., 1873, gr. cat.)

La învățătură a avut rezultate foarte bune, fiind printre cei trei premianți ai clasei, la sfârșitul anului școlar primind premii în cărți și fiind evidențiat în *anuarul* colegiului pe anii școlari 1888-1889 și 1889-1890.

În clasa a VIII-a (echivalentul actualei clase a XII-a), Iuliu Maniu, ca și în anul școlar precedent, a fost un elev sârguincios și activ. Acest lucru a fost recunoscut de către profesori, de diriginte și de colegi. Tocmai de aceea, colegii de la cercul de creație și literatură l-au ales în funcția de secretar al cercului. În calitatea de secretar conducea registrul de procese verbale și scria/copia în albumul cercului operele elevilor care au fost socotite demne să fie transmise posterității.

Școala a fost școală și programul absolvenților de atunci era destul de încărcat, pe lângă orele opți-

onale aveau următoarele discipline de studiu: *limba și literatura maghiară* (trei ore pe săptămână), *latină* (patru ore), *greacă* (cinci ore!), *germană* (două ore), *istorie* (trei ore), *matematică* (trei ore), *științe ale naturii* (fizică+chimie și biologie, patru ore), *filosofie împreună cu logică* (două ore), *educație fizică* (două ore), *religie* (două ore). Fiecare elev studia propria religie, iar cei greco-catolici îl aveau ca profesor de religie pe protopopul greco-catolic din Ortelec, Teodor Pop.

În clasa lui Maniu, din 16 elevi, el a fost cel mai tânăr, având la terminarea liceului doar 17 ani și jumătate. Dintre colegii de clasă, unii erau cu trei-patru sau chiar cu cinci ani mai în vârstă decât el. Deși era liceu confesional reformat, din cei 15 absolvenți, doar șapte au fost de religie reformată, patru fiind de religie mozaică (israelită), trei greco-catolici și unul romano-catolic.

Examenele pentru sfârșit de an școlar pentru clasa a VIII-a (a XII-a) au avut loc în 16-17 mai 1890. Ca urmare a rezultatelor bune, Iuliu Maniu a fost premiat din nou, împreună cu alți trei colegi de clasă, printre care și Markovics Jakab (prietenul său).

Imediat după terminarea anului școlar a urmat *bacalaureatul*: între 19-23 mai au avut loc examenul scris, la următoarele discipline: Limba și literatura maghiară, Limba latină, Limba greacă, Limba germană și Matematică. (Profilul colegiului era practic de cultură generală, dar disciplinele umaniste au fost predominante.) Probele orale au fost susținute în zilele de 20 și 21 iunie. Și la acest examen final, absolventul Maniu a fost declarat „matur”, deci apt să urmeze studii universitare.

Iuliu Maniu
absolvent de liceu

<https://muzeuzalau.ro/iuliu-maniu-sfinxul-de-la-badacin/>

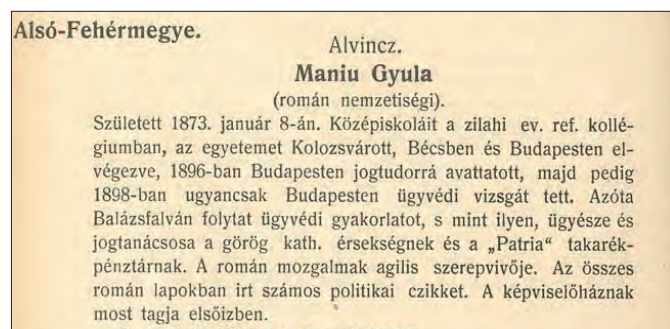
(accesat în iunie 2023)

Cariera de mai târziu

După bacalaureat, Iuliu Maniu a studiat Dreptul la Cluj, Budapesta și Viena, devenind avocat, și apoi a urmat o carieră politică. La începutul secolului al XX-lea, timp de un mandat, Iuliu Maniu a activat în Parlamentul Ungariei, ca reprezentant al românilor din Transilvania. Mai târziu a fost unul dintre principalii realizatori ai actului de la 1 Decembrie 1918, apoi a condus Consiliul Dirigent (guvernul provizoriu al Transilvaniei, de la sfârșitul anului 1918 până în primăvara anului 1920).

A desfășurat o activitate politică intensă și în întreaga perioadă interbelică, fiind membru fondator al Partidului Național Țărănesc (1926), îndeplinind și funcția de prim-ministru al României, în perioade cât se poate de dificile.

Aceste „bătălii politice”, mai întâi de la Budapesta și apoi de la București, l-au ținut departe de meleagurile natale și de școala sa, dar nu a uitat de anii copilăriei și ai tinereții, și nici pe oamenii care l-au sprijinit în formarea personalității sale.

Articolul referitor la deputatul Iuliu Maniu din Almanahul

Parlamentului Ungariei

(M. Gy. Deputat în comitatul Alba de Jos, circumscriptia Vințul de Jos 1906-1910. Cu o scurtă biografie și descrierea carierei de până atunci: avocat la Blaj și consilierul juridic al Mitropoliei, politician și publicist.)

Iuliu Maniu a fost unul dintre conducătorii Partidului Național Român și cel mai activ deputat român în Parlamentul de la Pesta. După realizarea Marii Uniri, în România a ajuns în funcții mult râvnite. Dar el nu a profitat de funcții publice, ci a servit interesul public, în sensul cel mai adecvat al cuvântului...

Dar nu dorim să vorbim prea mult despre omul politic Iuliu Maniu, ci ne preocupăm absolutul de odinioară și relația sa cu „Alma Mater” din Zalău.

Relația lui Maniu cu școala sa din Zalău

În deceniile ce au urmat anului absolvirii, Iuliu Maniu a păstrat mereu în memoria sa Colegiul unde s-a maturizat și s-a format în bună măsură. În toate împrejurările a vorbit cât se poate de frumos despre această școală. În dezbaterile parlamentare de la Budapesta, chiar și în cuvântările sale din plenul Camerei Deputaților a pomenit de multe ori numele Colegiului, susținând autonomia instituțională în fața

amestecului statului. Merită să cităm din discursul său în favoarea autonomiei profesionale și instituționale, atunci când el a fost acuzat de alți parlamentari că dorește doar autonomia bisericii din care el face parte (Biserica Unită cu Roma sau Biserica Greco-Catolică). De remarcat și coerența argumentelor aduse în sprijinul părerii sale:

„Să nu se gândească, Onorata Cameră, că eu, ca și greco-catolic, protejez doar autonomia confesiunii mele. Dimpotrivă, eu sunt convins în adâncul sufletului meu, că premisa evoluției corecte a vieții religioase constă în autonomia profesională, drept pentru care, eu doresc asigurarea autonomiei **tuturor confesiunilor**. Vă rog să mă credeți, că durerea mea nu este mai mare, dacă este știrbită autonomia confesiunii mele, decât dacă este atacată autonomia altor confesiuni, sau pe căi ocolitoare se comit fapte de către stat sau biserică, care știrbesc autonomia profesională – acum sau pe viitor.

Să nu vă închipuiți că pe mine nu mă doare, de exemplu, de Biserica Reformată, care este autonomă prin statut și care are instituții frumoase, și totuși cât de mult este preocupată de obținerea subvenției de stat. Nu mă bucur, deoarece aceste subvenții de stat, întotdeauna sunt date cu un anumit gând ascuns și în anumite condiții. Ce acum pare să fie în favoarea Bisericii Reformate, peste un anumit timp, când la cârma guvernului nu vor fi aceia care sunt doriți în acele funcții, atunci sigur că va fi păgubos pentru ei. **Eu m-am format la Colegiul Reformat din Zalău, și să mă credeți, că în memoria mea se păstrează mult mai frumos acel colegiu, în modestia sa, când încă se întreținea din resurse proprii, cu onorații săi profesori, decât colegiul din Zalău, în al său palat pompos și cu profesorii retribuiți de stat. Tare mă tem că acel palat luxos nu stă astăzi pe acel fundament sigur, pe care s-a bazat clădirea aceea veche, dar onorabilă și modestă.**”

Iuliu Maniu considera, pe bună dreptate, că autonomia instituțională este mult mai importantă decât subvenția de stat. Subvenția financiară a statului este râvnită de unii, dar respectivii nu sunt conștienți, că statul, contribuind la întreținerea unei instituții, atunci dorește și sporirea influenței sale. (Aici, Iuliu Maniu face aluzie la faptul că, în anul 1902, clădirea cu un singur etaj al colegiului din Zalău a fost demolată și în locul ei s-a construit din banii statului o clădire mult mai impunătoare și mai modernă, cu două etaje și subsol.)

Da, Maniu nu a fost doar un politician consecvent, ci și un absolut, un om recunoscător. Către sfârșitul deceniului al treilea al secolului trecut, când școala sa din Zalău a pierdut statutul de școală publică, el a intervenit pe lângă autoritățile din București, ca acest colegiu să reprimească statutul pe care-l merita. (Pierderea aceluia statut nu însemna doar o pierdere de prestigiu, ci chiar putea să ducă la desființarea colegiului.) Anuarul colegiului din anul 1940-1941, care prezintă istoria colegiului în perioada interbelică, re-

ferindu-se la recăstigarea statutului de liceu public, în toamna anului 1929, scrie următoarele:

„În recăstigarea dreptului public în afara conducerii Episcopiei Reformate a Transilvaniei și a conducerii Partidului Maghiar, merite de neuitat au avut fostul deputat, baronul Jósika János, precum și foștii directori ai colegiului, Kerekes Ernő și Végh Sámuel. **În legătură cu statutul public, ar fi un gest de ingratitude de a nu pomeni numele lui Iuliu Maniu, fost elev al școlii. Fără intervenția sa, elevii noștri ar fi trebuit să dea examene încă timp îndelungat în fața unor comisii străine.**” (Am subliniat aceste rânduri deoarece au fost scrise la nici un an de la Dictatul de la Viena, când relațiile româno-maghiare nu au fost lipsite de tensiuni.)

Cum se obișnuiește, fiecare școală se mândrește cu personalitățile importante care au studiat în respectiva instituție. Așa a fost și pe vremuri, cum reiese și din faptul că în anuarul colegiului, din 1939/40, printre elevii cei mai cunoscuți și cu care se mândrește conducerea colegiului sunt înșirate patru personalități marcante, printre ei fiind și Ady Endre și Iuliu Maniu:

A növendékek közül világhíre lett szert az említett Gyarmalhy Sámuelen kívül Ady Endre a nagy lírikus, azután Biró Lajos zoológus, etnografus, ki több évet töltött Új-Guineában és a Csöndes Óceán szigetén. Ez intézetben tanult Maniu Gyula román államférfi is.

Traducerea propoziției referitoare la Maniu: „În această instituție a studiat omul de stat Iuliu Maniu” (p. 12). (De remarcat că în textul original, două nume sunt îngroșate: numele poetului Ady Endre și al politicianului Iuliu Maniu. Cel din urmă este numit nu doar simplu politician, ci om de stat, adică o personalitate politică importantă!)

Numele absolventului Maniu apare în toate anuaarele publicate în timpul războiului (1940/41, 1941/42, 1942/43 și 1943/44 la rubrica absolvenților de mare faimă).

Tot în anuarul din 1939/40, directorul de atunci, când prezintă principalele evenimente ale anului școlar, mai detaliază: „Datorită condițiilor turbure, în acest an nu s-au putut organiza întâlnirile foștilor absolvenți. Însă trebuie să pomenim că ne-am întâlnit cu două gesturi de afecțiune deosebită față de școala noastră străbună. Unul, că dr. Markovics Jakab, med. pens. al comitatului – cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la bacalaureat – a depus coroane de flori la mormintele tuturor profesorilor defuncți ai școlii, și l-a vizitat pe singurul dintre foștii profesori încă în viață, pe directorul pens. Kerekes Ernő.

Celălalt gest a fost că fostul nostru elev, Iuliu Maniu, de asemenea, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la bacalaureat, a trimis o telegramă în limba maghiară, cu mult suflet, adresată conducerii instituției noastre, din care merită să scoatem în evidență măcar atât că: „**Printre zidurile instituției, de timp foarte îndelungat, neconținut se sădește în sufletele noastre simțul onoarei, libertatea gândului și cuvântului, și idealurile mărețe de iubire față de neamul fiecăruia, care au fost sădite definitiv în sufletul meu, și care mă călăuzesc ca niște torțe de nestins.**”

Tot din acel anuar îl mai putem cita pe fostul lui profesor Kerekes Ernő: „Iuliu Maniu nu a fost niciodată ingrât față de Colegiul Wesselényi, și a folosit orice posibilitate să-și ajute școala aflată în dificultate” (p. 40).

În fiecare anuar este publicat cuvântul rostit de director la încheierea anului școlar. De această dată, directorul Szász Árpád, în cuvântarea sa, citează integral telegrama absolventului Iuliu Maniu:

Direcțiunea Liceului Evanghelic Reformat Maghiar Zalău.

Îmi pare nespuse de rău, că datorită preocupărilor mele urgente de aici, nu am putut să mă prezint personal să-mi exprim omagiul cu ocazia aniversării a cincizeci de ani de când am dat examenul de bacalaureat. Nu pot să las nemarcată această ocazie oferită de o zi aniversară, să nu-mi exprim recunoștința deplină și omagiul meu față de profesorii defuncți și actuali ai acestei școli eminente. **Printre zidurile instituției, de timp foarte îndelungat, neconținut se sădește în sufletele noastre simțul onoarei, libertatea gândului și cuvântului, și idealurile mărețe de iubire față de neamul fiecăruia, care au fost sădite definitiv în sufletul meu, și care mă călăuzesc ca niște torțe de nestins.** Din sentiment de recunoștință, ridic altare în memoria tuturor foștilor mei profesori, în special în memoria fostului meu director Berényi János și fostului meu profesor Kincs Gyula. Mereu voi aprecia bunăvoința lor manifestată față de mine, precum și exemplul pedagogic personal.

Vă rog, domnule director, să primiți și să transmiteți salutul meu și recunoștința mea deplină, merituosei instituții a dumneavoastră, tuturor profesorilor dvs. și în mod special singurului profesor încă în viață, a domnului profesor Kerekes Ernő, mult stimat și iubit de noi toți.

Fostul elev al dumneavoastră, gata să vă servească,

Iuliu Maniu.

Direcțiunea Liceului Evanghelic Reformat Maghiar Zalău.

Végtelenül sajnálom, hogy itteni sürgős elfoglaltságom miatt érettségi vizsgám ötven éves évfordulója alkalmából nem tehettem személyesen tiszteletemet. Nem mulaszthatom el azonban az alkalmat, melyet a jubiláris nap nyújt, hogy az érdemdús tanintézet és annak elhunyt és jelenlegi tanárikara iránt érzett legmelegebb tiszteletemet és hálámat kifejezésre ne juttassam. Az intézet falai között oly hosszú idő után szüntelenül ápolt becsületérzés, a gondolat- és véleménysszabadság és mindnyájunk saját lajsszeretetének magasztos eszményei kitörölhetetlenül lelkembe vésődtek, melyek világító táklaként lebegtek lelki szemeim előtt. Hálás érzelmekben oltárt emeltem összes volt tanárainak és kiválóan Berényi János volt igazgatóm és Kincs Gyula osztálytanárom emlékének, kiknek irántam való jóindulatát és nevelő példaadását örökké méltányolni fogom. Kérem igazgató úr, fogadja és tolmácsolja érdemdús tanintézetének, összes tanárainak s különösen egyetlen életben levő, mindnyájunk által annyira szeretett Kerekes Ernő volt tanárunknak, legmelegebb tiszteletem és igaz hálám kifejezését.

Szolgálatra kész volt tanítványa:

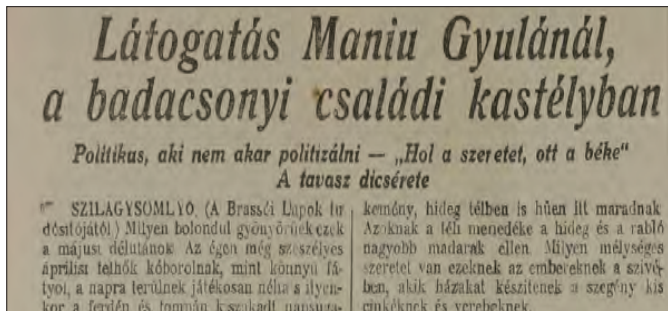
Maniu Gyula.

Telegrama lui Maniu (Anuarul colegiului, 1939/40, p. 56.)

Imaginea lui Maniu în presa de limbă maghiară

Iuliu Maniu a avut o imagine în presa de limbă maghiară mai bună decât orice politician român. Fără să intrăm în toate detaliile, alăturat doar spicuim:

Cotidianul „Brassói Lapok” își trimite reporterul tocmai la Bădăcin, de unde corespondentul ziarului realizează un reportaj de suflet:

Titlul: Vizită la Iuliu Maniu în castelul de la Bădăcin. Politicianul care nu vrea să facă politică – „Unde este iubire, acolo e pace” („Brassói Lapok”, 7 mai 1927)

Tot acest cotidian publică un material mai vast despre premierul Maniu și școala pe care a absolvit-o la Zalău. La rândul lui, fostul său profesor, Petri Mór (care pe atunci trăia la Budapesta) afirmă textual: „**A fost cel mai corect, cel mai bun elev al meu**” („Brassói Lapok”, 8 ianuarie 1929).

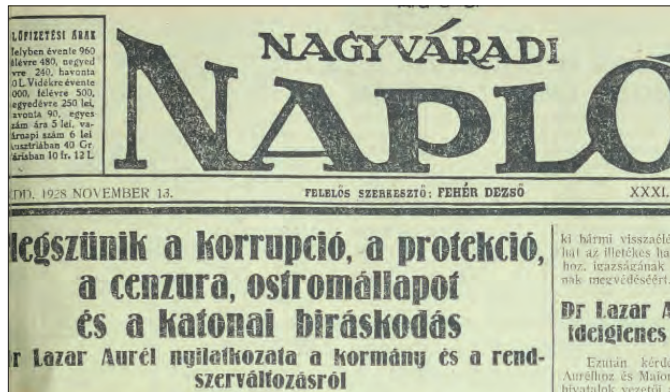
Articol în „Brassói Lapok”, 8 ianuarie 1929

Când a avut loc înmormântarea mamei lui Maniu la Bădăcin, presa a relatat despre evenimentul tragic, și de numărul mare de participanți, printre care nu doar români, ci și mulți maghiari, inclusiv o delegație de la Colegiul Reformat din Zalău.

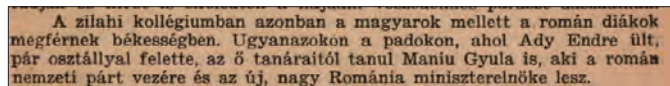

Cotidianul clujean titrează pe prima pagină că: Iuliu Maniu, personal a telefonat la primar (la Cluj), ca acela să înăbușe în fașă orice manifestație antisemită

Un cotidian orădean, tot pe prima pagină anunță faptul că: „**Se lichidează: corupția, protecția, cen-zura, starea de asediu și justiția militară asupra civililor.**” (Se referă la primele măsuri propuse de Guvernul Maniu pentru asanarea politică și morală a țării.)

Revista clujeană „Korunk”, deși era de orientare de stânga, în 1935 scria despre Ady, Maniu și liceul lor: „**În colegiul zălăuan încap unii lângă alții lângă elevii maghiari și elevi români. În aceleași bănci, unde a șezut Ady Endre, cu câteva clase mai devreme, de la profesorii lui a învățat Iuliu Maniu, care va deveni liderul Partidului Național Român și premierul României Mari...**” (Studiul lui Bölöni György, despre Ady Endre, Korunk, 1935/1, p. 9).

Înceheim cu un citat dintr-un săptămânal clujean din noiembrie 1928: „**România are un nou guvern. Și deocamdată o nouă speranță. Populația de orice rang și de orice limbă speră ca Iuliu Maniu, cel care a preluat guvernul, să creeze o nouă lume aici. Speră că nu doar numele se schimbă, ci și spiritul și regimul guvernării. Va fi mai mare înțelegerea, mai multă libertate și ordinea va fi mai sigură!**” („Magyar Nép”, nr. 46/1928).

Bibliografie

- Anuarele Colegiului Reformat din Zalău din anii: 1888-1889, 1889-1890, 1929-1930, 1939-1943
- Anuarele școlii comunale de băieți din Zalău pe anii 1882-1885.
- Somogyi Jenő, *A Zilahi Evang. Reform. Kollégium Története* [Istoria Colegiului Reformat după Evanghelie din Zalău], Zalău, 1895.
- Periodice:** Szilágyság, Brassói Lapok, Ellenzék, Keleti Újság, Nagyvárad Napló, Korunk, Magyar Nép.
- Fonduri arhivistice** Colecția Colegiului Reformat Zalău; Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj.

Anexe

III. osztály.

A tanuló neve	Tantárgyak															
	Hit- és erkölcstan.	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Honföldrajz	Történelem	Számítást.	Mértan	Természettud.	Vegy- és ásv. tud.	Rajz	Ének	Torna	Erdőes	Figyelem	Szorgalom
Osuka György	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	1	1	1	2
Gáspár László	1	3	3	3	2	2	2	2	2	2	3	3	1	1	2	2
Germán Gábor	2	3	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	4
Katona János	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
5. Keményfi Balázs	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Király Péter	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kiss Leo	2	2	1	2	1	2	1	2	3	2	3	2	1	1	1	1
Kulesár Ferencz	1	3	3	3	2	2	2	2	2	2	3	2	3	1	3	3
Kövesdi Lajos	2	3	4	4	4	4	4	4	4	3	4	3	3	3	2	3
10. Lugosi György	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mán Gyula	1	2	3	1	2	2	2	2	2	3	2	3	1	2	2	2
Markovics Jakab	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Módi András	2	3	3	4	4	4	4	3	3	3	2	1	2	1	3	4
Nagy János	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
15. Lippe Henrik	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	2	3	3	1	2	2
Rácz Gyula	2	3	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	2	4
Tömpe Géza	1	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3	1	3	2	3	3
Tiszavári Sándor	2	3	3	2	3	2	2	2	3	3	3	2	1	2	3	3
Varga Kálmán	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
20. Weis Antal	1	3	3	2	4	4	2	3	3	4	2	3	2	2	3	4

Elevul Maniu în clasa a III-a la Școala de băieți din Zalău (1884/85)

Jutalmat nyertek:

IV. osztályban:	III. osztályban:
1.) Linzenbold Lajos 2	10.) Varga Kálmán 1
2.) Kiss Károly 1	11.) Markovics Jakab 3
3.) Hulka Sándor 3	12.) Király Péter 2
4.) Dobai Sándor 1	13.) Nagy János 1
5.) Kerekes Dezső 1	14.) Keményfi Balázs 2
6.) Nagy Albert 1	15.) Lugosi György 1
7.) Kovács Lajos 1	16.) Kiss Leo 1
8.) Balogh Barna 1	17.) Mán Gyula 1
9.) Félegyházi József 1	

Lista elevilor premiați în 1885

IV. osztály.

A tanuló neve	Tantárgyak															
	Hit- és erkölcstan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítást.	Mértan	Természettud.	Vegy- és ásv. tud.	Rajz	Ének	Torna	Erdőes	Figyelem	Szorgalom
Bethlen Gábor	2	3	4	3	3	4	4	3	3	3	3	1	2	2	3	4
Berényi Imre	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	1	2
Bod József	1	2	3	3	1	3	3	3	2	2	3	1	3	1	1	2
Bölöni Dezső	1	2	2	1	1	2	1	2	1	1	2	1	2	1	1	2
5. Gáspár László	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	2	3	3
Osuka György	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	3	1	2	1	1
Hámp Géza	1	3	3	3	3	2	2	2	2	2	3	1	2	1	1	2
Katona János	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	1	3	3
Keményfi Balázs	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
10. Korda Aladár	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	1	3	3
Kiss Leo	2	2	3	2	1	2	1	1	1	1	3	1	3	1	2	2
Király Péter	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1
Kulesár Ferencz	1	2	3	2	2	1	3	2	2	1	2	1	3	1	1	2
Lengyel Géza	2	4	3	3	3	4	3	3	3	3	3	2	3	1	2	4
15. Lippe Henrik	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	1	1	1
Lugosi György	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mán Gyula	1	2	3	2	1	2	3	2	1	1	3	1	3	1	2	2
Markovics Jakab	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	2	1	1
Nagy János	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
20. Pap Gábor	1	2	3	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2
Prém József	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	3
Rácz Gyula	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	2	3
Szekér Ferencz	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	2	2
Tömpe Géza	1	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1	3	1	2	1	2
25. Varga Kálmán	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1

Maniu – printre elevii clasei a IV-a în 1886 (Școala de băieți din Zalău)

Maniu - despre drepturile minorităților naționale

A MANIU-KORMÁNY.

Egy helyi lapogatózás, tárgyalás után végre a múlt szombatán megválasztott Románia új Kormányja a nemzeti pártizipárti kezeltől Maniu Gyula elnöke alatt. Így az ország kormányzása annak a pártnak a kezébe került, amely az egyesülés óta hajhatatlan szilárdasággal maradt meg elvei mellett. Mindössze az a változás történt, hogy a nemzeti párt, mely Erdély falujából női ki, egyesült a regáli parasztpárttal, hogy így kormányzati programja tökéletesen demokratikus legyen.

Csaknem 10 éve annak már, hogy ez a párt ellenzéken van s kövelelte az ország erkölcsi és anyagi állapotainak konszolidálását: kövelelte a becsületesség közgazdálát, a visszatérés megszűntetését, a fizeti választásokat s ezzel a közélet erkölcsi megújítását.

Múltán most ez a párt nem a liberálisok protekciójával, hanem a gazdasági, politikai és nemzetközi most még korai volna beszélni. De várakozó reményességgel nézünk kormányzása elé. S bizonyos rokonszenves várakozással kell eleje nézünk nekünk, szilágyságiainak, hiszen Maniu Gyula nemcsak erdélyi, hanem szilágysági ember, aki tanulmányait az eddigi már annyi szakarlai kiállói zilahi rell. kollégiumban végezte.

MANIU GYULÁNAK kormányra-julása alkalmával (döszernék, láttak meg-intervjuját Maniának egyik zilahi tanár): Kerekes Ernő emezes igazgató, aki beszél-gégeti lell elegendő azon keressémetek, hogy mondjon el megemlékezését Maniu Gyula tanuló korára.

Maniu egykori tanárjai közül ma már csak hárman vannak – mondja Kerekes igazgató – Uj Bárdi, nyug. tanár, dr. Petri Már. ny. miniszteri tanácsos és én. – Maniu Gyula – folytatta az igazgató – 1873-ban született. Édesapja bíró volt a helyi bíróságon. – A középiskolának mind a nyolc osztályát Zilahon végezte. Én – mondja Kerekes Ernő – a VII. és VIII. osztályban a nemzeti nyelvű tanuló voltam.

Cu ocazia constituirii primului guvern condus de Iuliu Maniu, profesorul Kerekes Ernő are doar cuvinte de laudă despre fostul elev (în „Szilágyság”, noiembrie 1928)

Coperta albumului cercului de creație și literatură din anul 1889-1890.

I. şcolară.

„Cu ocazia constituirii primului guvern condus de Iuliu Maniu, profesorul Kerekes Ernő are doar cuvinte de laudă despre fostul elev”

„Elevul Maniu Gyula, care a fost secretar și cenzor al grupării elevilor din Zalău, a fost ales membru al cercului de creație și literatură din anul 1889-1890.”

Membru al cercului de creație și literatură din anul 1889-1890.

La prima adunare a cercului de literatură a fost aleasă conducerea grupării elevilor: Maniu – secretar și cenzor

Mirel MATYAS

Cutia cu amintiri (5)

Destinul unei familii din Zalău, la cumpăna secolelor XIX și XX

Continuăm prezentarea evenimentelor din viața familiei Kun din Zalău, prinsă în vârtoarea Marelui Război, așa cum rezultă din corespondența pe care fiul cel mare, Kun István – soldat/cadet în Compania a 15-a a Regimentului 64 Infanterie, o poartă cu cei dragi de acasă sau cu prietenii săi. Dacă în articolul anterior am analizat corespondența din perioada martie-aprilie 1915, vom continua acum cu lunile următoare, mai-iunie 1915.

Acoperind această perioadă, în „cutia cu amintiri” se găsesc nu mai puțin de 17 scrisori (cărți poștale). Dintre acestea, cinci sunt trimise de către soldat familiei lui din Zalău, patru sunt expediate din Zalău (una de către mama sa, două de către sora Erzsike și una de către sora Nellike) și opt sunt expediate de către prietenii lui Kun István, unii soldați, alții civili. O singură carte poștală este scrisă în germană, restul fiind în limba maghiară. Este posibil să fi fost mult mai multe cărți poștale expediate în această perioadă, însă atâtea au supraviețuit curgerii implacabile a timpului. Din păcate nu avem cunoștință despre cărțile poștale expediate de Kun István celorlalți soldați, prieteni de-ai săi. Dacă acestea există, se găsesc probabil prin cine știe ce arhive sau zac uitate prin cine știe ce poduri, în alte „cutii cu amintiri”. Din acest punct de vedere, povestea noastră nu poate fi completă, iar în lipsa unor alte documente de familie ne putem baza doar pe conținutul corespondenței. Eventual, așa cum am procedat și în episoadele anterioare, putem încerca să completăm informațiile cu cele obținute din ziarul local *Szilágyság*. De un real folos, pentru a urmări mișcarea trupelor pe front, ne este rubrica *Krónika*, conștienți fiind de faptul

că și aici datele sunt cenzurate.

Continuând corespondența cu familia sa, cadetul Kun István le scrie alor săi: „Am primit cartea poștală de la Kiss Gyula și ziarul «Szilágyság» de la Seres Béla, precum și coala de hârtie din el. O să le scriu și lor. Nu pot scrie nimic deosebit. Anunțați-mă imediat ce primiți coletul mic. Puloverul și restul au fost «Liebesgabe»-ul unei vieneze distinse. Dragele mele surioare, fiți harnice la învățatură. Ar fi bine să urgențați lucrurile în cazul lui Nellike, să nu ratați termenul limită. Tanti Annuska a primit scrisoarea mea? Salutări prietenilor și vecinilor. Vă sărută pe toți fiul vostru iubitor: Pista.”¹ Din nou se vede grija pe care o are față de surorile lui mai mici, dar și față de problemele financiare care apasă din ce în ce mai mult populația civilă. Faptul că le trimite bani din solda primită sau haine, denotă din plin această grijă. Despre ziarul *Szilágyság*, pe care se pare că-l primește regulat, face referire și într-o altă carte poștală: „Am primit și ziarul «Szilágyság». I-am scris lui Seres Béla, mă mir cum de nu a primit-o. Azi o să-i scriu iar.”² Ce bucurie trebuie să fi fost în sufletul lui și cu câtă emoție a citit în paginile ziarului știrea despre surioara mai mică, Nellike, că a recitat o poezie patriotică în cadrul unui eveniment prin care elevii școlilor din Zalău au dat o serată în folosul soldaților. Sau cu ce emoție a recitat eleva din clasa a IV-a, Kun Kórnélia, poezia „Cântecul lui Petőfi”. Dar iată articolul din ziar, pe care l-a citit în tranșee, Kun István: „Elevele Școlii civile de stat pentru fete din Zalău au arătat încontinuu, de la izbucnirea războiului, că sufletele lor tinere și receptive nu au rămas neatrinse de furtuna vremurilor. Măinile lor harnice au tricotat și au cusut multă vreme pentru soldați; picioarele lor harnice au umblat ca să strângă mulți bănuți pentru cadouri de Crăciun și alte scopuri militare; au vizitat cu compasiune soldații răniți în mai multe

Műsora az állami polgári leányiskola május 24-i estélyének:

1. Silcher F. *Himnusz*. Éneklik a karénekes növendékek.
2. Szabó J. *Hős Szekeres Márton*. Szavalja Herskovits Sári IV. o. n.
3. Móra F. *Amil az árvák beszélnek*. Szavalja Seres Jolán III. o. n.
4. Farkas S. *A vén cigány*. Szavalja Farkas Mariska IV. o. n. Harmoniumon kíséri Nagy Domokos ref. hitoktató.
5. Móra F. *Az lesz csak a nap!* Szavalja Losonczy Anna III. o. n.
6. Benedek E. *Petőfi dala*. Szavalja Kun Kórnélia

A darabban is szereplő karénekes növendékek:

Ajtay Margit, Alby Etelka, Balog Anna, Balog Margit, Berkes Margit, Biró Ilona, Dévai Irén, Dévai Margit, Dudok Anna, Drágos Erzsébet, Éder Boriska, Farkas Mariska, Filep Margit, Gönci Irma, Hajdu Anna, Hircsó Margit, Herskovits Sári, Kassay Erzsé, Kasza Anna, Kiss Irén, Kovács Ida, Kun Kórnélia, Losonczy Anna, Müller Erzsé, Nagy Erzsé, Nagy Róza, Pap Irén, Pap Ida, Perge Mária, Rosenberg Margit, Salamon Mária, Seres Jolán, Stern Alice, Szikszay Mária, Szilágyi Agnes, Székér Ilona, Szakács Irén, Tatay Magda, Tatar Erzsé, Telegdy Anna, Török Margit, Takács Juliska, Turóczy Erzsébet.

A darab előtt s a szünetben Rácz Gyuri zene-kara fog játszani.

Az érdeklődő szülőket, gyermekbarátokat, a nemes cél támogatni akaró közönséget az estélyre ismételtén szívesen hívja a rendezőség.

Foto 1: Extrase din ziarul „Szilágyság” în care apare numele Kun Kornélia

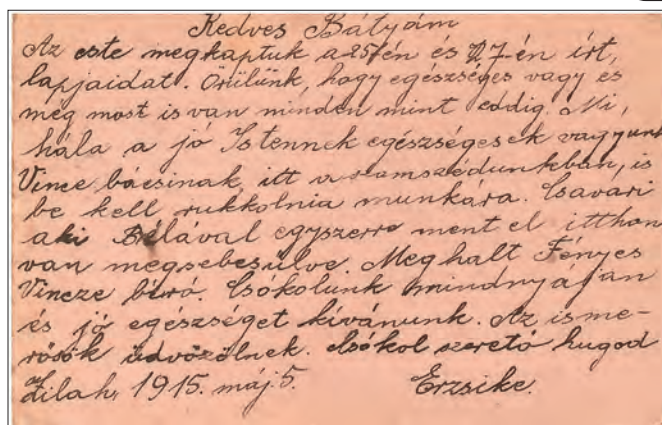

Foto 2: Carte poștală scrisă de surioara Erzsike și expediată din Zalău la data de 5 mai 1915

rânduri. [...] Acum, înainte de a se dispersa din școală, ele doresc să depună un ultim sacrificiu pe altar. Oferă în acest scop vocile lor răsunătoare, zâmbetele lor dulci, pașii lor ușori, cunoștințele lor sânguincioase, tinerețea lor fermecătoare: dau o serată în folosul soldaților în data de 24 mai, a doua zi de Rusalii, la ora 8:30 seara, în sala mare a Vigadó-ului.³ [...] Momentan au anunțat doar că, pe lângă recitări și cântece, un spectacol de teatru de actualitate va diversifica programul...⁴ De pe front, Kun István le scrie celor de acasă, informându-i că a citit în *Szilágyság* despre prestația surorii sale: „Cum a reușit spectacolul amator al lui Nellike? Am citit în nr. 14 al «Szilágyság»-ului despre eveniment. Care sunt rezultatele anului școlar?»⁵

Cei de acasă încearcă să-l țină la curent cu noutățile. La data de 5 mai 1915, Erzsike îi scrie: „Vecinul nenea Vincze a fost înrolat și el. Csavari, plecat împreună cu Béla, este acasă acum, rănit. A murit judecătorul⁶ Fényes Vincze.”⁷ Într-o altă scrisoare, descrierea este una idilică: „Avem parte de timp frumos, este o dimineață minunată de mai. Soarele strălucește, păsările cântă.”⁸ Desigur, atmosfera din orașelul de provincie Zalău nu era nici pe departe așa. Cetățenii se mobilizează în a ajuta, atât cât pot. În ziarul *Szilágyság*, Asociația femeilor din oraș „face apel la doamnele nobile din județ să doneze ouă pentru a completa rațiile soldaților răniți îngrijiți pe plan local.”⁹

Liniștea Zalăului avea să fie tulburată prin sosirea unor italieni proveniți din provincia Gorizia, aflată în componența Monarhiei dualiste Austro-Ungaria. Iată cum redă ziarul local sosirea acestora, pe care o numește „invazie”: „În după-amiaza zilei de 29 mai, micul nostru tren local leneș a adus oaspeți, chiar dacă nu neașteptați, totuși ușor ciudați. Din îndepărtata provincie Gorizia, din orașul și din zona rurală Monfalcone au sosit 800 de «cumnați», dar mai ales «cumnate» italiene. La început, publicul nu era prea conștient de calitatea acestor oaspeți. Erau prizonieri, refugiați sau aveau alt statut? Erau internați, săracii de ei, sau ce; parțial suspecti, venind de acolo, de la marginea războaielor, suspecti pentru că sunt italieni și pentru că guvernul nostru, învățând din trădările întâmplante la granițele sârbești și rutene, a

crezut de cuviință să îi transfere într-un loc mai bun, unul unde, chiar dacă ar fi vrut, nu ar fi putut deveni trădători. Și este chiar sigur că nici la Zalău, nici în comitatul Sălaj nu vor putea trăda țara. Sunt preponderent femei, nici cele mai frumoase, nici de cea mai joasă clasă. Apoi bătrâni și minori sub 18 ani, câțiva bărbați și o grămadă de «bambino», copii mici. Se pare că numărul acestora din urmă a crescut deja cu unul la Zalău. Sunt negri, agili, vioi, agresivi, dar nu odioși «in massa». Limba lor e atât de rapidă, încât om să fii s-o înțelegi. Vorbesc într-un dialect ușor venețian. Autoritățile administrative au o povară grea de dus în ceea ce privește hrana și masa, dar – așa cum se consola unul dintre ei – «Questa è la guerra!» Așa e în război! Este sigur că în trei luni fiecare dintre ei va fi învățat două sute de cuvinte în limba maghiară. Unii dintre ei s-ar putea chiar să rămână aici. Dar până atunci, să suportăm cu răbdare această invazie și, dacă se poate, să ne folosim cumva de ei, angajându-i la lucrări în gospodărie sau altele. Poate că ne vor fi chiar de folos.”¹⁰ La mijlocul lunii iunie 1915, tot în paginile ziarului local se deplângea situația deportaților italieni: „Din numărul de duminică al ziarului «Tășnad» a fost preluat un articol în care se plângeau de italienii instalați la ei, neastâmpărați, cerșind etc. În nota redactorului aflăm că același lucru este valabil și la cei din Zalău. Se așteaptă o reacție rapidă din partea autorităților administrative, deoarece situația devine periculoasă din punct de vedere al siguranței publice, al sănătății și al siguranței împotriva incendiilor.”¹¹ Și într-o altă ediție a ziarului, redactorii aduc în atenția opiniei publice „indisciplina oaspeților noștri italieni”. Iată știrea din ziar: „O femeie a făcut circ în piață, un polițist trebuind să intervină, o tarabă de la colegiu era cât pe ce să fie incendiată, curtea unității militare a fost de asemenea incendiată, iar un muncitor care a încercat s-o oprească a fost bătut cu bestialitate. Se deplasează din casă în casă cu cerșitul. Și este revoltător să vezi cât de aroganți și pretențioși sunt și cât de nesfârșit de murdari sunt și cum nu le place să muncească. Plângerile împotriva lor sunt atât de multe și de variate încât autoritățile trebuie să vegheze cât mai curând posibil ca aceștia să fie, de exemplu, separați în barăci și ținuți sub o disciplină strictă.”¹²

Kun István ținea legătura și cu alți prieteni, unii

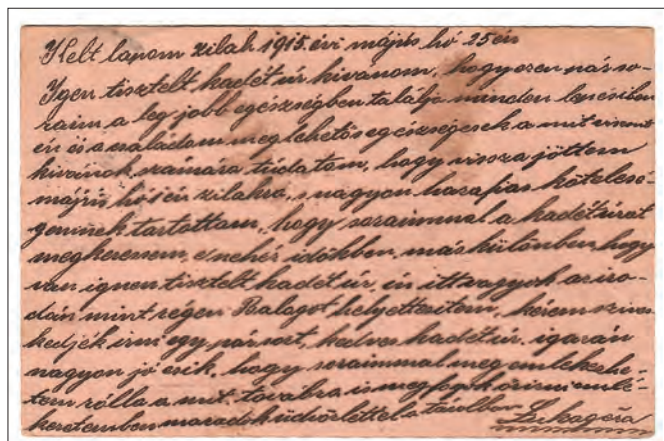

Foto 3: Carte poștală scrisă de Luka Géza și expediată din Zalău la data de 15 mai 1915

dintre ei aflați pe front. Printre cei cu care corespundează se numără: Rudolf Aufricht, Seres Lajos, Merza Gyula, Luka Géza, Ujfálvi Ernő, Róká Károly, Markovits Miklós, Székely Sándor etc. Nu avem multe informații despre aceste persoane, însă trebuie să fi făcut parte din cercul de prieteni ai lui István.

Rudolf Aufricht îi scrie din Viena: „Cu bucurie am primit... și o să râzi de mine, așa-i, dar cel mai mult m-am bucurat, că nu te mai sâcâie păduchii.”¹³ Iar un alt prieten, soldat și el în marina K.u.K., Kovács Alexander, îi scrie din Pola¹⁴: „Dragă Pityu! De mult îmi doream să aflu despre tine, acum... Anna mi-a scris adresa ta. Mi-ar plăcea ca scrisoarea să te găsească undeva în lumea asta mare. Cum ești, oare, Pityu dragă? În ultima vreme observ că vă distrați bine. Voi loviți-i acolo, dară, noi îi strângem aici. Îți urez toate cele bune și noroc, combinat cu rezistență. Eu sunt bine, cu excepția unei mici înțepături. Te îmbrățișează, cu drag, Sanyi.”¹⁵

O scrisoare ceva mai oficială, scrisă într-un ton protocolar, primește Kun István din partea lui Luka Géza, paznic al penitenciarului regal¹⁶ din Zalău: „Stimate domnule cadet, sper ca aceste câteva rânduri să vă găsească sănătos. Eu și familia mea suntem bine sănătoși, ceea ce vă doresc și dumneavoastră. Vă înștiințez că în data de 1 mai m-am întors la Zalău și am simțit că este de datoria mea patriotică să vă caut, domnule cadet, cu aceste rânduri, în aceste vremuri grele. Cum sunteți, stimate domnule cadet? Eu sunt la birou ca pe vremuri. Îl înlocuiesc pe Balog. Vă rog să-mi scrieți câteva rânduri, dragă domnule cadet. Îmi pare cu adevărat bine că v-am găsit cu aceste rânduri, ceea ce voi continua să fac și pe viitor. Vă salut din depărtări, Luka Géza.”¹⁷

Tot din Zalău îi scrie și Róká Károly, contabil stagiar, ca răspuns la scrisoarea pe care o primește de Rusalii. Multe din evenimentele tradiționale ale orașului aveau să fie amânate sau anulate din cauza războiului. Interesante sunt și informațiile pe care i le furnizează legate de diferiți prieteni comuni: „Dragă Pityu. Cu mulțumiri, am primit scrisoarea ta lungă și cartea poștală de Rusalii. Citindu-le, mi-au oferit o mare bucurie, văzând că Pista și acum e cel vechi. Bine faci, să nu-ți pierzi buna dispoziție și simțul tipic al umorului, că așa pot fi

mai ușor de suportat oboselele războiului. Să nu te superi, Pistuka, că-ți răspund așa de târziu, dar am așteptat să pot scrie ceva merituos din patria noastră. Măi cumetre, fetele trăiesc și înfloresc, sunt mai frumoase ca niciodată, numai că sunt foarte orfane, în special cele două. Dar trăiește Conducătorul Oștilor, vă aduce el acasă și o să fie toate bune. Până atunci nu vom avea parte de prea multă distracție și după cum am auzit, vara asta se va amâna și tradiționalul concert de promenadă. De băieți nici nu vorbesc, pentru că ei pur și simplu nu sunt, numai Markovits Farkas Miklós, Ujfálvi Ernő și câțiva încă și gata. Nu ai cu cine să faci o glumă bună. În 10 o să fie înrolarea celor cu vârsta între 21-36 de ani, atunci sigur și Markovits va ajunge soldat. Fratele său mai mic e pe front în regimentul tău, în compania 26. Túry Friczi a devenit locotenent, dar cred că știi deja. În rest e liniște și pace, doar cu un inamic mai mult, pe care sigur îl înfrângeți.”¹⁸

Tot Róká Károly îi scrie la jumătatea lunii iunie: „Primește mulțumirile mele pentru urările tale călduroase cu privire la numirea mea în funcția de șoarece al numerelor.”¹⁹ Da, bătrâne, timpul trece și a trebuit să-mi încep cariera de undeva, dar cum mi se va continua soarta este secretul viitorului. Acum mă pregătesc pentru examenul de stat, aș vrea să mă încununez măcar cu atât semestrele de drept urmate, poate o să-mi fie de folos. E un drum anevoios, dar mă voi obișnui cumva să am de-a face tot timpul cu cifrele. Mă bucur să văd că ți-ai păstrat dispoziția proaspătă și că aștepți cu nerăbdare să ne vedem curând, ca să te apuci și tu de ceva. Ți-am comunicat în cartea de alaltăieri cine a fost înrolat recent. Markovits nici măcar n-a trebuit să se prezinte, darămite să fie înrolat, iar cu norocul pe care îl are va trece fără mari probleme prin războiul cel mare. Tot în vechiul adăpost din lemn de brad jucați cărți? Nimic nou aici, decât seceta mare și scumpiri și mai mari. Te îmbrățișează: Kari. Îți trimit cele mai calde urări de bine din partea părinților mei împreună cu ale mele.”²⁰

Ujfálvi Ernő, un alt prieten apropiat, era sublocotenent și era internat la Spitalul Crucii Roșii din Zalău atunci când i-a scris câteva rânduri lui Kun István: „Dragă Pityu! Am primit cartea ta poștală și mă grăbesc să-ți răspund. Am transmis salutările tale celor interesați

și au fost primite cu mulțumiri deosebite. Într-adevăr, nu sunt vremuri bune pentru fete, voi sunteți plecați, doar câte un amărât a rămas acasă. Ioi mă, ce bine ar fi dacă am putea discuta puțin în ..., nu știu când ajung înapoi, cred că acum o să mă duc la clinica din Pesta. Dar tu, scrie-mi pe adresa de aici, pentru că nu e sigur încă. Ce ziceți de italieni? Vai, cu ce plăcere îi vom împușca. Rezistă, îți urează prietenul tău iubitor, Ernő.”²¹

Într-o carte poștală, datată 6 iunie 1915, pe care o trimite acasă, Kun István amintește de întâlnirea cu Markovits Miklós, undeva lângă Veküngarn: „Dragi părinți! Astăzi a fost o zi specială pentru mine. În Veküngarn m-a vizitat prietenul meu, Markovits Miklós, cu care nu m-am întâlnit de foarte mult timp. Am povestit despre multe lucruri. Am fost cu gândul la voi, cei de acasă. Slavă Domnului, suntem sănătoși amândoi, ne simțim bine, ceea ce vă doresc și vouă. Vă îmbrățișez și vă sărut pe toți, fiul vostru iubitor Pista.”²² Acesta se semnează și el la sfârșitul textului scris de prietenul său, Kun István: „Salutări călduroase lui tanti și nenea Kun: Markovits M.”²³

În „cutia cu amintiri” există două cărți poștale scrise în limba germană. Una dintre ele se încadrează în perioada căreia îi alocăm acest episod. Cartea poștală a fost datată 7 iunie 1915 și expedită din Viena în aceeași zi, conform ștampilei. Expeditorul, al cărui nume nu se poate distinge complet, se pare că este un prieten comun al lui Kun István și al lui Géza, pe numele lui de familie Weissmuler. Iată ce-i scrie: „Dragă domnule Kun. Multe mulțumiri pentru scrisoarea călduroasă, care într-adevăr m-a bucurat foarte mult. Chiar era draguț din partea dumneavoastră să-mi scrieți detalii despre Géza, pentru că eu de la el știam doar că ar fi bolnav. Mă bucur că sunteți bine și chiar dacă nu este atât de confortabil ca și acasă, totuși puteți fi mândru că aveți ocazia de a participa la o cauză atât de mare. Trebuie să știm să rămânem acasă și să privim doar. Acum îmi pare rău că nu știu limba maghiară, dar sper că Géza sau cineva dintre camarazii dumneavoastră va reuși să traducă această carte poștală. Vă mulțumesc încă o dată pentru scrisoare. Salutări cordiale din partea oamenilor mei și din partea mea.”²⁴

Poșta civilă și cea militară funcționează relativ normal, deși în unele situații sunt constatate sincope mari. În cele mai multe situații, referindu-ne strict la corespondența pe care o analizăm, nu sunt diferențe mari între data trecută pe scrisoare/carte poștală și data de pe ștampila care confirmă sosirea documentului în localitatea destinatarului. În ce privește transportul coletelor spre front, există însă probleme pe care oficialii le pun pe seama ambalării necorespunzătoare a acestora. Iată ce scrie ziarul *Szilágyáság* în ediția din 11 iunie 1915: „Există multe plângeri că poșta trimisă soldaților în vrac se pierde. Motivul este ambalarea greșită. Oficiul Poștal avertizează publicul să-și ambaleze coletele întotdeauna în materiale sau cutii rezistente și să înnoade sfoara, să nu lege o fundiță, de-

Foto 4: Carte poștală scrisă de Róka Károlyi și expedită din Zalău la data de 17 iunie 1915

oarece fundița se va desface ușor în timpul transportului. Iar publicul ar trebui, pe cât posibil, să nu trimită deloc alimente perisabile, deoarece în momentul de față există la oficiile poștale din tabere sute de pachete cu alimente stricate și puturoase, care trebuie aruncate zilnic.”²⁵

Societatea civilă contribuie și ea la ajutorarea soldaților răniți sau a familiilor acestora. În presa locală găsim mereu îndemnuri la solidaritate sau înștiințări ale unor instituții care sar în ajutorul celor nevoiași. Aflăm astfel că Filiala din Zalău a Asociației Naționale a Judecătorilor și Procurorilor, din care fac parte membrii instanțelor de pe teritoriul comitatului Sălaj, „a hotărât să organizeze o ceremonie de creștere a fondului de ajutorare a văduvelor și orfanilor membrilor săi care au murit eroic în luptă, ale cărei încasări nete vor fi folosite în acest scop nobil.”²⁶ Tot în acest context, Ministerul Comerțului a emis un decret către Consiliul de administrație al Máv²⁷, „prin care permite Consiliului de Administrație să acorde o reducere de 50 la sută la tariful pentru clasa a treia a trenului expres și de călători pentru rudele soldaților austrieci și maghiari, bolnavi sau răniți, care doresc să-și viziteze rudele aflate sub tratament medical în Monarhia Austro-Ungară”.²⁸

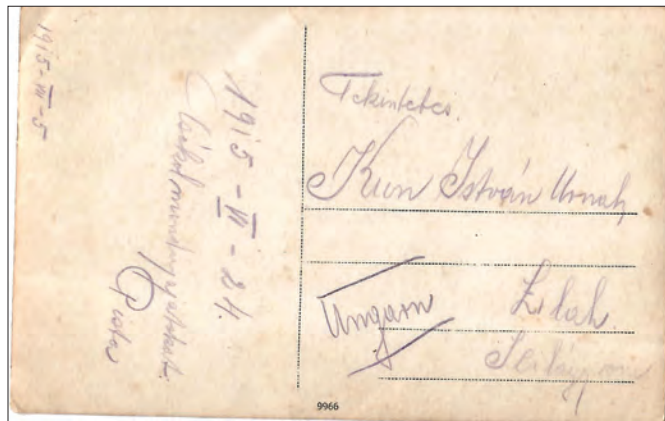
Până și elevii și profesorii Colegiului „Wesselényi” își aduc aportul: „La ceremonia de închidere din 29 mai au fost citite numele elevilor care au obținut premii pentru munca lor în particular și care au donat jumătate din aceste premii în scopuri militare de caritate.”²⁹

Nu numai elevii sunt la un moment de cotitură din viața lor, acela de finalizare a studiilor. Însuși cadetul-soldat Kun István își încheie pregătirea teoretică și promovează examenul de accesare în gradul de sublocotenent. La începutul lunii iunie scria acasă: „Dragii mei părinți. Zilele trecute v-am descris mica mea locuință. Acum totul e pus în ordine. Arată splendid. De patru zile nu am primit vești de acasă. Dar de-acum s-au terminat examenele, o să fie timp (suficient). De acum înainte o să vă scriu doar din două în două zile, așa e ridicată poșta. Sunt bine, sănătos. Voi cum sunteți?”³⁰

Rezultatul examenului și avansarea în grad aveau să vină abia peste o lună. La data de 2 iulie 1915, prietenul său, Markovits Miklós, ce se afla

Foto 5: Prima fotografie în care Kun István apare în uniformă de sublocotenent

în același regiment cu el, dar într-o altă companie, îi scrie o carte poștală prin care ține să-l felicite pentru avansarea în gradul de sublocotenent. Era o încununare a pregătirii depuse, teoretice și practice, pe care cadetul Kun István a depus-o în tot acest timp, din octombrie 1914, când se fotografiază cu toți cadeții Școlii de Subofițeri din Sibiu înainte de a pleca pe front și până acum, la începutul lunii iulie 1915. Iată ce-i scrie Markovits Miklós: „Dragul meu prieten, Pista! Primește felicitările mele cu ocazia avansării tale în gradul de sublocotenent. Cum te simți acolo, departe de front? Nu a fost mai bine aici? M-am gândit că duminică după-masă o să mă vizitezi, dar n-ai mai venit. De ce nu faceți o ieșire cu Géza Mózes? Noi am fi destul de bine, doar că sunt bolnăvior acum, deoarece am o durere de cap latentă continuă și nu am poftă de mâncare. Probabil din cauza terenului umed, mlăștinos, și zice-se că trebuie să te obișnuiești cu asta. Ai fost și tu în situația asta, când ai ajuns la Sterling. De altfel, am un adăpost frumos, bine amenajat. Treceți pe-aici, dacă aveți timp. Vă îmbrățișează, atât pe tine, cât și pe Géza, prietenul vostru iubitor Miklós.”³¹ După ce termină de scris textul, îl completează, scriind în spațiul rămas liber din stânga sus, cu următoarea informație: „Azi am primit

cartea ta poștală. Noutăți de acasă: a murit Szarka Imre, secretar episcopal. Scrie-mi imediat.”³²

Interesant este că nu se păstrează nicio carte poștală, nici din cele trimise de el spre Zalău, nici din cele expediate de către membrii familiei sale, din care să rezulte că el i-ar fi informat că a fost avansat în grad sau că persoanele dragi îl felicitează. Cu siguranță astfel de mesaje au existat, dar din motive pe care nu le cunoaștem, aceste cărți poștale nu se regăsesc în „cutia cu amintiri”. Ne vine greu să credem că un astfel de eveniment nu a fost amintit în corespondența pe care o studiem. Cert este faptul că, de aici încolo, pe corespondență va apărea titlatura de *zászlós*³³ sau *Fähnrich*.³⁴

În schimb, în „cutia cu amintiri” se găsesc câteva fotografii, care, după toate probabilitățile îl reprezintă pe Kun István în uniformă de sublocotenent al Armatei Austro-Ungare, alături de alți ofițeri stând la o masă. Pe spatele fotografiei, tip carte poștală, Kun István scrie simplu: „Vă sărutăm pe toți. Pista”. Există două date, prima este 24 iunie 1915, probabil este data în care a fost făcută fotografia, iar a doua dată este 5 iulie 1915, probabil data la care a expediat-o. Fotografia este adresată „Onorabilului domn, Kun István”.

Vor urma momente grele în viața sublocotenentu-

De vorbă cu Flavius Lucăcel

În ediția din 23 iunie 2023 a proiectului media *Dialogurile „Caiete Silvane” online*, dramaturgul și artistul vizual **Flavius Lucăcel** a fost invitatul lui **Daniel Săuca**. Ei au discutat despre proiectul expozițional „Edenul din Silvania”, care va fi prezentat în luna august în Veneția, la Institutul Cultural Român. Cei doi oameni de cultură și-au propus, ca prin acest proiect expozițional, să promoveze frumusețea spațiului sălăjean și a femeilor din Țara Silvaniei. Vechi colaborator al Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, al revistei și editurii „Caiete Silvane”, Flavius Lucăcel încearcă să aducă în atenția iubitorilor de pictură, și nu numai, povestea femeilor din satul românesc de odinioară. „Este vorba despre femeia pe care eu am lăsat-o în satul meu,

femeia care începea să muncească manual, de la vârsta de 9-10 ani, și care învăța să-și pregătească spațiul în care urma să locuiască. Nu era doar o pregătire a spațiului interior și al celui exterior, ci și una spirituală”, a spus Flavius Lucăcel. Interviuul poate fi urmărit pe conturile de facebook și youtube ale Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj și ale revistei „Caiete Silvane”. (A.-B.K.)

lui Kun István. Avea să fie rănit de două ori, să treacă prin câteva spitale militare și să-și piardă viața la 11 august 1916. Dar, despre aceste evenimente, vom relata în episoadele următoare.

Note:

1. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită la data de 3 mai 1915.
2. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită la data de 9 mai 1915.
3. Azi, Clădirea Transilvania – edificiu monument istoric, reprezentativ pentru arhitectura orașului Zalău, construit între 1895-1899.
4. Articolul „A katonákért” („Pentru soldați”) a apărut în ediția nr. 20 din 14 mai 1915.
5. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită de pe front la data de 1 iunie 1915; este vorba despre ediția din 14 mai 1915 a ziarului *Szilágyság*.
6. Fényes Vincze a ajuns în 1901 la tribunalul Zalău de la instanța districtuală Szerenc.
7. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită din Zalău la data de 5 mai 1915.
8. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită din Zalău la data de 7 mai 1915.
9. Articolul „Kérünk tojást a sebesültek” („Cerem ouă pentru răniți”), nr. 22 din 28 mai 1915.
10. Articolul „A mi olaszaink” („Italienii noștri”), publicat în ediția nr. 23/4 iunie 1915 a ziarului *Szilágyság*.
11. Articolul „Baj van az olaszokkal” („Probleme cu italienii”), publicat în ediția nr. 25/18 iunie 1915 a ziarului *Szilágyság*.
12. Articol din ziarul *Szilágyság*, ediția nr. 26/25 iunie 1915.
13. Carte poștală militară austriacă, model A1, expedită din Viena la data de 9 mai 1915.
14. Oraș-port la Marea Adriatică, situat în estul Peninsulei Istria. În perioada pe care o analizăm, orașul făcea parte din Austro-Ungaria, existând aici principala bază navală folosită din plin de marina militară.
15. Carte poștală militară austriacă, model A2b, expedită prin poșta militară navală.
16. Clădirea penitenciarului era situată în Parcul Szikszai,

pe locul actualei clădiri a poștei, în zona parcerii din spatele Primăriei Municipiului Zalău.

17. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită din Zalău la data de 26 mai 1915.
18. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită din Zalău la data de 26 mai 1915.
19. În limba maghiară, cuvântul „könyvkukac”, tradus mot-à-mot înseamnă „vierme al cărților”, al cărui corespunzător în limba română este „șoarece de bibliotecă”. De aici a făcut cel ce a scris aceste rânduri o combinație care se referă la meseria contabilului, veșnic cu nasul în numere: „șoarece al numerelor”.
20. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită din Zalău la data de 17 iunie 1915.
21. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită din Zalău la data de 28 mai 1915.
22. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită de pe front la data de 12 iunie 1915.
23. Idem.
24. Carte poștală militară austriacă, model A1, expedită din Viena la 6 iunie 1915.
25. Articolul „A posta intelme” („Atenționare de la poștă”) publicat în ediția nr. 24/11 iunie 1915.
26. Articolul „A törvényték köréből” („Din atribuțiile Tribunalului”) publicat în ediția nr. 24/11 iunie 1915.
27. Máv – Magyar Államvasutak se referă la Societatea de transport feroviar.
28. Articolul „Menetdíjkezdvezmény a sebesültek látogatóinak” („Reducerea tarifelor pentru vizitatorii răniților”) publicat în ediția nr. 26/25 iunie 1915.
29. Știre din ediția nr. 24/11 iunie 1915 a ziarului *Szilágyság*.
30. Carte poștală militară maghiară, model U1, expedită de pe front la data de 1 iunie 1915.
31. Carte poștală militară austriacă, model A1, expedită la 5 iulie 1915.
32. Idem.
33. Tradus din limba maghiară acest termen înseamnă ste-gar. Aici este folosit pentru a desemna un grad militar din armata maghiară, acela de sublocotenent.
34. Termen în limba germană ce înseamnă sublocotenent.

Despre zămuri cu Mircea Groza

Cunoscutul arheolog culinar **Mircea Groza** a fost protagonistul celui de-al patrulea episod din anul 2023, al proiectului media *Dialogurile „Caiete Silvane” online*, realizat de către **Daniel Săuca**. Mircea Groza a făcut o scurtă prezentare a volumului „Zămuri, supe, zupe și năcreli”. „Nu e neapărat o carte cu rețete, cât este o carte cu povești ale mâncării, cu poveștile socăcițelor, cu poveștile gospodarilor, în general. Peste 95% dintre rețete și povești sunt culese din județul Sălaj, în ultimii 40 de ani”, a precizat specialistul în gastronomie. Volumul apărut la Editura „GastroArt” este primul dintr-o trilogie. Următoarele volume vor cuprinde rețete de *tocane*, *topale*, *încingală* și *mărtaș*, respectiv de *piroște* și *mâncăruri scăzute*. Mircea Groza a povestit și despre alimentația populară, diversitatea

din patrimoniul gastronomic sălăjean, lumea socăcițelor și despre cum a ajuns el un influencer. Interviuul lui Daniel Săuca realizat cu maestrul bucătar în 27 iunie 2023 poate fi urmărit pe conturile de facebook și youtube ale Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj și ale revistei de cultură „Caiete Silvane”. Vă recomandăm să nu vizionați dialogul pe stomacul gol!

(A.-B.K.)

Marin POP

Școala Normală de învățători din Zalău

În urma adoptării legii școlare din anul 1868, în Transilvania au fost înființate 20 de școli normale de Stat, cu scopul de a pregăti viitoarele cadre didactice. Școala Normală de învățători din Zalău a fost înființată în anul 1870, deschizându-și porțile în data de 15 octombrie. Din programa analitică a școlii rezultă că principiile planului de învățământ erau următoarele: „1) educarea în spiritul iubirii de om; 2) instruirea elevilor în științele ajungerii acestui scop; 3) dezideratul de a li se face educația deprinderilor lor spirituale și corporale, în vederea transmiterii acestora la elevi”.¹

Reputatul profesor Leontin Ghergariu afirmă că la înființarea școlii majoritatea elevilor erau români, pentru care exista, pe lângă alte catedre, una de Limba română. De asemenea, că imediat după înființarea școlii normale, profesorul Gavril Trifu a cerut și el un post la această școală. El a ocupat „cu demnitate” catedrele de Limba română, Matematică și Științe comerciale. O scurtă perioadă a avut și delegație ca director al școlii.

Dorind ca elevii să-și îmbogățească orizontul cultural și cunoștințele de limbă și literatură română și să se pregătească pentru cariera didactică, vrednicul profesor Gavril Trifu a înființat o societate de lectură, sub numele de „Reuniunea preparanzilor din Zalău”, în anul 1872. Din anul 1874, ea s-a numit „Societatea culturală Gheorghe Lazăr”.²

După 22 ani de funcționare, la 1 iulie 1892, „din motive de rațiune de stat”, prima preparandie de băieți din Zalău a fost transferată la Timișoara. Printre vrednicii profesori ai școlii îl amintim, la loc de cinste, pe Gavril Trifu, care a format 19 generații de dascăli sălăjeni.

În anul 1913, după o pauză de 21 de ani, Școala Normală de învățători din Zalău a fost reînființată, cu altă programă analitică, dar cu același scop ca la început, de a pregăti dascăli pentru școlile sălăjene și nu numai.³

Din păcate, după numai un an de funcționare a izbucnit Primul Război Mondial, care a avut ca efect imediat sistarea procesului de învățământ.

După Marea Unire, Școala Normală de învățători din Zalău s-a redeschis, în conformitate cu Decretul Consiliului Dirigent din 2 septembrie 1919, și s-a instalat în aceeași clădire în care a funcționat până la izbucnirea conflagrației mondiale.⁴

Greutățile de început erau inerente în urma războiului mondial, localul școlii fiind grav afectat, în special în urma luptelor din iarna și primăvara anului 1919. De asemenea, materialul didactic existent a

fost jefuit aproape în întregime.

În acest context, puținul material didactic rămas și localul devastat au fost preluate de către statul român, prin revizorul-școlar al județului Sălaj, Ioan Mango, primul inspector general al învățământului sălăjean de după Marea Unire.

În funcția de director al școlii a fost numit, începând cu data de 1 septembrie 1919, profesorul Cornel Pop, care a și purces la organizarea școlii. În acest sens, s-a deplasat la Sibiu, unde se afla sediul Consiliului Dirigent, organul executiv provizoriu al Transilvaniei, ales la Adunarea Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, în fruntea căruia se găsea marele om politic sălăjean, Iuliu Maniu. De aici a reușit să obțină suma de 150.000 de coroane, sumă cu care a început repararea școlii, care a durat aproape două luni. Astfel, cursurile anului școlar 1919/1920 au început la data de 17 noiembrie 1919.

Școala de băieți a fost plasată în următoarele locații: sălile de învățământ au fost plasate în localul școlii primare din str. Libertății nr. 3, iar internatul și sălile de meditații în localul din str. Libertății nr. 9 (actualul sediu al Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău), închiriat de la Reuniunea Industriașilor Maghiari din Zalău.

Conform decretului Consiliului Dirigent, școala avea opt clase, care au funcționat încă din primul an, în afară de clasa a III-a, la care nu s-a înscris niciun elev. În total, în anul școlar 1919/1920, au frecventat școala 92 de elevi.

La începutul funcționării școlii, corpul didactic era compus din directorul Cornel Pop și profesorii Grațian Capătă, Gheorghe Dunca, Gheorghe Matieșanu (prefect al județului Sălaj în timpul guvernării Iorga-Argetoianu – 1931-1932) și Pompei Țolca.

Pentru a putea acoperi organigrama școlară, Cornel Pop s-a adresat directoarei de la Școala medie de fete din Zalău, Silvia Suciu, care, „arzând și ea de dorul de a servi din răsputeri cultura neamului nostru”, a sprijinit cu patru profesoare, care au funcționat până la data de 1 aprilie 1920.⁵

Încă de la început, cadrele didactice și-au propus să nu se rezume doar la materia predată la clasă, ci să desfășoare și activități extrașcolare, „pentru întărirea acestei patrii și pentru propagarea scumpei noastre limbă strămoșească”. Astfel, în perioada 1 ianuarie – 31 martie 1920, profesorii Gheorghe Matieșanu și Gheorghe Dunca, „deși aveau ore multe”, au ținut cursuri de limba română pentru celelalte naționalități.

În data de 21 aprilie 1920, Gheorghe Tulbure, inspectorul învățământului primar din Regiunea

Clădirea în care a funcționat Școala Normală de învățători din Zalău (clădirea dintre muzeu și CNS)

Oradea, de care aparținea și Sălajul, a efectuat o inspecție la școala normală de băieți din Zalău, asistând în fiecare clasă la una sau două ore de lecție. În conferința ținută la finalul inspecției, Gheorghe Tulbure își exprimă „deplina mulțumire” față de procesul de învățământ, dar și față de conducerea internatului și administrației școlare.

Primul examen de capacitate a fost susținut de către elevi în data de 11 iunie 1920, iar anul școlar s-a încheiat în data de 15 iunie, printr-o serbare publică. Serbarea a fost urmată, în seara aceleiași zile, de un program artistic de cântări, recitări de poezii și punerea în scenă a piesei de teatru „Doctorul fără voie”, reușita „morală și materială” a acestei producții teatrale fiind peste așteptări.

Al doilea an școlar, 1920/1921, s-a deschis la 16 septembrie, însă structura școlii a suferit modificări, în sensul că s-au redus clasele, desființându-se clasele a VII și a VIII-a. În acest context, școala a funcționat doar cu cinci clase, iar elevii claselor reduse au trebuit să fie trimiși la alte școli normale, în care a fost menținută structura de opt clase.

Deși s-a redus numărul de clase, printr-o propagandă asiduă dezvoltată de către directorul școlii, numărul elevilor din cele cinci clase a ajuns la 98.⁶

Deși prin ordinul Secretariatului General din ca-

drul Ministerului Instrucțiunii Publice la școala din Zalău au fost numite nouă cadre didactice, doar cinci s-au prezentat la catedră. Doi profesori au fost tot atunci numiți la alte școli, iar alți doi nu s-au prezentat la catedră.⁷

Cornel Pop, directorul școlii, era profesor titular de Istorie și Geografie, licențiat pentru licee. La școala pe care o conducea a predat Istoria, având 13 ore pe săptămână. Ioan Luca era maestru suplinitor de Economie și Lucru manual, discipline pe care le-a predat la școala din Zalău. De asemenea, a suplinit Gimnastica, a condus și examinat elevii la practica agricolă. Profesorul Grațian Capătă, licențiat în Științele pedagogice, era directorul școlii de aplicație și custode al bibliotecii. A predat Științele pedagogice și Desen. Pompei Țolca era licențiat în Științele naturale și Geografie, iar în acel an școlar a îndeplinit funcția de președinte al Societății de lectură a elevilor și secretarul conferințelor profesionale. A predat Științele naturale, Geografia, Științe fizice, Contabilitatea și Religia la elevii de rit ortodox. În total, avea o catedră de 29 ore pe săptămână. Gheorghe Dunca, maestru suplinitor, era licențiat în Muzică și Economie. A predat Muzica, Aritmetica și Geometria, având o catedră de 30 de ore pe săptămână. Gheorghe Matieșanu era licențiat în Limba română, germană și Caligra-

fie, discipline pe care le-a predat la școala de băieți, având o catedră de 26 de ore pe săptămână. Gheorghe Codreanu, suplinitor, a predat Limba franceză și Instrucția civică, 9 ore pe săptămână.

La școala de aplicație, institutor era învățătorul Petru Modreanu, calitate în care a predat 32 de ore pe săptămână. A asistat la pregătirile practice ale elevilor, la predări și la analiza orelor predate de către viitorii învățători, în cadrul practicii pedagogice. De asemenea, a îndeplinit și serviciul de pedagog în internatul institutului. Tot pedagog a fost în acel an și Gavril Câmpeanu, viitor învățător și preot în Gălpăia și Bălan. De asemenea, fostul secretar al Legiunii Române de la Praga, a îndeplinit funcția de secretar al direcțiunii școlii.

Preotul Traian Trufașiu a predat Religia pentru elevii de rit greco-catolic, iar de igiena și sănătatea elevilor s-a ocupat Dr. Iosif Fărcașiu, prim medic județean.⁸

Pentru ca Școala Normală de învățători din Zalău să-și îndeplinească obiectivele pe care și le-a fixat încă de la înființarea sa, corpul profesoral, împreună cu elevii, au început să desfășoare o propagandă culturală și națională intensă în satele sălăjene. Astfel, având aprobarea Direcțiunii regionale a învățământului secundar din Oradea, au organizat excursii tematice cu elevii în localitățile Bocșa, Ortelec, Aghireș și Moigrad. Locuitorii erau avizați din timp, prin intermediul preoților și învățătorilor locali, că elevii de la Școala Normală din Zalău vor sosi în satele lor și vor derula programe artistice. Vestea s-a răspândit repede și în satele învecinate, „de unde a alergat public numeros, arătând dorul de a asculta cântecele și declamările elevilor în graiul românesc atât de dulce și de frumos”.⁹

Pe lângă programul artistic derulat de elevi, profesorii de la școala din Zalău susțineau o serie de conferințe, pe diverse teme de actualitate sau istorice. Astfel, în anul școlar 1920-1921, directorul școlii, Cornel Pop, a susținut o conferință despre „Datorința față de eroii noștri”, cu ocazia unui eveniment organizat de către Orfelinatul din Zalău. Cu această ocazie, îndeamnă publicul prezent să păstreze „cu sfințenie” amintirea eroilor neamului românesc, „cari pentru înfăptuirea marelui ideal național, au știut să-și jertfească și viața în modul cel mai glorios”. Cu ocazia excursiei „de propagandă națională” de la Bocșa, a rostit un discurs despre viața și activitatea lui Simion Bărnuțiu, ideologul Revoluției de la 1848 din Transilvania, elevii și publicul participant fiind încântați că au auzit de „faptele mărețe și iubirea de neam a aceluia apostol Român”. De asemenea, la evenimentul din Aghireș, a susținut un discurs despre educația elevilor școlii normale, îndemnându-i pe cei prezenți să-și dea copiii la școală, „căci numai prin școală vor ajunge factori de mare folos familiei, neamului și patriei lor”. Tot la Aghireș a vorbit și Gheorghe Codreanu despre „Cum lucrează dușmanii noștri”. Tot el a predat un curs de istoria românilor sergenților de poliție.

Profesorul Grațian Capătă a organizat școala de analfabeți la Regimentul 17 Vânători din Zalău. De asemenea, cu ocazia excursiei organizate la Ortelec a susținut conferința „Datorințele față de țară și neam”. Tot la Ortelec, profesorul Pompei Țolca a susținut conferința „Cum să ne apărăm împotriva uneltirilor dușmane?”.

Învățătorul Petre Modreanu a organizat serbări cu elevii la Zalău, Ortelec și Aghireș, cu scopul de a înființa o bibliotecă. De asemenea, învățătorul Gavril Câmpeanu a predat sergenților de oraș și agenților de la Poliția de Stat din Zalău un curs de Limba română și Istoria românilor.¹⁰

În data de 4 iunie 1921 școala a fost inspectată de către Dr. Alexandru Pteancu, director general al Regiunii școlare Oradea și inspectorul învățământului normal din România, Paraschivescu.

Un accent deosebit s-a pus și pe practica elevilor. Astfel, din suma de 12.000 lei ordonanțată de Secretariatul General Cluj, la intervenția directorului școlii, Cornel Pop, au fost cumpărate uneltele necesare pentru învățarea lucrului manual. De asemenea, s-a făcut practică agricolă pe cele cinci jugăre donate de conducerea orașului Zalău pentru construirea unui nou imobil, și pe alte șase jugăre arendate.

O delegație de elevi ai școlii a participat la serbările de pe Câmpia Libertății de la Blaj, comemorând evenimentele din 3/15 mai 1848 și pe vrednicul nostru înaintaș sălăjean, Simion Bărnuțiu, ideologul Revoluției române transilvănene de la 1848. La întoarcere, directorul școlii, Cornel Pop, a oprit în Cluj și i-a dus pe elevi la instituțiile și obiectivele turistice importante din oraș: Clinica, Universitatea, Grădina botanică etc., „dându-le lămuriri explicatoare în legătură cu cele văzute”, iar elevii și-au luat notițe. Seara, supravegheați de pedagog, s-au dus la Teatrul Național din Cluj.

În data de 3 iunie 1921, pentru a mări fondul de excursii al școlii, a fost organizată o petrecere teatrală, urmată de dans, la care a luat parte un public numeros, având în vedere faptul că în acea zi a avut loc, la Zalău, adunarea generală a Asociației Învățătorilor Sălăjeni.¹¹

Părinții care doreau cazarea copiilor în internatul școlii aveau obligația de a înainta o cerere către Directoratul General al Instrucțiunii Publice din Cluj, până la data de 19 august. De asemenea, la prezentarea în internat, fiecare elev trebuia să achite suma de 100 lei pentru manuale, 50 lei taxa de primire, iar cei care veneau pentru prima dată în internat aveau obligația de a plăti o garanție de 25 lei. Pe lângă bani, urma o listă lungă de obiecte personale și lenjerie: o saltea (sac de paie), două cearceafuri de pat, o pătură sau plapumă, una sau două perne cu două fețe, patru cămăși de zi, două cămăși de noapte, patru pantaloni (izmene), patru perechi de ciorapi sau obiele, trei ștergare, șase baste, un piaptăn, o perie de dinți, de îmbrăcăminte și de ghetă, o lingură, o furculiță, un cuțit, două șervete, săpun de spălat pe față, un lavoar, un pahar și o vioa-

ră, călimări, condeie, penițe, hârtie de scris și cerneală, o pereche de cizme sau ghete, ață, ace și briceag (cuțitaș). De asemenea, cereale și produse alimentare: 100 kg de grâu, 5 kg untură și 50 de ouă.¹²

Din cauza epidemiei de scarlatină, anul școlar 1921/1922 începe la 1 octombrie, cu noi forțe didactice: Vasile Timbușiu, Virgil Antonescu, Ilie Șancu și Dimitriu Simea, iar la școala de aplicație, pentru al doilea post a fost numit Gheorghe Modreanu.

Profesorul Vasile Timbușiu era specializat în Științe agricole, Lucru manual și Caligrafie. A predat Științele agricole, Lucrul manual și a efectuat practica agricolă cu elevii. De asemenea, a îndeplinit funcția de secretar al direcțiunii școlii, în locul lui Gavril Câmpeanu, care s-a titularizat în învățământ. Dumitru Simea a predat Desenul, Caligrafia, Limba română și Istoria la clasa a II-a, în total 18 ore pe săptămână, iar Ilie Șancu era profesor de Gimnastică.¹³

Examenul de capacitate cu absolvenții clasei a VI-a s-a ținut în prezența lui Sabin Opreanu, delegatul Directoratului General al Instrucțiunii Publice din Cluj, iar anul școlar s-a încheiat cu tradiționala serbare.

În anul școlar 1922/1923, direcțiunea reușește să achiziționeze hotelul „Vânători”, la parterul căruia au fost plasați cu dormitoare și spălătorul cele două clase inferioare ale școlii. Tot în acest an, după lungi negocieri dintre direcțiunea școlii și Primăria orașului Zalău, s-a reușit obținerea fostei pepiniere de altoi a statului, în întindere de 13 jugăre cadastrale, cu scopul de a construi și un nou edificiu școlar. Până atunci, terenul era folosit pentru practica elevilor și deprinderea lor cu horticultura.

Cornel Pop făcea parte și din Comisia județeană de expropriere și împrumut. În urma adoptării legii de reformă agrară din anul 1921 a reușit să obțină pentru școală 50 jugăre de pământ arabil, pe care urma să fie efectuată practica agricolă a elevilor. În toamna anului 1923, agronomul regional a și împrumutat școala, provizoriu, cu acest teren.¹⁴

Începând cu anul școlar 1921/1922, Societatea de lectură a elevilor a fost preluată de către profesorul Gheorghe Matieșanu. Ședința de constituire a societății a avut loc la data de 8 noiembrie 1921, când s-au citit statutele și au fost alese organele de conducere: comitetul administrativ și comitetul cultural al elevilor. Dintre membrii societății, cei mai activi au fost Alexandru Puica și Ioan Știrbu din clasa a IV-a, ultimul ajungând după absolvire învățător în Buciumi, Toma Vasile, Ștefan Vintilescu și Ioan Dobrescu din clasa a VI-a.¹⁵

În anul școlar 1923, directorul școlii ajunge la o înțelegere cu Serviciul Județean de Poduri și Șosele, care urma să deruleze operațiunile de adaptare a internatului cumpărat de către minister, prevăzând suma de 210.000 lei pentru acoperirea cheltuielilor. După multe stăruințe, directorul școlii reușește să obțină aprobarea ministerului și astfel la 28 iulie 1924 încep lucrările. Ele au fost definitive la 28 septembrie 1924 și astfel, după terminarea lucrărilor, școala

dispunea de un internat corespunzător cerințelor igienice și pedagogice, iar în cele patru dormitoare au fost amplasate 194 de paturi. Tot în acest local au fost amplasate două spălătoare, două camere pentru pedagogi, o cameră pentru infirmerie, una pentru servitor și alta pentru ajutor servitor. De asemenea, tot în urma adaptărilor, școala a fost prevăzută cu o sală de gimnastică, care avea o lungime de 24 m și lățime de 8,5 m.

În toamna anului 1924, sprijinit de profesorul Nicolae Oșian, directorul școlii de băieți obține de la Ministerul Instrucțiunii Publice autorizația de a lua în primire pentru școala normală din Zalău muzeul zoologic, botanic și o mare parte din colecția de minerale și aparate de gimnastică, muzeul de chimie și o parte din cel de fizică, toate de la fosta școală civilă de băieți din Cehu Silvaniei.¹⁶

Anul școlar 1924/1925 a început la 28 septembrie, precedat de solemnitatea de deschidere și vizita medicală a elevilor, conform regulamentului.

Din acest an școlar își deschide porțile și primul gimnaziu de băieți din Zalău, sub conducerea profesorului Leontin Ghergariu, în localul din str. Libertății nr. 9, care până atunci servise ca dormitor și sală de meditații pentru o parte din elevii școlii normale de băieți.¹⁷

În urma adaptării hotelului „Vânător”, s-au plasat aici dormitoare, spălătoarele, precum și camerele pentru pedagogi și camerele pentru servitorii internatului, rămânând în localul din str. Libertății nr. 3 sălile de învățământ și de meditații.¹⁸

Numărul de elevi crește la 194, iar corpul didactic era compus din Cornel Pop, directorul școlii, 10 profesori și doi institutori. În locul profesorului de gimnastică Ilie Șancu a venit Ioan Danciu, ca profesor auxiliar, iar la Drept, în locul profesorului Dr. Gheorghe Pop a fost propus și numit profesorul de Științe Naturale și Geografie, Pompei Țolca.¹⁹ Dr. Alexandru Filipciuc a preluat catedra de Religie pentru elevii de rit greco-catolic, ca suplinitor, iar catedra de Religie ortodoxă a fost preluată de către preotul Remus Roșca. Nicolae Oșian, specializat pentru Matematici și Științe Fizico-Chimice a predat aceste materii. În plus, a predat Contabilitatea și a îndeplinit funcția de custode al muzeului de Științe fizico-chimice.²⁰

Examenul de capacitate cu absolvenții clasei a VI-a a avut loc în luna iunie 1925 și s-a ținut conform regulamentului, în prezența directorului școlii, ca delegat ministerial.

În privința activității extrașcolare, s-a reușit să se pună bazele cercetășiei, compusă din elevii școlii, pentru care au fost înaintate actele către Marea Legeune de cercetași din București. De asemenea, s-au ținut mai multe serbări, iar în luna aprilie au fost susținute conferințe, în cadrul despărțământului Zalău al „Astrei”, urmate de corul elevilor școlii.

Inspectorii care au vizitat școala „au rămas pe deplin mulțumiți” de progresul înregistrat de către elevii școlii.²¹

Director al școlii de aplicație era profesorul Grațian Capătă, iar institutori erau învățătorii Gheorghe Modreanu, conducătorul claselor III-IV și Constantin Damian, conducătorul claselor I-II. La școala de aplicație au ținut lecții model, pe lângă conducătorii claselor, directorul, profesorul de pedagogie, iar elevii claselor V-VI au ținut lecții practice.²²

Școala a făcut un schimb de terenuri cu Primăria orașului Zalău. A dat o grădină de cinci jugăre și a primit în schimb alta de 13 jugăre, care urma să servească pentru construcția unui edificiu școlar nou.²³

Deschiderea anului școlar 1925/1926 s-a făcut în data de 26 septembrie, cu tradiționala serbare. Se observă că numărul de elevi înscriși în acel an școlar era de 195 elevi.

Înainte de începerea cursurilor, conform regulamentului, toți elevii au fost consultați de către medicul școlii. În cadrul conferinței de constituire a corpului didactic s-a realizat distribuția orelor de curs între membrii corpului didactic, precum și orarul, iar în ședința din 24-25 septembrie s-a efectuat analiza rezultatelor examenelor de admitere și corigență. Școala funcționa, în continuare, tot cu șase clase.²⁴

Catedra de Religie greco-catolică a fost preluată de către profesorul suplinitor Titus A. Pop, iar Caligrafia și Desenul de către profesorul suplinitor Theodor Lorman, care a mai predat și Limba română la clasa a III-a. Dr. Stoica Sorin, medicul școlii, a predat Igiena la clasa a V-a și Medicina populară la clasa a VI-a. Pedagog al școlii era Ioan Iordache.

La școala de aplicație găsim doi învățători noi: Alexandru Marinescu, învățător gradul II, care a condus clasele III-IV și a îndeplinit funcția de pedagog la internat, având 36-40 de ore pe săptămână și Ioan Știrbu, fost absolvent al școlii, care a fost detașat de la Școala primară de Stat din Buciumi. A condus clasele I-II, având 32-36 de ore pe săptămână.²⁵

Un accent tot mai mare se pune pe activitățile extrașcolare, în special pe cercetășie. Obținându-se de la București aprobarea pentru înființarea Centurii I de cercetăși, în zilele de 24-27 octombrie 1925, un grup de 30 cercetăși ai școlii normale de băieți au organizat o excursie în diferite sate din județul Sălaj, sub conducerea pedagogului Ioan Iordache. În satele vizitate s-au ținut mai multe conferințe educative și câteva șezători culturale, cu un program variat. Tot în acest scop instructiv-educativ, în zilele de 20-22 noiembrie 1925, cercetășii au organizat o nouă excursie, cu ocazia căreia s-au ținut trei șezători culturale, în localitățile de peste Meseș: Treznea, Agrij și Buciumi.

De asemenea, au fost susținute conferințe, recitări de poezii, monoloage și piese de comedie, „pe înțelesul poporului”, fiind primite „cu multă însuflețire de către săteni”.

În data de 15 decembrie 1925, în Sala Teatrului orașenesc din Zalău a fost pusă în scenă o producție teatrală-muzicală, cu titlul „Nici pe aici nu se trece”, care a avut un succes moral și financiar „mulțumitor”.²⁶

O altă excursie a fost organizată de către profesorii Pompei Țolca, Gheorghe Dunca și pedagogul Ioan Iordache. Astfel, în data de 5 iunie 1926, un număr de 100 de elevi ai școlii au plecat pe direcția Buciumi-Ciucea, Vadul Poieni și Valea Drăganului într-o excursie științifică. Au vizitat și cercetat peștera „Mateescu” de lângă localitatea Vadul Crișului, fosta peșteră „Zichy”. De asemenea, mina și cariera de granit de la Poieni și pitoreasca vale a Drăganului. Pe parcursul excursiei s-au organizat șezători culturale în localitățile amintite, grupul de excursioniști întorcându-se la Zalău în data de 9 iunie.²⁷

Cu ocazia desfășurării concursului național organizat de către Societatea „Tinerimea Română”, care a avut loc în data de 10 mai 1926, la București, din partea școlii normale de băieți din Zalău au participat un număr de șase elevi.

Mijloacele tehnice auditive și vizuale încep să joace un rol tot mai important în învățământul românesc interbelic. În acest sens, în urma intervențiilor făcute de către conducerea școlii, la Casa Școalelor din București, s-a primit un aparat de cinematograf, care a fost instalat în sala de Gimnastică. De asemenea, s-au primit cinci filme cu caracter instructiv-educativ.

Direcțiunea școlii a continuat eforturile pentru a obține toate avizele și suportul financiar în vederea construirii unui nou edificiu școlar, pe terenul expropriat de la oraș.²⁸

În data de 24 mai 1926, în urma ordinului venit de la minister, cursurile clasei a VI-a au încetat, dându-le posibilitatea să se pregătească în vederea susținerii examenului de capacitate pentru învățători. Examenul a început în data de 5 iunie și s-a terminat în 13 iunie 1926. Candidații prezenți la examen au fost cei 28 de absolvenți ai clasei a VI-a.

Cursurile pentru celelalte clase s-au încheiat în data de 15 iunie 1926, iar a doua zi a început examenul de admitere în clasa I. Solemnitatea de închidere a anului școlar 1925-1926 a avut loc în data de 26 iunie 1926, oficiindu-se un Te Deum la biserică, pe confesiuni, începând cu ora 9 dimineața, iar la ora 11, în sala Teatrului orașenesc a fost organizată o serbare, la care

au luat parte toate școlile secundare din Zalău, intelectualitatea din oraș, împreună cu părinții elevilor și un numeros public.²⁹

Societatea de lectură a elevilor a funcționat tot sub conducerea profesorului Gheorghe Matieșanu. Au fost organizate o serie de serbări, care „s-au ținut cu o demnitate cuvenită”. De asemenea, în cadrul despărțământului „Astrei” din Zalău, au fost susținute o serie de conferințe, care au fost urmate de corul școlii.³⁰

La 6 decembrie 1929, școala a serbat împlinirea unui deceniu de existență, care a decurs „cu deplinul fast” cuvenit unui asemenea moment. La fel ca la toate evenimentele oficiale, serbarea a început cu un Te Deum, oficiat de ambele biserici românești din Zalău, ortodoxă și greco-catolică, după care directorul școlii, Cornel Pop a susținut un discurs în cadrul căruia a subliniat importanța evenimentului. După-amiază, în Sala Teatrului orașenesc din Zalău a fost organizat un festival cultural, cu un program bogat, ocazie cu care directorul școlii a prezentat, pe larg, istoricul școlii.³¹

Rememorând această perioadă de glorie a școlii, fostul profesor Gheorghe Matieșanu sublinia că în perioada 1929-1930, la școala normală de băieți din Zalău s-au format profesional aproximativ 300 de învățători, „cărora le-a revenit greua sarcină de a dezmoști ogoarele înțelenite ale culturii românești la sate, de a genera și înviora vechea școală rurală, de a insufla spirit viu și înnoitor, spiritul creator de viață culturală și sănătatea morală așteptată atât de mult de truditul nostru popor”. Unii dintre aceștia au intrat în munca de control al învățământului: Ion Nușfeleanu, Vasile Iluțiu, Traian Cionfi, Ioan Știrbu, Teofil Bălaj etc. Alții încă erau la catedră în anul 1971, când profesorul Matieșanu scria aceste rânduri.³² Nu puțini, însă, au avut de suferit din cauza regimului totalitar comunist, fiind dați afară din învățământ, arestați și condamnați la ani grei de închisoare. A fost și cazul lui Ioan Ardeleanu Senior, absolvent al Școlii Normale de învățători din Zalău, care a fost destituit din funcția de inspector general al învățământului sălăjean, arestat și întemnițat pe nedrept, iar după eliberarea din închisorile comuniste a fost trimis „în producție”, la Mina de cărbuni din Sărmășag.³³

Din păcate, în anul 1929 izbucnește marea criză economică mondială, care va afecta și țara noastră, inclusiv procesul de învățământ. În acest context, la data de 1 noiembrie 1930, Școala Normală de învățători din Zalău a fost transferată la Carei, unde s-a unit cu cea din Satu Mare, avându-l ca director tot pe Cornel

Pop. De asemenea, tot în data de 1 noiembrie 1930, Liceul de stat din Zalău a fost redus la statutul de gimnaziu, elevii cursului superior fiind nevoiți să se transfere la alte școli. Astfel, Zalăul rămânea fără nicio școală românească superioară, ceea ce reprezenta o „mare rușine pentru capitala județului”.³⁴

La Carei, școala a funcționat până la Dictatul de la Viena, din 30 august 1940. După cel de-Al Doilea Război Mondial, în anul 1946, școala din Zalău a fost reînființată, dar cu alt profil, acela de Școală Normală maghiară pentru educatoare, iar din anul 1969 s-a transformat în liceu pedagogic.

Note:

1. Gheorghe Matieșanu, *Din trecutul Școlii Normale din Zalău*, în *Aspecte ale dezvoltării învățământului din Sălaj*, Zalău, 1971, p. 52.
2. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj, fond Colecția personală Leontin Ghergariu, dosar 20, ff. 62-63.
3. Gheorghe Matieșanu, *op. cit.*, p. 53.
4. *Ibidem*, p. 54.
5. „Sălajul”, nr. 3, 14 februarie 1925, p. 1.
6. *Ibidem*, p. 2.
7. Cornel Pop, *Anuarul Școlii Normale de Învățători a Statului din Zalău, pe anul 1920-1921*, p. 3.
8. *Ibidem*, p. 7.
9. *Ibidem*, p. 4.
10. *Ibidem*, p. 5.
11. *Ibidem*, p. 6.
12. *Ibidem*, p. 44.
13. Cornel Pop, *Anuarul ..., pe anul școlar 1921-1922*, pp. 3, 5-7.
14. „Sălajul”, nr. 3, 14 februarie 1925, p. 2.
15. Cornel Pop, *Anuarul ..., pe anul școlar 1921-1922*, p. 10.
16. „Sălajul”, nr. 3, 14 februarie 1925, p. 3.
17. *Gazeta de Duminecă*, nr. 34-35-36, 7 septembrie 1930, p. 9.
18. Cornel Pop, *Anuarul ..., pe anul școlar 1924-1925*, p. 3.
19. „Gazeta de Duminecă”, nr. 34-35-36, 7 septembrie 1930, p. 9.
20. Cornel Pop, *Anuarul ..., pe anul școlar 1924-1925*, pp. 5-6.
21. „Gazeta de Duminecă”, nr. 34-35-36, 7 septembrie 1930, p. 9.
22. Cornel Pop, *Anuarul ..., pe anul școlar 1924-1925*, p. 23.
23. *Ibidem*, p. 9.
24. Idem, *Anuarul ..., pe anul școlar 1925-1926*, p. 3.
25. *Ibidem*, p. 9.
26. *Gazeta de Duminecă*, nr. 34-35-36, 7 septembrie 1930, p. 10.
27. Cornel Pop, *Anuarul ..., pe anul școlar 1925-1926*, p. 7.
28. *Gazeta de Duminecă*, nr. 34-35-36, 7 septembrie 1930, p. 10.
29. Cornel Pop, *Anuarul ..., pe anul școlar 1925-1926*, pp. 3-4.
30. *Ibidem*, p. 6.
31. „Gazeta de Duminecă”, nr. 34-35-36, 7 septembrie 1930, p. 10.
32. Gheorghe Matieșanu, *op. cit.*, p. 55.
33. Vezi, printre altele, Marin Pop, *Oameni din Sălaj – o lucrare de referință pentru istoriografia sălăjeană*, prefață la cartea reeditată a lui Ioan Ardeleanu Senior, *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2016, pp. 5-12.
34. „Meseșul”, nr. 36-37, 8 noiembrie 1930, p. 3.

Presă românească din Zalăul interbelic

Marin POP

Expoziția foto-documentară „Presă românească din Zalăul interbelic” face parte din proiectul „Zalău 550”, realizat de către Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. A fost vernisată la Sala mică a Casei de Cultură a Sindicatelor din Zalău, în data de 20 aprilie 2023, cu ocazia Zilei Internaționale a Presei Libere. Vernisajul expoziției a fost urmat de o dezbatere despre rolul presei în societatea românească, organizată în colaborare cu Asociația Jurnaliștilor din Sălaj.

*

În biografia spirituală a Țării Silvaniei, alături de biserică, școală și de numeroase societăți de cultură, un loc important îl ocupă presa.

Presă este o instituție aparte, care oferă accesul la informație publică și a jucat un rol foarte important pentru societatea românească de-a lungul istoriei. Vorbind despre importanța presei, la un moment dat, marele nostru înaintaș sălăjean, Gheorghe Pop de Băsești, care a fost un adevărat Mecena al presei și culturii românești, a spus că dacă Sfântul Apostol Pavel, apostolul neamurilor, ar fi trăit în acea perioadă, sigur ar fi fost director de ziar.

Dacă în alte comitate ale Transilvaniei presa este amintită încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Sălaj putem vorbi despre apariția primului ziar tipărit abia în anul 1877. La 24 februarie 1877 apare primul număr al ziarului „Szilágy” (Sălaj).

Presă românească sălăjeană are și ea o tradiție de aproape 150 de ani. Astfel, în anul 1876 apare prima revistă în manuscris, cu caracter metodic-didactic, care s-a numit „Amicul învățătorului”. Ea ar fi apărut câțiva ani la Cosniciu de Sus, pe Valea Barcăului, dar până în prezent nu s-a descoperit niciun exemplar.

Mai târziu, la început de secol XX, în anul 1903, ia ființă, la Șimleu Silvaniei, centrul cultural al românilor sălăjeni, primul „Institut tipografic și de editură”, care a purtat numele de „Victoria”, proprietar fiind fostul învățător Ioan P. Lazăr. Aici apare, la 3 ianuarie 1904, prestigiosul ziar „Gazeta de Duminecă”, cea mai longevivă gazetă a Sălajului istoric (1904-1911 și 1920-1937). Prin apariția „Gazetei de Duminecă” se realiza un vechi și nobil deziderat al despărțământului Șimleu al „Astrei”.

În orașul Zalău, primul ziar românesc apare abia după Marea Unire, mai precis în anul 1922, când ziarul „Sălajul”, patronat de frații Emil și Laurențiu Bran mută sediul redacției ziarului pe care l-au înființat la Jibou, în anul 1920.

Doi ani mai târziu, la 15 aprilie 1924 vedea lumina

tiparului revista pedagogică-culturală „Școala Noastră”. În cei 16 ani de apariție, revista a publicat numeroase articole cuprinzând problemele metodice, apoi observații privind principiile și mijloacele de educație, numeroase lecții model, precum și problemele ce priveau activitatea didactică din școli.

Revista acordă un spațiu important în coloanele sale problemelor culturale în care erau implicate cadrele didactice sălăjene, militând pentru o intensă activitate extrașcolară a cadrelor didactice. De asemenea, în coloanele revistei găsim reflectate evenimentele culturale care se desfășurau în Zalăul interbelic, începând cu serbările de la sfârșitul anului școlar, continuând cu concerte, piese de teatru, conferințe, serate dansante etc.

În anul 1925 apărea un nou proiect editorial-cultural, inițiat de profesorul Leontin Ghergariu, sub denumirea de „Meseșul”, care după un an de la apariție trece în proprietatea despărțământului Sălaj al „Astrei”.

Afectat de marea criză economică mondială din perioada 1929-1933, ziarul „Meseșul” își sistează apariția la sfârșitul anului 1931, dar re apare în anul 1936, sub denumirea de „Gazeta Sălajului”.

Presă agrară este reprezentată de gazeta „Foaia Plugarului”, ce apare la Zalău, în perioada 1929-1931. Era o publicație de propagandă cultural-economică și de informare, patronată de Camera de Agricultură a județului Sălaj. În paginile ei se publicau informații necesare sătenilor în muncile agricole, dar și unele informații despre evenimentele care se petreceau în orașul de reședință, Zalău.

În ceea ce privește presa politică, în Zalăul interbelic apar mai multe ziare, unele care se declarau, în mod oficial, organe de presă ale respectivelor partide, altele reflectând doar anumite activități ale organizațiilor județene. Ca oficioase politice care apăreau la Zalău amintim următoarele: „Steaua”, organ oficial al Partidului Poporului, ce apare doar pe perioada campaniei electorale din anul 1926; „Sălajul Nou”, aflat în proprietatea organizației județene a Partidului Național-Țărănesc, ce apare doar pe parcursul anului 1934; „Neamul românesc pentru Bihor și Sălaj”, oficiosul Partidului Naționalist-Democrat, partidul marelui istoric Nicolae Iorga, ce apare la Oradea pe parcursul anului 1937; „Sălajul”, ziarul fraților Emil și Laurențiu Bran, care susținea și reflecta în coloanele sale activitatea organizației Partidului Național Liberal din Sălaj.

Sălajul

Foaie politică, culturală, independentă ce apare săptămânal, la Jibou, în anul 1920, avându-l ca redactor-șef, proprietar și editor pe Laurențiu Bran, iar redactor-responsabil era Ioan Rusu. În realitate, ziarul a fost întemeiat de către frații Emil și Laurențiu Bran, preoți și personalități marcante ale Sălajului, fiind tipărit la Baia Mare.

Preotul Laurențiu Bran

În anul 1922, preotul Emil Bran, fost senator liberal de Maramureș, candidează și obține un mandat de senator al județului Sălaj. În acest context, ziarul și-a mutat sediul la Zalău, suprimându-și din titlu cuvântul „independentă”, iar din anul 1925 devine doar „foaie culturală”, cu apariție bilunară.

Din anul 1928 își mută sediul la Șimleu Silvaniei, unde Emil Bran îndeplinea funcția de vicar al Silvaniei, dar redactor-responsabil rămâne tot fratele său, Laurențiu Bran.

Școala Noastră

Revistă pedagogică-culturală ce apare la Zalău, începând cu 15 aprilie 1924, ca organ oficial al Revizoratului (Inspectoratului) școlar, al Comitetului școlar județean și al Asociației Învățătorilor din județul Sălaj.

În evoluția revistei se disting trei etape: 1) 1924-1931; 2) 1932-1939; 3) 1939-1940.

Din anul 1932 devine „revistă pedagogică-culturală a corpului didactic primar din județul Sălaj cu apariție lunară”; începând cu nr. 1/1935 devine „revistă lunară de educație, cultură profesională și afirmare națională”, iar din martie 1939 revista trece în proprietatea Asociației Învățătorilor, secția Sălaj.

Membrii în comitetul de redacție au fost următorii: 1924 – Ioan Mango, Simion Oros, Grațian Capătă, Emil Pocola, Petre Modreanu; începând cu nr. 9-10/1926, directorul revistei este Ioan Mango, redactor Grațian Capătă, iar comitetul de redacție era format din Leontin Ghergariu, Simion Oros, Emil Pocola, Dumitru Mărgineanu, Augustin Creșpai și Ioan Rațiu; începând cu nr. 17-18/1927 redactor devine Leontin Ghergariu, iese din comitetul de redacție Emil Pocola și reintră Grațian Capătă.

Ioan Mango

Sistându-și apariția, provizoriu, în perioada februarie-decembrie 1931, din cauza crizei economice mondiale, revista reappare în ianuarie 1932, cu același colegiu de redacție.

De la 20 februarie 1932, revista nemaivând comitet de redacție, Dumitru Mărgineanu devine redactor-responsabil, care din anul 1937 cumulează și funcția de director al publicației pedagogice.

Dumitru Mărgineanu

Din martie 1939, revista trece în proprietatea secției Sălaj a Asociației Învățătorilor, iar redactarea ei cade în sarcina consiliului central. Redactor-responsabil este Macedon Olaru, iar din septembrie 1939 comitetul de redacție este format din Gheorghe Pop Corniș și Ioan Ardeleanu Senior.

Primele opt numere se tipăresc la Tipografia „Șereș” din Zalău, apoi la Tipografia „Lucafăru” din Zalău, până la întreruperea apariției revistei, cauzată de Dictatul de la Viena din 30 august 1940.

ȘCOALA NOASTRA

REVISTĂ LUNARĂ DE EDUCAȚIE,
CULTURĂ PROFESIONALĂ ȘI AFIRMARE NAȚIONALĂ

Director : D. MĂRGINEANU

Abonamentul anual :

Pentru inv. 120 Lei, p. comitete șc. și alții 200 Lei
Corespondența pentru Redacție și Administrație
se va adresa :

D. Mărgineanu, insp. școlar — Str. Ștefan cel Mare 76
Zalău

Manuscrisele primite la Redacție nu se înapăiază.
Articolele trimise vor fi scurte, scrise cîteț și nu
mai pe o singură pagină. — Cărțile și revistele
primite la Redacție se vor insera în revistă.
— *Ruaăm revistele să accepte schimbul* —

Meseșul

Gazetă culturală și informativă ce apare la Zalău, la 31 ianuarie 1925. Era un ziar care apărea săptămânal în patru pagini, sub îngrijirea unui comitet, redactor-responsabil fiind Remus Roșca, la tipografia „Lucafăru” din Zalău.

Începând cu numărul 4-5 din 11 martie 1926, „Meseșul” devine gazetă culturală a despărțământului central al „Astrei” din județul Sălaj. Trecând în proprietatea „Astrei”, gazeta apare tot sub îngrijirea unui comitet de redacție, avându-l ca redactor-responsabil pe profesorul Leontin Ghergariu, cel care a inițiat, de fapt, proiectul editorial. De la 1 ianuarie 1929, Leontin Ghergariu cumulează și funcția de director.

Ziarul „Meseșul” își sistează apariția la sfârșitul anului 1931, fiind afectat de criza economică mondială din perioada 1929-1933.

Leontin Ghergariu

D-l Nicolae Iorga în Sălaj

In numărul trecut al gazetei noastre s'a anunțat sosirea d-lui prof. N. Iorga pe ziua de 11 l. c. la Zalău și la Carei, unde domnia-sa va ține câte o conferință. Informații mai recente ne silesc să completăm acea știre. A doua zi, 12 Sept. (Luni) d-l prof. Iorga va vorbi la Ulmeni (Șilimeghiu) și la Jibou. Despărțământul central județean al „Astrei” din Zalău își ține de o deosebit de plăcută datorie de a saluta în persoana d-lui prof. Iorga pe președintele celeilalte asociație soră, care e *Liga Culturală*. Această „Ligă” întocmai ca și „Astra”, a desvoltat o vie și fecundă activitate pentru ridicarea poporului român. A înființat biblioteci

literar, membrul marcant al Academiei Române, marele filantrop murcește și azi neobosit pentru binele aceluiaș popor român, pe care nimeni nu l-a iubit mai mult decât dânsu. Muncește fără reclamă și fără mîscomot, iarna la Universitatea din București și la Sorbona la Paris unde francezii îl ascultă ca pe un adevărat apostol, iar vara la Valer de Munte, ca întemeietor și conducător a Universității Libere atît de mult cercetată și admirată nu numai de români, ci și de străini. Cuvântul său înțelept și hotărât a fost cules și adoptat în cele mai gre

Gazeta Sălajului

Organ cultural și informativ al „Astrei” sălăjene. Apare ca ziar săptămânal, la Zalău, începând cu 1 decembrie 1936. Director al ziarului era profesorul Leontin Ghergariu, care reia practic proiectul editorial „Meseșul”, după trecerea crizei economice mondiale.

Redactorii permanenți ai ziarului au fost Grațian Crăciun Mărcuș și Emil Gavriș.

Grațian Crăciun Mărcuș

După instaurarea regimului personal-autoritar al regelui Carol al II-lea, la 10 februarie 1938, în coloanele ziarului se simte tot mai mult influența politică a noului regim, insistându-se foarte mult pe străjerie și începe cultul personalității regelui.

În acest context, ziarul își sistează apariția cu numărul 36-37 din 29 octombrie 1938.

No. 36-37-1937.

Expoziție de pictură în Zalău

De vorbă cu un măestru al picturii din Baia-Mare

In zilele trecute d. Petra Ardeleanu, pictor și secretarul asociației de Artă Frumoase din Baia-Mare a fost în trecere prin Zalău. Desea este un pictor din apreciația tinăra a căruia pînă au putut fi expoziiți în Cluj, Târgu-Mureș, Satu-Mare, Baia-Mare, etc.

Profund de calitatea ce-o deține și de prezența sa, pentru informarea cititorilor noștri, i-am pus câte-va întrebări a căror rezumat cu plăcere îl redăm mai jos:

Funcționează și azi — iubite măestre — Școala de pictură în Baia-Mare ?

Da ! Funcționează o Școală liberă de

măștii nu primesc nici-un ajutor. Ea se și constituie din cotizațiile membrilor și membrii ordinari artiștii plastici domiciliați în Baia-Mare. Artiștii domiciliati în celelalte părți sunt membri extraordinari, însă dinari.

Școala Asociației este de a stimula și propaga cultura artistică, prin organizarea de expoziții în țară și în străinătate și de a apăra interesele morale și materiale ale artiștilor.

Criticele...

Cititorii din declararea lui Petra Ardeleanu că este o cotă din Baia-Mare, în cari sunt fragmentele

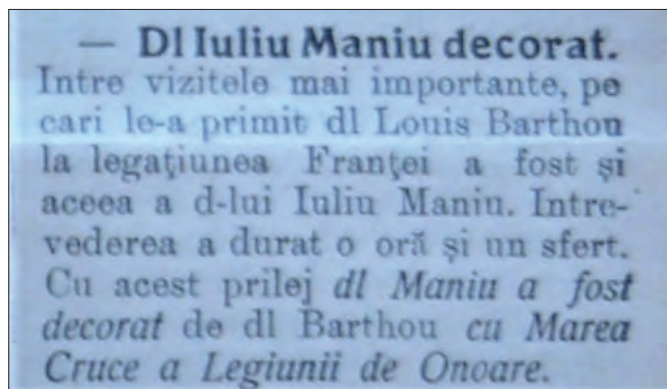
Maniile măștrilor, pe masură, și și poate a noștrilor a omului stimulent energicilor gâște și altmăre

Sălajul Nou

Organ politic și cultural ce apare la Zalău, în anul 1934. Era un ziar săptămânal, avându-l ca redactor și administrator pe Ioan Mango.

În primul număr al ziarului, publicat la 8 iulie 1934, din cuprinsul editorialului „Gazeta noastră” aflăm că era organul oficial al Partidului Național-Țărănesc din județul Sălaj și s-a înființat în urma hotărârilor congresului organizației județene, care a avut loc la Zalău, la 21 mai 1934.

Ziarul își sistează apariția cu numărul 19 din 23 decembrie 1934.

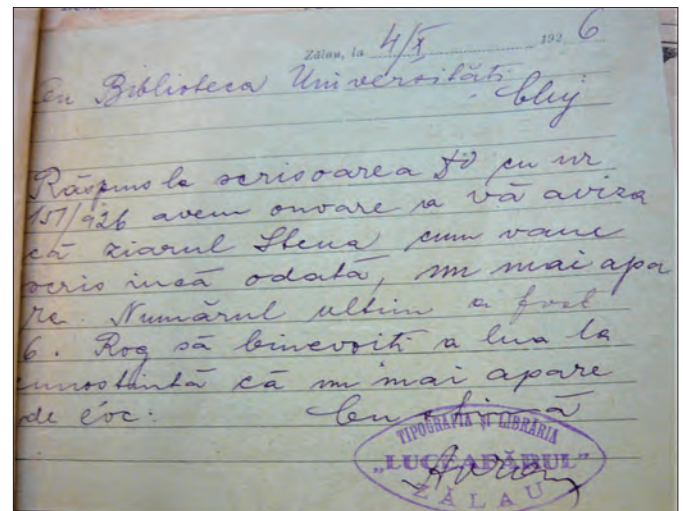
Steaua

Gazetă politică, națională-culturală ce apare la Zalău în anul 1926. Era săptămânal și îl avea ca redactor-responsabil pe Remus Roșca, redactor pe Gheorghe Matieșanu și era tipărit la Tipografia „Lucafăru” din Zalău.

Era organul oficial al Partidului Poporului, partid aflat la guvernare, după cum reiese din editorialul „Cuvânt către cetitori! Ce vrem noi?”, publicat în numărul 1 din 7 mai 1926.

Se pare că a fost un ziar de campanie electorală, deoarece au apărut doar șase numere, după cum reiese și din cuprinsul cărții poștale semnate de către

Grigore Avram, proprietarul tipografiei „Lucafăru” din Zalău, adresată Bibliotecii Universității din Cluj, la 4 octombrie 1926.

Foiaia Plugarului

Publicație de propagandă cultural-economică și de informațiuni. Apare la Zalău, lunar, sub îngrijirea unui comitet de redacție, fiind tipărit la Tipografia „Lucafăru”.

Este organul oficial al Camerei de agricultură a județului Sălaj. Președintele gazetei era dr. Gheorghe Pop de Oarța, director ing. Nicolae Făttu.

Sunt publicate, în general, procese verbale ale ședințelor Camerei de agricultură, diferite circulări și informări. De asemenea, diferite articole care tratează teme ca: muncile agricole, situația agricolă a județului Sălaj etc.

Își sistează apariția în anul 1931, fiind afectat, probabil, de marea criză economică mondială.

Neamul românesc pentru Bihor și Sălaj

Gazeta Partidului Naționalist-Democrat, de sub conducerea marelui istoric Nicolae Iorga. Apa-

re lunar, la Oradea, în anul 1937, redactor pentru județul Sălaj fiind profesorul Gheorghe Matieșanu, fost prefect de Sălaj în timpul guvernului condus de Nicolae Iorga.

Gheorghe Matieșanu

În articolul-program, publicat în nr. 1 din 28 martie 1937, se subliniază scopul publicării ziarului: „Foaia aceasta va ține locul propagandei la sate a partidului nostru ...”.

Au apărut doar patru numere ale ziarului, în perioada 28 martie – 25 octombrie 1937.

Bibliografie:

1. Toate ziarele prezentate în cadrul expoziției se găsesc în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, unde au fost studiate și fotografiate de către subsemnatul.

2. Valentin Dărăban, Doru E. Goron, *Contribuții la istoria presei românești în Sălaj*, în „Acta Mvsei Porolissensis”, VI, Zalău, 1982.

3. Valentin Dărăban, Doru E. Goron, Ioan Lăpușan, Ionel Penea, *Tiparul sălăjean. File de istorie*, Zalău, 1980.

Catalog și expoziție personală Kancsura István

Miercuri, 28 iunie 2023, la Muzeul de Artă Cluj-Napoca a avut loc un dublu eveniment cultural: lansarea catalogului lui Kancsura István, „Kancsura. Vreau să te păstrez!” și vernisajul expoziției personale a autorului volumului amintit.

Catalogul „Kancsura. Vreau să te păstrez!” a apărut în cadrul colecției „Arte Vizuale” a Editurii „Caiete Silvane” a Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj. Este al doilea volum semnat de artistul octogenar din Cluj-Napoca, după „Kancsura. Prolog singuratic”, publicat la editura zălăuană în luna mai. Volumul face parte din proiectul „Kancsura István. Pictorul clujean”, inițiat și coordonat de Asociația Culturală Continuum, realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului Local Cluj-Napoca.

Catalogul „Kancsura. Vreau să te păstrez!” a fost lansat în prezența artistului Kancsura István și a coordonatorului pro-

iectului conceput și implementat de Asociația Culturală Continuum, Radu Șerban, artist vizual. Au rostit alocuțiuni la deschiderea vernisajului: Lucian Nastașă-Kovács, managerul Muzeului de Artă Cluj-Napoca, Székely Sebestyén György, critic de artă și Florin Gherasim, muzeograf. Expoziția cu lucrări ale artistului Kancsura István (pictură, obiect, instalație) poate fi vizitată până pe data de 16 iulie 2023.

„Răsfoind macheta albumului de față, m-a frapat cursivitatea discursului vizual, parcursul în spirală, cu întoarceri ritmice și, totuși, pe alocuri neașteptate. Prospețimea acestei priviri asupra operei lui Kancsura István se datorează faptului că, aici, nu un istoric sau un critic de artă vorbește despre un artist, ci un alt artist. Astfel, lipsa de inspirație și analiza banalizatoare care caracterizează uneori înșiruirile cronologice realizate de istoricii sau criticii de artă – printre care mă număr și eu – nu se fac simțite în această carte. În cazul lui Kancsura, artist pe care îl cunosc de aproape două decenii, îmi dau seama acum, răs-

foind cartea, că prezentarea istorică ar fi fost chiar o citire eronată: cum bine a intuit Radu Șerban, timpul operei este unul diferit. Care este timpul lui Kancsura?”, a menționat în catalogul „Kancsura. Vreau să te păstrez!” Székely Sebestyén György, istoric de artă și director al Galeriei Quadro din Cluj-Napoca.

„Caiete Silvane”, revista și editura Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, instituție a Consiliului Județean Sălaj.

www.culturasalaj.ro

Alice Valeria
MICU

Pr. Liviu Trufașiu, iubindu-l pe Dumnezeu și Sălajul natal

Protopopul Liviu Trufașiu și-a dăruit cei 90 de ani trăiți în demnitate și onoare, poporului român, slujindu-l atât de la altar, cât și prin activismul care i-a adus perioade lungi de încarcerare, pentru vina de a fi român și preot greco-catolic. Știind că viața sa s-a suprapus secolului al XX-lea, cu toate tragediile și ispitele ce au zguduit conștiințele multora, este cu atât mai important să-i cunoaștem pe cei care au înțeles să pună mai presus de siguranța personală, iubirea față de Dumnezeu și popor, și să-și facă din devotamentul neclintit un scut în fața încercărilor. *Caiete Silvane* a publicat în 2016 un rezumat al activității Protopopului Liviu Trufașiu, scris de Ioan Lupa Crișan, pe baza memoriilor consemnate de preotul erou Liviu Trufașiu, pe care acesta le-a multiplicat și a dăruit mai multe exemplare, însă ele nu au fost publicate în întregime. Din fericire, un exemplar a ajuns în posesia mea, prin intermediul nepotului său, Virgiliu Pop din Timișoara, căruia îi mulțumesc.

Botez făcut de Pr. Liviu Trufașiu

Memoriile sale încep cu Dictatul de la Viena, când, prin atitudinea și faptele sale, devine unul din dușmanii autorităților. Din acel negru septembrie 1940 se vorbește despre martirii de la Ip și Treznea, dar mai puțin sau aproape deloc despre martirii de la Zalău. Atunci, profitând de o înmormântare, Pr. Liviu Trufașiu a aflat că românii uciși la Zalău fuseseră îngropați în același cimitir și găsind mormântul proaspăt, a oficiat slujba prohodului pentru cei uciși. În 1977, când părintele Trufașiu a început să-și redacteze memoriile, mormântul eroilor de la Zalău nu era îngrijit.

Pr. Liviu Trufașiu

Nici în 1978, când în cotidianul *Năzuința*, a fost publicat un articol despre acei eroi ai Zalăului, preotul nu a fost nici consultat, nici pomenit, iar prohodul săvârșit de acesta a rămas necunoscut și neconsemnat. Faptul că înainte de 1989 erau cinstite doar mormintele eroilor din 1944-1945, iar ale celor din 1916-1918 și 1940 erau abandonate, l-au făcut pe părintele Trufașiu un părinte al acestor eroi, el insistând la autorități, dar cel mai mult cu rugăciunea personală și cu pomenirea acestora. Ne vom face o datorie de onoare din publicarea acestor mărturii pentru ca istoria recentă a poporului nostru să fie cât mai completă.

Am ales din aceste documente o scrisoare emoționantă, care, alături de faptele sale, îl așază pe Protopopul Liviu Trufașiu în galeria de onoare a acestui neam, acolo unde nu există trădare și minciună, ci doar dragoste de Dumnezeu, popor și adevăr.

Scrisoarea Părintelui Liviu Trufașiu către soție și fiu, în 1948, după scoaterea în ilegalitate a Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică)

Draga mea Emă și scumpul meu Liviuț,

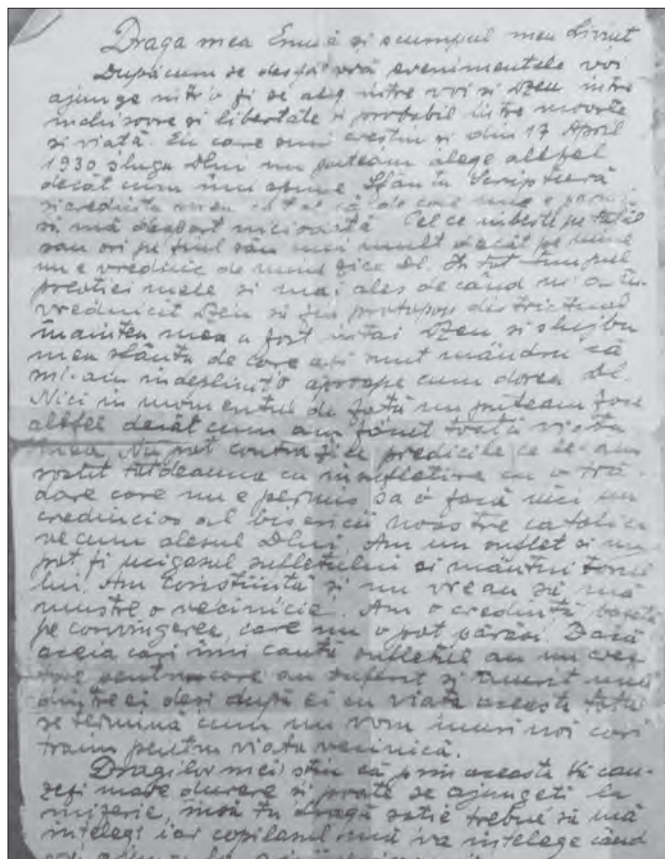
După cum se desfășoară evenimentele voi ajunge într-o zi să aleg între voi și Dumnezeu, între închisoare și libertate și probabil între moarte și viață. Eu care sunt creștin și din 17 Aprilie 1930 sluga Domnului, nu puteam alege altfel decât cum îmi spune Sfânta

Scriptură și credința mea catolică, de care nu e permis să mă despart niciodată. Cel ce iubește pe tatăl său ori pe fiul său mai mult decât pe mine nu e vrednic de mine zice Domnul. În tot timpul preoției mele și mai ales de când m'a învrednicit Dumnezeu să fiu protopop districtual, înaintea mea a fost Dumnezeu și slujba mea sfântă, de care azi sunt mândru că mi-am îndeplinit-o aproape cum dorea Domnul. Nici în momentul de față nu puteam face altfel decât cum am făcut toată viața mea. Nu pot contrazice predicile ce le-am rostit totdeauna cu în sufleteț, cu o trădare care nu e permis să o facă niciun credincios al bisericii noastre catolice, necum alesul Domnului. Am un suflet și nu pot fi uci-gașul sufletului, ci mântuitorul lui. Am conștiință și nu vreau să mă mustre o vecinicie. Am o credință bazată pe convingere, pe care nu o pot părăsi. Dacă aceia cari îmi caută sufletul au un crez tare pentru care au suferit și murit unii dintre ei, deși după ei, cu viața aceasta totul se termină, cum nu vom muri noi, cari trăim pentru viața vecinică.

Dragilor mei, știu că prin aceasta vă cauzez o mare durere și poate o să ajungeți la mizerie, însă tu, dragă soție, trebuie să mă înțelegi, iar copilașul nostru va înțelege când va ajunge la anii priceperii. Singurul lucru pe care îl cer de la voi este să vă rugați pentru mine ca bunul Dumnezeu să-mi ajute să beau paharul ce mi-l oferă din dragoste față de mine. Dacă însă vi s'a cere și vouă să vă lepădați de credința catolică, vă poruncesc să mă urmați fără șovăire și atunci, în timpul cel mai scurt, vom fi iar împreună, însă fericiți.

Dragă Emă, ia pilda mare a Macaveilor din Legea veche și-l crește tot așa pe îngerașul nostru de Liviut.

Vă încredințez în grija bunului Dumnezeu și vă așez sub ocrotirea Măicuței Sfinte, către care cu atâta

drag m'am rugat toată viața mea și către care și voi să vă rugați ziua și noaptea.

Celor ce m'au făcut martir le mulțumesc și rog pe bunul Dumnezeu, prin cuvintele dulcelui Iisus de pe lemnul crucii, „Iartă-le lor, că nu știu ce fac”. Da' nu știu ce fac, fiindcă ei voiau să îmi facă un rău și când colo mi-au făcut un mare bine, că mi-au ajutat să ajung mai ușor într-o împărăția cerurilor.

La Editura „Caiete Silvane” a apărut o nouă carte semnată de preotul Ioan Avram, „Luați aminte!”

Volumul cuprinde predici din anul 2019. În opinia autorului, cuvântul lui Dumnezeu este „viu și lucrător și de aceea trebuie semănat cu timp și fără timp. Am încercat și prin scris să-l semăn, iar cine dorește îl poate pune la suflet ca să aducă roadă. Este foarte important și să fie scris ca să fie accesibil mai multora și mai mult timp.”

Preotul Ioan Avram s-a născut la 15 iunie 1956 în satul Sânpetru Almașului, comuna Hida, Sălaj. A urmat școala primară în sat, seminarul teologic la Cluj-Napoca, apoi Institutul Teologic la Sibiu. În 1999 a obținut licența în Drept. Din 1979 până în 1996 a slujit ca preot în parohia Treznea, apoi ca preot militar la Zalău (1996-2022). În anul 2022, a publicat cartea de predici „Cuvinte de suflet la duminicile de peste an”, la Editura *Caiete Silvane* din Zalău.

„Caiete Silvane”, revista și editura Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, instituție a Consiliului Județean Sălaj.

Dănuț POP

Ctitorul și Catedrala

„Iar acum, călătorul care vine în Zalău, vede pe versantul stâng al Văii Zalăului, pe partea superioară, un mare edificiu ce se înalță ca o cetate spirituală vașnică: Așezământul Bisericesc Cultural-Spiritual Sfânta Vinere”.

Ioan Ghiurco

Puține biserici de zid aveau românii sălăjeni înainte de Marea Unire de la 1918. Cele mai multe erau din lemn, mici, întunecate, neîncăpătoare. Ortodocșii aveau lăcașuri de cult din piatră sau cărămidă doar la Miluani, Treznea și Stârciu. Va urma, curând, Românași, sediul singurului protopopiat ortodox din Sălaj, unde noua biserică, ridicată până la acoperiș în preajma Primului Război Mondial, va fi sfințită în ziua de 15 august 1922.

Românii din Zalău aparțineau, înaintea Primului Război Mondial, ca filie, parohiei greco-catolice Ortelec și nu aveau o biserică a lor. În septembrie 1912, Dr. Vasile Hossu, episcopul Gherlei, vizita Zalăul și făcea o promisiune: „Faceți-vă biserică oricum și din orice. Transformați o casă cât de slabă, chiar dacă ar fi acoperită cu stuf, numai să aibă o cruce și eu mă voi îngriji să deveniți parohie”. Doi ani mai târziu, în 1914, Zalăul obținea acest statut. Banca „Sylvania” donase orașului o casă și aceasta, prin adăugarea unui mic turn, a devenit prima biserică românească din Zalău!

După Marea Unire, începe să crească și numărul ortodocșilor din oraș. Astfel că devine necesară ridicarea unei biserici și pentru ei. Construcția va dura aproape trei ani. Sfințită la 23 octombrie 1927, biserica din Zalău era, după cum spun ziarele vremii, „o frumusețe de biserică, zidită în stil bizantin și lucrată

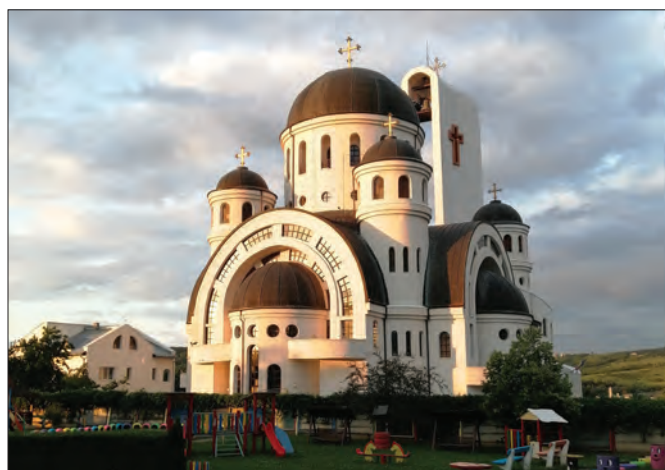
Ioan Ghiurco, tabloul votiv

din punct de vedere arhitectonic ireproșabil”.

Pentru credincioșii ortodocși de atunci ai orașului, biserica aceasta era suficientă. De altfel, în perioada ocupației horthyste (1940-1944), care a dus la expulzarea fruntașilor românilor de aici, sau la constrângerea lor, prin mijloace diverse, la emigrarea în țara liberă, biserica lor a fost închisă de autoritățile maghiare pe motiv de „lipsă de credincioși”!

Catedrala, în construcție

Catedrala și casa parohială

În anul 1948, după instaurarea regimului comunist, Biserica Greco-Catolică a fost desființată. Credincioșii ei, majoritari în județ până atunci, au devenit, forțat, ortodocși. Iar monumentala biserică greco-catolică din centrul Zalăului, ridicată între anii 1930-1934, pe locul vechii biserici din 1914, a devenit și ea, tot fără voie, ortodoxă. Până la revoluția din 1989, acestea au fost singurele biserici românești din Zalău.

Acum, după căderea vechiului regim, în Zalău s-au ridicat multe biserici românești. Ortodoxe, greco-catolice, pentecostale, baptiste etc., care se adaugă celor mai vechi, ale populației maghiare, biserica reformată și biserica romano-catolică. Toate, datorate unor vrednici preoți și pastori.

De ce se ridică o biserică nouă? Pentru fala ctitorului? Pentru a fi laudat? Nu, ci din dragoste față de Dumnezeu și față de oameni, din recunoștință pentru ajutorul primit, din smerenie. Biserica nu o ridică omul pentru sine; lăcașul ctitorit de om este oferit lui Dumnezeu, așa cum se vede și din tabloul votiv al fiecărei biserici.

În perioada comunistă, deși aprobări pentru biserici noi erau dificil de obținut, s-au ridicat și în Sălaj câteva biserici. Construcțiile începute înainte de război au fost, până la urmă, terminate. Iar dintre cele nou construite amintim, aici, doar Biserica din Ciumărna, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, sfințită în septembrie 1989, al cărei ctitor a fost bunul preot Alexandru Petrean.

Au fost multe solicitări și pentru construirea unei noi biserici în Zalău, respinse însă de conducerea de atunci a județului. A venit însă revoluția și situația se schimbă.

Un preot, cu deosebire, ridică iarăși glasul, cum o făcuse și în trecut: trebuie să avem o nouă biserică în Zalău! Le reamintește cărmuitorilor de atunci: erau circa 2.000 de români în perioada interbelică, din cei aproape 8.000 de locuitori ai orașului reședință de județ, care aveau două biserici atunci, una greco-catolică și una ortodoxă. Dar în anul 1990, orașul nu mai are 8.000 de locuitori, ci circa 68.000, din care mai mult de 54.000 sunt români. Populația românească este, așadar, de peste 25 de ori mai mare! Și tot numai două biserici românești avem!

Este nevoie, insistă el, de încă un lăcaș de închinare! Dar preotul mai adaugă ceva: Revoluția din 1989 a deschis porțile unei trăiri spirituale autentice, iar mărturia acestei trăiri nu poate sta decât într-un Sfânt lăcaș al Domnului.

Și iată că acum, în vremurile noi de după căderea regimului comunist, a fost, în sfârșit, înțeles. Iar ca simbol pentru dorita catedrală, preotul a ales „Sfânta Sofia”. Pentru că a vrut să aducă aici, în Sălaj, parte a noii Europe democratice, un crâmpei din măreția culturii bizantine. S-a urcat în mașină și a călătorit până pe malul Bosforului. A ajuns la biserica ridicată de împăratul Iustinian în veacul al VI-lea, transformată în

moschee de cuceritorul Constantinopolului, Mehmet al II-lea, în 1453, devenită muzeu în 1935 și iarăși moschee în 2020. A realizat nenumărate poze, a făcut măsurători, a întocmit primele schițe și s-a întors acasă.

Revenit aici, în Zalăul lui, a format un comitet de organizare. A găsit doi arhitecți foarte pricepuți, pe soții Doina și Mircea Nejur. I s-au alăturat oamenii din parohie. Cu toții, cu mult curaj și însuflețire, au purces la lucru, încă din 1990. Locul a fost sfințit și s-a pus piatra de temelie la 15 august 1990 de către Preasfințitul Ioan Mihălțan, episcop al Oradiei, biserica fiind închinată Înălțării Domnului.

Iată cum descrie părintele rațiunea înălțării acestei Catedrale: „...pornit-am și noi în Zalău lucrarea construirii unui lăcaș Sfânt – Catedrala Sfânta Vinere, spre mărirea Lui Dumnezeu și modelarea sufletelor umilite, robite, strivite și mutilate de regimul comunist-ateu, pentru ca oamenii să nu mai fie neliniștiți și cei necredincioși să nu-i mai strâmtoreze, Dumnezeu să locuiască între noi și să devină o realitate de zi cu zi a vieții noastre, iar fructele amare ale vreunei dictaturi, fie de dreapta, fie de stânga, să nu se mai cultive niciodată pe acest pământ purificat prin sânge”.

Pentru realizarea visului său a fost nevoie de multă îndrăzneală și încredere, pentru că fără pasiune, fără curaj, fără a pune suflet în ceea ce faci, nimic nu se poate realiza. Erau necesare fonduri substanțiale. Preotul le-a obținut. A făcut drumuri nenumărate. Astfel, datorită eforturilor sale, s-au primit sume importante din partea guvernelor României de după 1990. Pe plan local, Consiliul Județean Sălaj, Primăria Municipiului Zalău, anumite bănci și societăți comerciale, au venit cu propria contribuție. Credincioșii, fiecare după puterile sale, s-au alăturat și ei.

Și biserica dorită a devenit realitate. În anul 2000, zece ani după începerea lucrărilor, catedrala era ridicată. Priviți imaginile. Ați văzut ceva mai frumos decât catedrala „Sfânta Vinere”? Mai impozant? Poate. Dar pentru noi, cei de aici, biserica aceasta este cea mai frumoasă. Și, deși nu este situată în centrul orașului, are un atât de bine ales amplasament, încât se vede din aproape întreg orașul.

Și prin dimensiuni, biserica nu are seamăn pe plăsurile noastre. Are 36 de metri pe lungime, înălțime, lățime. Jumătate din dimensiunile celei mai mari biserici din lumea ortodoxă, pe care o imită, cu cele patru turle și imensa cupolă centrală, prin ferestrele căreia lumina zilei pătrunde din plin. Iar la slujbele religioase pot asista, în interior doar, peste 5.000 de credincioși!

Despre pictura interioară, datorată maestrului Petru Botezatu, poate cel mai vestit pictor contemporan în tehnica frescă, și care a început lucrul în anul 2001, doar un cuvânt: dumnezeiască! Ea nu poate fi povestită, ea trebuie văzută!

La fel ca monumentalul Obelisc al eroilor, înalt de 50 metri, cu clopotul său uriaș confecționat din 3.000

kg de bronz, policandrul turnat în bronz aurit, înalt de 7 metri, cu baza de 4 metri, în greutate de aproape 1800 kilograme, realizat ca unicat de o firmă din Atena, Grecia sau iconostasul, realizat de Mircea Vasile din Sighetu Marmației, unde pot fi văzute, în partea de jos, portretele unor personalități luminoase ale istoriei noastre.

Iar spațiile muzeale, care adăpostesc mii de obiecte ce fac parte din Patrimoniul Cultural Național, cărți vechi, documente istorice, icoane rare, trebuie neapărat vizitate!

Ce curajos a trebuit să fie acest preot! Căci multe greutăți i-au stat în față în toți acești ani de edificare a bisericii. Pe toate însă le-a biruit, de nimic nu s-a lăsat învins. Și iată rezultatul, după ani și ani de muncă neîntreruptă: un superb, un fără de seamăn ansamblu arhitectural. Ceea ce se vede acum nu e o simplă biserică!

Neînfricatul preot, căruia i se datorează mărețea catedrală, ctitorul ei, este **Ioan Ghiurco**. Toți zălăuanii îl știm, pe toți ne-a ajutat și încă ne ajută, pe toți ne înconjoară cu dragostea lui, cu cuvintele lui atât de liniștite și plăcute auzului.

A ajuns, iată, la vârsta de 81 de ani. Dar încă nu lipsește de la nicio liturghie, încă botează, cunună și participă la înmormântări, iar la manifestările culturale, mai ales la cele dedicate eroilor noștri, cuvintele lui impresionează întotdeauna. Și tot el deschide dimineața și închide seara ușile bisericii.

Ioan Ghiurco s-a născut la 20 iunie 1942. Nici măcar doi ani nu trecuseră de la ocuparea Ardealului de Nord, inclusiv a satului său natal, de către Ungaria lui Horthy. Doi ani plini de multă suferință pentru români, nevoiți să trăiască sub ocupație străină, ani de război, de lipsuri de tot felul.

A rămas orfan de mamă la vârsta de numai doi ani. Poate fi ceva mai dureros de atât? Să nu ai parte de dragostea maternă începând de la o vârstă atât de fragedă?

Dar țara a fost eliberată, războiul s-a terminat, iar viața trebuia să continue. Și a continuat și pentru Ioan Ghiurco. A urmat cursurile școlii primare la Domnin, iar cele gimnaziale la Someș-Odorhei, făcând naveta pe jos, mulți kilometri, indiferent de vreme. În zilele geroase rămânea și peste noapte în Someș-Odorhei, într-o cameră nu întotdeauna încălzită. A învățat bine, răsplătind și astfel sacrificiile făcute de tatăl său.

A dat admitere și a intrat la liceul din Zalău, dar în scurtă vreme a fost exmatriculat, deoarece tatăl său, Ioan, nu era înscris în cooperativa agricolă de producție. După alte câteva încercări, printre altele, la un liceu militar, unde nu a fost primit, așa cum i s-a spus, datorită constituției sale firave, a fost admis la Seminarul Teologic din Cluj-Napoca, pe care l-a absolvit în anul 1963.

După absolvire s-a căsătorit, la doar 21 de ani, cu Viorica, asistentă medicală. Unul se va îngriji de su-

Ioan Ghiurco, oficiind o cununie religioasă

flet, celălalt de trup, amândoi de om în întregul său. Și au făcut asta, împreună, până acum patru ani, când părintele a rămas singur...

Ioan Ghiurco a fost hirotonit în 6 ianuarie 1964, iar în perioada 1964-1971 a fost preot în Parohia Bogdana. Aici s-au născut cei doi băieți ai familiei Ghiurco, Ovidiu, în 1965, și Florin, în 1967, de care a fost întotdeauna atât de mândru și a căror prietenie mă onorează. În aceeași perioadă a urmat, la fără frecvență, și cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă București, pe care le-a absolvit în anul 1969, luându-și licența la Părintele Dumitru Stăniloae.

În anul 1971 a devenit preot în Parohia Crișeni, unde a rămas până în 1975, iar din anul 1975 este preot în Zalău, la catedrala „Adormirea Maicii Domnului” (fosta biserică greco-catolică, sfințită în 1934), biserica „Sfânta Treime” (biserica ortodoxă, sfințită în 1927) și catedrala „Înălțarea Domnului” (biserica „Sfânta Vinere”, al cărei ctitor este).

Își amintește bine atmosfera perioadei comuniste. La catedrala „Adormirea Maicii Domnului”, din centrul orașului, de hram, oamenii veneau cu miile. Cântau pe drum, cântau înconjurând biserica, petreceau noaptea acolo. Erau atât de mulți, încât autoritățile vremii nu-i puteau opri!

Ioan Ghiurco a fost și secretarul Oficiului Protopopesc Zalău, între anii 1970-1990, iar din anul 1977 a fost reprezentantul Episcopiei Ortodoxe Române Oradea pe lângă Oficiul Patrimoniului Cultural Național al Județului Sălaj. În această calitate, a adunat și are în păstrare 3.800 de obiecte de patrimoniu din întregul județ Sălaj. Și acum le-a găsit acestora un loc potrivit, spațiile muzeale ale catedralei „Sfânta Vinere”!

Activ a fost părintele și în viața orașului. Nicio clipă nu a stat departe de oameni, de problemele lor. Iar în timpul revoluției din decembrie 1989, a fost printre primii vorbitori în balconul fostului Comitet Județean de Partid. Bine își amintește și acest istoric moment. Prim-secretarul PCR de la acea vreme, Maria Ștefan, „voia să țină un discurs. Tremura toată. Jos,

masele gemeau. Când am apărut eu, au tăcut. Le-am spus că Dumnezeu este Dumnezeul orânduirii, nu al neorânduirii. Așa că le-am propus să ne rugăm. Am rostit primul Tatăl Nostru liber. Ceașescu încă trăia. Am îngenunchat și eu, și cei din piață, și ne-am rugat”. Iar în ziua de Crăciun a aceluia istoric an a avut „ca niciodată, colindători: a venit Armata. Puștile erau rezemate de zidurile bisericii, iar curtea – era și un timp frumos – era plină de TR-iști (termen redus), studenți la teologie, care au venit să colinde”.

Datorită recunoașterii unanime și aprecierii deosebite de care se bucura din partea cetățenilor orașului și județului întreg, Ioan Ghiurco a fost ales și a făcut parte din primele structuri de conducere ale județului de după revoluție.

Lui Ioan Ghiurco i se datorează, în cea mai mare măsură, și ridicarea Zalăului și Sălajului la rang de Episcopat. Îmi amintesc întâlnirile avute atunci, fiind membru, la propunerea atât de regretatului preot Gheorghe Gherman din Românași, în prima adunare eparhială!

În catedrala datorată părintelui Ioan Ghiurco a avut loc întronizarea primului episcop al Sălajului, Petroniu, în ziua de 13 aprilie 2008. Și tot aici a venit pentru prima dată un patriarh al României, Daniel, în septembrie 2013!

Pe bună dreptate, în ședința de constituire a Permanenței Consiliului Eparhial al Episcopiei Sălajului, din 15 aprilie 2008, Ioan Ghiurco a fost numit consilier cu patrimoniul și construcțiile bisericești, iar în 22 august 2008, vicar administrativ în cadrul Episcopiei Sălajului, funcție ce presupune conducerea cancelariei eparhiale.

De-a lungul exemplarei sale vieți, Ioan Ghiurco a fost avansat și a primit numeroase distincții și premii. Iată doar câteva: Iconom Stavrofor, 1993; Ordinul Național Pentru Merit, în grad de Cavaler, 2008; Diploma de Onoare „Oameni de seamă ai Sălajului”, 2012; „Crucea Sălăjeană”, 2014 și multe, multe altele. Iar la împlinirea a 80 de ani de viață, în iunie 2022, a primit și o Diplomă de Aprecie din partea președintelui Consiliului Județean Sălaj, Dinu Iancu-Sălăjanu.

Activitatea lui nu s-a limitat la aspectele religioase, sociale sau politice. Ioan Ghiurco are o activitate academică prestigioasă. A scris mai multe cărți, cum ar fi: „Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice”, Oradea, Editura Episcopiei, 1988 (coautor, împreună cu Nicolae Gudea); „Carte de învățături bisericești: privesne și învățături ale credinței străbune”, Oradea, Editura Lumina, 1994; „Bisericile de lemn din Sălaj”, Zalău, Editura Sylvania, 2008 (coordonator de proiect), iar „Calendarul Creștin Ortodox cu învățături creștine”, datorat lui, apare anual începând cu 1999.

A colaborat și colaborează la revistele de cultură și presa națională și locală: „Acta Mvsei Porolissensis”, „Sylvania”, „Caiete Silvane”, „Adevărul”, „Magazin

Preotul, la aniversarea a 80 de ani de viață

Sălăjean”, „Graiul Sălajului” ș.a., apare în emisiuni la televiziunile locale sau centrale. De altfel, multe informații despre viața și activitatea lui, disponibile și acum pe site-urile acestor publicații, pe You Tube, pe Wikipedia ș.a., au fost folosite și în redactarea acestui scurt studiu. Îi sunt dedicate capitole în cărțile: „Sălaj. Oameni și Opere. Dicționar biobibliografic” (Zalău, 2017) și „Interviuri cu personalități sălăjene” (Puiu V. Mihalca, Ed. Caiete Silvane, Zalău, 2018).

A desfășurat și desfășoară multiple alte activități: este președintele Asociației Cultul Eroilor „Regina Maria” Sălaj, președintele asociației „Humanitas”, profesor la școala postliceală sanitară „Christiana” Zalău; susține conferințe pe diferite teme cu ocazia Zilei Eroilor, Zilei veteranilor de război etc.; găzduiește, în catedrala ctitorită de domnia sa, recitaluri de muzică simfonică, muzică religioasă, coruri ș.a.

Manifestările dedicate centenarului Marii Uniri au început în această biserică, în prezența președintelui Academiei Române, Ioan-Aurel Pop. Tot aici, se desfășoară meditații gratuite pentru elevii care dau admitere la liceu sau susțin examenul de bacalaureat. Biserica are, tot la inițiativa distinsului părinte, un serviciu social dedicat persoanelor vârstnice.

Un studiu într-o revistă de cultură este, desigur, mult prea puțin pentru a cuprinde o astfel de personalitate. Părintele Ioan Ghiurco merită, cu prisosință, o carte întreagă! Pentru că nu exagerăm deloc dacă spunem că Ioan Ghiurco este printre cei mai mari oameni ai acestui județ.

Om de vastă cultură, harnic peste măsură, om al armoniei și înțelegerii, el a propovăduit cuvântul evangheliei și al credinței străbune, chiar în vremurile grele ale regimului comunist, a contribuit la victoria revoluției din 1989, a scris cărți care rămân, a ctitorit o măreață catedrală, dar și atâtea și atâtea suflute. Astfel, prin întreaga sa operă, Ioan Ghiurco și-a asigurat pentru totdeauna un loc de cinste și de nemurire atât în istoria acestor locuri, cât și în istoria bisericii noastre ortodoxe.

Vasile
BURJA

Iuliu Maniu, discursuri parlamentare la Budapesta

Deputații români din Transilvania în Parlamentul din Budapesta, aleși în urma alegerilor parlamentare din 1906, vor acționa în dietă, în mod organizat, împreună cu cei patru deputați sârbi și opt slovaci, cu care vor constitui grupul parlamentar „Partidul dietal al naționalităților”, condus de deputatul Theodor Mihali, care și-a propus ca obiectiv principal „să afirme toate drepturile naționale ale locuitorilor de limbă nemaghiară”¹.

Pe perioada mandatului său, în anii 1906-1909, Iuliu Maniu va avea numeroase intervenții parlamentare, care au generat dezbateri aprinse și adeseori polemice. Dar logica impecabilă a discursului, caracterul său inflexibil, politețea sa desăvârșită, calmul imperterbabil și nu în ultimul rând stăpânirea perfectă a limbii maghiare erau argumente prin care reușea să-și prezinte cu succes concepțiile sale democratice în interesul național al românilor din Transilvania.

Debutul luptei parlamentare al lui Iuliu Maniu în Dieta Ungariei este la 21 mai 1906, când are loc prezentarea de către noul prim-ministru Wekerle Sándor a programului guvernului format în jurul Partidului Independenței și al 48-iștilor. Vorbind în numele Partidului naționalităților, discursul lui Iuliu Maniu² este întrerupt de peste 50 de ori cu zgomote, strigături și acuzații de trădare din partea parlamentarilor maghiari. Iuliu Maniu nu este intimidat de aceste manifestări și în discursul său face o analiză critică a programului de guvernământ, exprimându-și dezacordul față de acesta, deoarece nu rezolvă „chestiunea votului universal”, nu respectă „legile fundamentale ale țării” și promovează „dominațiunea exclusivismului de rasă și de clasă”. Folosind modelul Croației, Maniu pretinde pentru Transilvania aceeași autonomie, bazându-se pe legea din 1868, care prevedea în articolul 44 „egala îndreptățire a naționalităților”. O altă critică adusă programului guvernului privește programul cultural, din care „reiese îndeosebi acea tendință de maghiarizare care împiedică fericirea adevărată a țării și dezvoltarea justă a popoarelor ei”. În activitatea parlamentară se angajează să sprijine proiectele guvernului care servesc interesului general, dar va sancționa cu conștiinciozitate și fără considerație acele „fapte ale guvernului care vor avea tendința de a împiedica validitatea și dezvoltarea socială, economică și politică a celorlalte naționalități”. În concluzie, Iuliu Maniu își exprimă neîncrederea în noul guvern.

Următoarea intervenție a lui Iuliu Maniu în Parlament va fi după două săptămâni, în ședința din 5 iunie³, și are ca scop introducerea unui amendament, la un proiect de lege inițiat de ministrul de finanțe, privind încasarea dărilor restante. Abuzurile administrative în aplicarea legii vor determina ca poporul aflat în imposibilitatea plății dărilor, datorită greutăților cu care se confruntă, „să-și prăpădească bucatele și vitele din jug”, ceea ce va face imposibilă activitatea economică în viitor. Propunerea privind eșalonarea datoriilor inițiată de Maniu este respinsă de cameră, dar are ca efect promisiunea prim-ministrului Wekerle, că va da ordin notarilor și executorilor să fie „cât se poate de cu cruțare” în aplicarea legii.

Intervenția din ședința parlamentului din 10 iulie⁴ este un protest împotriva ideilor șoviniste și invectivelor proliferate la adresa aspirațiilor neamului românesc de către baronul Bánffy, cu ocazia dezbaterii unei adrese din partea Partidului naționalităților, ca răspuns la Mesajul tronului. Iuliu Maniu arată că nu se implică într-o discuție contradictorie cu baronul Bánffy, privind problema naționalităților, deoarece acesta nu are obiectivitatea necesară. Protestează însă împotriva ideii acestuia, prin care consideră că realizarea statului de drept nu este o prioritate, ci mai întâi trebuie realizat statul național, urmând ca mai târziu, peste două sau trei sute de ani, să se implementeze statul de drept. Politica statului național este considerată imorală, nelegitimă și nenaturală. Realizarea statului național unitar maghiar ar însemna „renunțarea la cultura, limba și dezvoltarea noastră națională” și de aceea, parlamentarii români nu o susțin. În discurs, Maniu apreciază ideea din programul guvernului, care privește punerea în vigoare a autonomiei bisericii catolice, dar este îngrijorat de faptul că programul nu spune niciun cuvânt referitor la autonomia bisericii greco-catolice, ceea ce este o manifestare a tendinței din trecut, de a contopi biserica greco-catolică în autonomia catolică regnicolară.

În ultima parte a lunii iulie din 1906, Iuliu Maniu intervine aproape zilnic în dezbaterile parlamentare. El se pronunță împotriva colonizării subordonate unor interese politice și acuză guvernul că utilizează banii statului pentru „a face politică maghiarizatoare și banii noștri îi folosiți spre însăși extirparea noastră”⁵. Protestează împotriva sprijinului financiar oferit secuiilor din buget, în condițiile în care situația economică

a românilor era cu mult mai dificilă decât a secuilor⁶. Acțiunea guvernului urmărea ca, pe fondul pauperizării economice a românilor, poporul secuiesc „să fie bastionul, cetatea de apărare a maghiarismului în părțile transilvane”. De asemenea, atrage atenția utilizării căilor ferate de stat, tot în scopuri politice, prin impunerea limbii maghiare în transporturile oferite, discriminarea românilor care nu pot să se angajeze la căile ferate și neglijarea circulației pe teritoriul Transilvaniei⁷.

Într-o intervenție pe tema proiectului de buget al finanțelor publice⁸, Iuliu Maniu face o analiză critică extrem de pertinentă a acestuia, care dovedește atât cunoștințele lui economice, cât și politica economică de centru stânga a PNR. Se pronunță împotriva politicii de monopol care înlătură concurența și obstrucționează funcționarea normală a pieței, precum și împotriva taxelor pe consum, cu excepția articolelor de lux și a celor dăunătoare sănătății. Atacă neproporționalitatea dărilor funciare, mica proprietate fiind mult mai împovărată decât marile moșii. Constată, de asemenea, că veniturile la buget din impozitele directe sunt neproporționale, în sensul că impozitul pe capital este mult mai mic decât cel pe teren, locuințe sau întreprinderi. Pentru eliminarea deficitului bugetar se pronunță împotriva creșterii taxelor și a diversificării acestora, nu este de acord cu monopolul statului asupra spirtului și petrolului, și propune creșterea veniturilor întreprinderilor de stat în paralel cu reducerea cheltuielilor salariale ale personalului administrației de stat. Propune, de asemenea, introducerea „minimumului de existență” și impozitarea progresivă a veniturilor.

Patriotismul profund al lui Iuliu Maniu, atitudinea permanent demonstrativă și ostentativă românească o demonstrează încă o dată prin intervenția în ședința Camerei maghiare din 25 iulie 1906. Acesta răspunde baronului Bánffy, la încercarea de a soluționa polemica dintre deputatul maghiar Farkasházy Desideriu, care a declarat că „statul acela mic, balcanic și zdrențos, care e România, cheltuiește mai mult pe scopuri culturale decât Ungaria”, și Vaida-Voevod, care protestează afirmând că: „România nu e un stat zdrențos, ci numai sfâșiat”. Iuliu Maniu se alătură lui Vaida-Voevod, afirmând că: „România nu e un stat balcanic”. Atitudinea celor doi deputați români e interpretată de Bánffy ca fiind iredentistă, cu aluzie la alipirea Ardealului de către Ungaria. Iuliu Maniu însă dă dovadă de abilitate politică și iscusință parlamentară, afirmând că observația colegului său corespunde adevărului istoric, deoarece: „Basarabia a aparținut României, dar a fost smulsă de la România și prin urmare, România este sfâșiata”⁹.

În discursul din 28 iulie, privind „Apropriațiunea”¹⁰, Iuliu Maniu sintetizează încă o dată motivele pentru care partidul naționalităților nu are încredere în guvern și răspunde acuzațiilor aduse pe parcursul dezbatărilor la adresa politicii promovate de partidul pe care

îl reprezintă. Arată neîncrederea în guvern, pornind de la deosebirile de vederi dintre politica deputaților români, bazată pe principiul de liberă dezvoltare a popoarelor și democrație, față de politica guvernamentală bazată pe alimentarea hegemoniei de rasă și perpetuarea dominației de clasă. Chiar dacă în răspunsul adresat tronului nu solicită restituirea autonomiei Ardealului, a considerat că asigurarea drepturilor naționale garantate prin legi este garanția dezvoltării culturale și economice a poporului pe care îl reprezintă. Consideră că libera dezvoltare a popoarelor și a indivizilor este în interesul întregii monarhii. Susține comunitatea cu limba și cultura românească și arată că pretențiile națiunii române se bazează pe argumente istorice, și ilustrează cu cerințele formulate de Inocențiu Micu-Klein, cu revendicările formulate în *Supplex Libellus Valachorum* și la Adunarea Națională de la 1848. Se pronunță pentru libertatea presei și eliminarea cenzurii. Revine cu criticile și propunerile privind politica economică și fiscală a guvernului, formulate cu ocazia dezbaterii proiectului de buget.

În ședința din 28 octombrie 1906, Maniu intervine categoric împotriva șovinismului prevăzut de proiectul legii industriale, care dă dreptul guvernului să acorde subvenții fabricilor pe criterii etnice. Propune guvernului ca legile pe care le promovează să ofere un tratament egal tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate. La afirmația că în interiorul Ungariei sunt doar cetățeni maghiari, Iuliu Maniu replică tăios că el nu este maghiar, ceea ce stârnește furia deputaților maghiari, care îi cer să plece în România. Curajul lui Maniu și energia cu care apără o stare de lucru evidentă sunt laudate de ziarul „Wiener Allgemeine Zeitung”¹¹.

Pentru a face cunoscută activitatea parlamentară, Maniu publică discursurile din anul 1906 într-o broșură¹², prin care vrea să arate atât convingerile sale politice, cât și modul în care se achită de încrederea acordată de votul românilor. De asemenea, în cadrul unei adunări populare de la Vinț, din 11 august 1907, în fața a peste 4000 de oameni, Iuliu Maniu face o dare de seamă a activității sale parlamentare, prin care a susținut dorințele poporului român, bazate pe programul PNR din 1881 și arată că va susține, alături de ceilalți deputați români, un proiect de lege privind votul universal¹³. Întâlnirile deputatului cu alegătorii săi vor continua și în localitățile Roșia, Ohaba, Tău, Totoiu¹⁴. Pretutindeni este întâmpinat cu multă căldură de mii de locuitori și vorbind pe înțelesul poporului, Maniu le prezintă activitatea parlamentară desfășurată în sfatul țării și îi îndeamnă la unitate și să respecte conducătorii, biserica și școala.

Un eveniment dramatic¹⁵ s-a petrecut în localitatea Pănade la 25 august 1907. În localitate se afla un batalion din Regimentul 24 honvezi (infanterie). După ce chefuiesc în școală, ofițerii și soldații maghiari îi insultă și îi amenință pe locuitori, care, fiind zi de du-

minică, se aflau pe ulițele satului. Învățătorul Ioan Borcea protestează, iar un căpitan, beat fiind, în loc să-și potolească oamenii din subordine, îl lovește pe dascăl și își îndeamnă soldații să-i lovească „în cap pe valahi, fără milă”. Aceștia se dezlănțuie asupra oamenilor, pătrund în crâșma satului și în curțile oamenilor, provocând un adevărat măcel, în urma căruia au fost rănite peste 40 de persoane, multe aflându-se în stare gravă. Printre victime au fost și femei. Notarul satului intervine la comandantul batalionului, și acesta, în cele din urmă își potolește soldații. Iuliu Maniu, aflat în zonă, vine a doua zi la fața locului, se informează asupra cazului și sesizează imediat autoritățile maghiare, inclusiv pe ministrul de honvezi, asupra celor întâmplate, pentru a lua măsuri de prevenire a acestor incidente și a trage la răspundere pe cei vinovați.

Autoritățile maghiare nu au luat nicio măsură de stopare a unor astfel de acțiuni și dimpotrivă, ele s-au repetat și în alte localități, iar vinovații de incident nu au fost pedepsiți. Persoanelor rănite, dintre care unele au rămas cu handicapuri pe viață, nu li s-a oferit ajutor, ci dimpotrivă au fost obligate să suporte cheltuielile medicale cu doctorii și cu medicamentele. În aceste condiții, în data de 18 ianuarie 1908, Iuliu Maniu adresează în Cameră o interpelare ministrului de honvezi¹⁶. Mai întâi expune faptele întâmplate cu lux de amănunte și cu dovezi concrete, inclusiv certificate medicale ale răniților, arătând gravitatea faptelor și acuză faptul că responsabilitatea nu e doar a soldaților, ci a întregului corp ofițeresc, care a provocat și întreținut măcelul. Apoi adresează ministrului patru întrebări: a luat la cunoștință de măcelul de la Pânade?; a cercetat cazul și care e rezultatul cercetărilor?; cunoaște faptul că în loc să fie despăgubiți pentru suferințele fizice îndurate și pagubele materiale realizate, țărani sunt obligați să suporte cheltuielile medicale?; este dispus ministrul să pedepsească vinovații, să despăgubească răniții și să ia măsuri pentru respectarea ordinii de drept?. Răspunsul ministrului, prin care acesta minimizează gravitatea evenimentului și limitează răspunderea la doar trei soldați, nu îl satisface pe Maniu și cere ca tribunalul militar să-și facă datoria, iar ministrul să urmărească realizarea despăgubirilor pentru cei maltratați și pedepsirea celor vinovați.

Aruncarea în aer a Crucii lui Avram Iancu și a Pietrei de pe Câmpia Libertății¹⁷, în noaptea de 16-17 noiembrie 1908, a stârnit consternare, mânie, și revoltă nu numai în rândul blăjenilor și a românilor ardeleni, dar și peste hotare. Până și ziarele maghiare arătau că

indignarea românilor era justificată și că astfel de acte nu pot fi tolerate într-un stat civilizată.

Crucea lui Avram Iancu a fost ridicată de blăjeni pe Dealul Viilor, în amintirea gestului făcut de Episcopul Ioan Bob, care în timpul foametei cumplite ce a bătuit Ardealul, între anii 1815-1817, a deschis hambarele mitropoliei, pentru a-i împrumuta pe locuitori cu cerealele care au salvat viața multora dintre ei. Ulterior, episcopul nu le-a mai solicitat restituirea împrumutului. În timpul revoluției de la 1848, Avram Iancu a urcat cu oamenii lui la cruce, pentru a-i liniști în privința zvonului că ar veni secuii împotriva lor și de atunci, blăjenii au denumit-o Crucea lui Iancu.

Piatra de pe Câmpia Libertății marca locul Adunării de la 1848, și în jurul acestui monument se strângeau blăjenii pentru a comemora evenimentele petrecute aici și pentru a-și susține revendicările naționale.

Distrușgerea celor două monumente simbolice pentru națiunea română au fost considerate de blăjeni o insultă deosebită și un sacrilegiu, iar nepăsarea autorităților de a descoperi și pedepsi vinovații l-a determinat pe Iuliu Maniu să adreseze o interpelare¹⁸ în ședința Camerei din 9 decembrie 1908, către ministrul de justiție Anton Günther. La începutul interpelării, deputatul expune un alt caz referitor la pângărirea de către maghiarii reformați a crucii din localitatea Craifalău, apoi descrie amănunțit modul în care s-au petrecut faptele referitoare la dinamitarea monumentelor de la Blaj, arătând valoarea de simbol a acestora și își exprimă consternarea față de lipsa de reacție a autorităților în găsirea și pedepsirea vinovaților, cerând respectarea ordinii de drept. Răspunsul ministrului a fost neconcludent: a eludat fondul problemei, a bagatelizat faptele și a arătat că autoritățile au fost imparțiale în cercetarea cauzei.

Una dintre cele mai îndârjite bătălii pe care le-a purtat Iuliu Maniu în Parlamentul de la Budapesta a fost cea referitoare la apărarea limbii române, considerată a fi garanția existenței națiunii române și a păstrării identității spirituale și culturale a acestuia. Politica de maghiarizare forțată a românilor ardeleni trebuia realizată în primul rând prin obstrucționarea limbii române în toate domeniile: școală, justiție, religie, administrație, armată. Evident, Iuliu Maniu nu putea rămâne pasiv la această politică și intervenea cu mijloace parlamentare în apărarea limbii române, ori de câte ori avea prilejul.

continuare pe www.caietesilvane.ro

Malaxorul de iulie

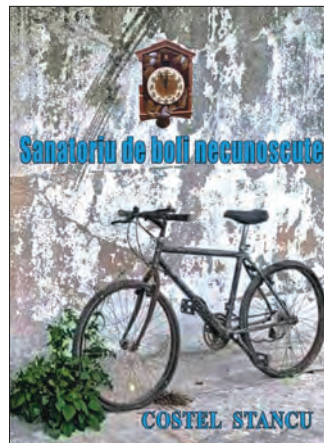
■ Am primit la redacție două cărți semnate de Ioan Silvan, prozator și poet născut la Peceiu. Volumul de eseuri „**A cincea evanghelie**” și romanul psihologic „**Destin cenzurat**” au fost publicate la sfârșitul anului trecut, în Spania, în limba română. „A cincea evanghelie” de Ioan Silvan este mai întâi de orice o întoarcere la Dumnezeu uitat, negat și pierdut de către toți cei care se prefac a trăi într-un secol al mașinilor și Net-ului. «Nevoia de El» îl face pe autor, într-un fel de manifestare neo-cioraniană și un alt pariu pascalian, să-l refuze («Am încercat să te uit!») și apoi să îngenuncheze și mai evlavios, convins că fără Cel Suprem nu se poate. Creatorul este «Totul – Pâinea, aerul, mângâierea, binele și calea spre adevăr». Silvan, un altfel de Țuțea, «un călugăr literar» la început de mileniu III, se roagă la un Dumnezeu ce nu se poate stinge pur și simplu cum «dorea» Nietzsche, și care trebuie să se arate lumii însetate de adevăr, altfel «poporul Tău va bea otrava preparată de semenii lui». Toată cartea e în sine un dialog peste Timp și dincolo de orice fel de religii cu Divinitatea, o Scrisoare a unui enoriaș luminat”, a apreciat criticul literar Andrei Milca. Referitor la romanul scris între decembrie 1981 și mai 1987, Ioan Silvan a explicat că volumul: „«Destin cenzurat» nu este un elogiu adus Securității comuniste, nici aureolarea acțiunilor sale de încălcare a drepturilor și libertăților cetățenești în timpul dictaturii ceaușiste. Eroul principal în proiectul unui roman polițist, cu tematică socială, psihologică și de dragoste, în niciun caz, nu putea fi un ofițer de miliție. Atunci, ca să aporțeze suspans, emoție și valoare acțiunii cărții, s-a ființat căpitanul Racheru”.

■ La Editura „Napoca Star” din Cluj-Napoca a apărut volumul de versuri, „**Bio metaforizare extremă**” a poetului Vasile Dan Marchiș. „Vasile Dan Marchiș scrie cu verb incandescent: «Să nu ia foc cuvântul, consum doar apă» (*Concursul Iadului*), sugerând aici postul și rugăciunea, așa cum face iconograful înainte de a se

apuca de lucrarea sa sfântă. Și tot el, în același poem: «Scriu, parcă mă dezbrac de haine cuprinse de foc». Vasile Dan Marchiș este poetul de care timpul nostru are nevoie, dar și poetul vremurilor viitoare”, a apreciat pr. prof. dr. Theodor Damian în prefața volumului.

■ La Editura „Castrum de Thymes” din Giroc a văzut lumina tiparului antologia de versuri „**Sanatoriu de boli necunoscute**” semnat de Costel Stancu, membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Timișoara. „În centrul universului poetic al lui Costel Stancu se află omul, cu trăirile și faptele, cu visurile și gândurile sale, aducând alinare în sufletul cititorilor. Poezia lui Costel Stancu este contondentă, aspră, prin scris adevărul manifestându-se în deplinătatea sa («adevărul și umiliința scrisului, atât să îți amintești»), și anume că viața este o luptă continuă, fără învinși ori învingători, și o luptă spre autocunoaștere («o luptă ce n-a fost făcută să învingi/ ori să pierzi. Ci doar să te luminezi»), a precizat Daniel Luca în postfața volumului.

■ Volumul de poezii „**Gânduri sfâșiate de timp**”, semnat de poetul Flaviu Claudiu Mihali, a apărut la Editura „eCreator” din Baia Mare. Despre cartea lansată la Casa de Cultură Vișeu de Sus, în 5 mai 2023, poetul Ioan Romeo Roșianu a menționat, pe coperta IV, următoarele: „După mai bine de douăzeci de ani revine-n poezia contemporană Flaviu Claudiu Mihali propunând o carte a unei fericiri proprii, a unui fiind evoluat nivelic, ce parcurge trepte ale devenirii și înțelegerii de rosturi și rostiri. De aici începe un adevărat galop de sănătate în demersul de recuperare a unui timp și spațiu personal, de aici radiografiază o lume acum impropriu visului și poeziei, de aici ridicarea înspre sensuri și dimensiuni superioare atunci când statuează viziuni și emoții singulare la nivel planetar. (...) Flaviu Claudiu Mihali face din propria singurătate și însingurare o meta-

morfozare a sinelui, în umbra unor idei și concepte care-l macină-n această carte”.

■ În colecția „Ficțiune și infanterie” a Editurii „Junimea” din Iași a apărut volumul „**Conul de umbră**”, semnat de Vlad Zbârțciog. Autorul este cunoscut în spațiul românesc din stânga Prutului pentru exemplara sa activitate de ridicare a conștiinței naționale. „Roman social, al denunțării ruinatei (de țară și de suflete) ocupații sovietice, roman psihologic, al dramei cuplului în mediul artificial al orașului dar mai ales roman etic, al regăsirii axei morale în vremuri pervertite ideologic, «Conul de umbră» rămâne una dintre lecturile necesare, în turburii zori ai celui de al treilea mileniu”, a punctat în prefața volumului profesorul și scriitorul Ioan Răducea.

■ În colecția „Cantos” a Editurii „Junimea” a fost publicată antologia de versuri „**(Ne)sfârșitul încununează opera**” de Dorian Obreja. Despre poetul optzecist din Iași a scris Cassian Maria Spiridon, directorul revistei „Convorbiri literare”, următoarele: „Dorian Obreja e un padișah al melancoliei într-o poezie, confirmând, încă o dată, că nu și-a înșelat Muza, totdeauna genEros. Folosind o matrice epică, Dorian Obreja ne seduce prin versul său, într-un continuu balans între realitate și poezie”.

■ În numărul 101-102/mai-iunie 2023 din magazinul cultural „**Scriptor**”, prof. dr. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, continuă seria articolelor dedicate istoriei medievale. În „De ce «descălecat» dinspre Transilvania?”, istoricul scrie despre formarea statelor românești, respectiv despre descălecatul politic, pus pe seama lui Negru Vodă (Radu Negru) pentru Țara Românească și a lui Dragoș și Bogdan, pentru Moldova. „În afara conștiinței celor două descălecate (cu sensul de întemeieri, așezări temeinice, statorniciri), mai dăinuie în Evul Mediu românesc și convingerea – prezentă și la români și la străini – a unei unități politice generice a poporului român, existentă în vechime și frântă la un moment dat. Astfel,

pentru cancelaria papală, Moldova de pe la 1370 era un fragment al «națiunii Vlahiei». Mulți, din mai multe spații geografice și etnico-politice, numesc Moldova «Țara Românească cea Mică» (Valachia Minor). Chiar și pentru Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, Țara Românească era «Ungrovlahia», iar Moldova era «Rossovlahia» sau «Moldovlahia». Lăsăm la o parte aici rațiunile pentru care Țara Românească a fost numită inițial «Ungrovlahia» și care și-au găsit în timpul din urmă posibile explicații interesante. Important în contextul de față este denumirea de «țară românească» aplicată ambelor voievodate. Ulterior, această tradiție a cuprins și Transilvania și a fost consemnată în scris de cronicarii secolului al XVII-lea și sintetizată științific – la nivelul de atunci al cunoașterii – de către Dimitrie Cantemir: «Hronicon a toată Țara Românească (care apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratul Râmului». La Cantemir, românii sunt totuna cu romanii antici, iar țările lor (vremelnice despărțite) sunt totuna cu Dacia unită de odinioară”, a scris Ioan-Aurel Pop.

■ La Zilele revistei „Nord Literar” (Baia Mare, 20-21 iunie 2023) am primit de la poetul și publicistul Vasile Barbu, periodicul „**Tibiscus**”, ce apare

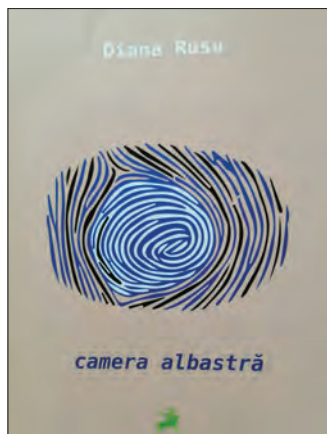

în Uzdin, cea mai vestică localitate din Serbia, cu o populație majoritar românească. Publicația ajunsă în al XXXIII-lea an de existență este editată de Societatea Literar-Artistică „Tibiscus” și prezintă aspecte din viața comunității românești din Serbia de răsărit. Printre materialele din numărul 376/mai 2023 se numără: cuvântul rostit de Vasile Barbu, președintele Societății Literar-Artistice „Tibiscus”, la inaugurarea Simpozionului Internațional „Oameni de seamă ai Banatului”, ediția a XXVIII-a; articolul despre activitatea Asociației „Bunicuțelor” din Uzdin; prezentări ale muzicianului Adam Rista și ale poeziei în dialectul bănățean a lui Petru Chira; lista cetățenilor de onoare a Uzdinului și rezultate din competiții sportive.

(A.-B.K.)

■ **Diana Rusu**, „Camera albastră”, Editura Tracus Arte, 2022, Colecția „Alexandru Mușina”. Am primit recent un dar de la un cunoscut concetățean, prieten al cărților, o carte de poeme a fiicei domniei-sale, editată în urma câștigării premiului „Alexandru Mușina”, la concursul pentru debut în poezie. Firește, m-am bucurat, cu atât mai mult, cu cât autoarei îi fusesem dascăl de *umanioare* (latină și română) și profesor diriginte pentru un an școlar. Curioasă percepție; deschid la foaia de gardă și găsesc dedicația autograf. Sunt bucuroși. Citesc pe coperta a patra a plachetei, opinia criticului literar **Adrian Lăcătuș**, cunoscutul universitar brașovean: „Poezia **Dianeii Rusu** este un balans continuu (ușor amezător și în același timp plăcut, ca datul în leagăn din copilărie, un punct de regresie al multor poeme) între familiar și straniu, între traumă și beatitudine, între singurătate și atingerea dragostei, între vis și materialitatea cotidianului, între inocență și oboesală, între vernacularul transilvan și absorbția globală. O poezie proaspătă, cu atingere discretă, dar care lasă o amprentă distinctă.” „Diana Rusu (n. 1985, în Jibou, județul Sălaj) a absolvit Universitatea *Babeș-Bolyai* din Cluj-Napoca. În 2010 a obținut o bursă Erasmus la Universitățile de Lorraine. A publicat în revistele *Apostrof*, *Noise Poetry* și pe diverse bloguri sau reviste digitale (2009-2018). Din 2014, lucrează în diverse domenii: turism, jurnalism cultural, advertising, content writing.” Am citat notița biografică de pe versoul foii de titlu a volumului. Mă înhață pofta de lectură. Prima constatare: nu întâlnesc niciun semn de punctuație și, cu toate acestea, nu le simt lipsa! A doua: accept mirat că straniu și absurdul au logică, sunt credibile. Mai avusesem această revelație la Franz Kafka, la Urmuz, la Eugen Ionescu, sau traducând din poezii francezi ai deceniului al optulea din secolul trecut, iar maniera este a unora din poezii români de după 2010. Poeta, pentru că despre domnia-sa este vorba, narează, descrie, uimește cu o imaginație eclatantă din interiorul unui dicționar unde locuiește confortabil. Ceea ce mi-a stimulat decizia de-a semna în revista noastră apariția acestui volum, în numărul dedicat municipiului reședință de județ, este faptul că autoarea este absolventă de studii medii la Colegiul Național „Silvania” (2005), unde fusese transferată de către părinți de la Liceul Teoretic „Ion Agârbiceanu” din orașul natal, după promovarea clasei a IX-a. Ar fi interesantă o cercetare privind identitatea unora dintre scriitorii literaturii române absolvenți ai studiilor liceale la unitățile școlare din municipiul Zalău.

(V.T.)

■ Cățelul Pif la 75 de ani

Cățelul Pif (Pif le chien) este o figură de benzi desenate, creată de refugiatul spaniol José Cabrero Arnal, care a apărut prima dată în cotidianul francez „L'Humanité”, iar apoi a devenit vedeta unei reviste de sine stătătoare, cu același nume. Este interesant că inițial s-au publicat aventurile Motanului Felix, un personaj american, declarat imperialist și capitalist în 1948, astfel încât s-a dorit o detașare radicală și a fost creat un erou canin, hărțuit de bătăiosul cotoi Hercule. Radu Gavrilă, președintele Despărțământului „Dr. Teodor Mihali” Dej al „Astrei”, a dorit să le ofere copiilor un subiect sărbătoresc de ziua lor și a inițiat întâlnirea cu titlul generic „Cu PIF pe plaiuri mioritice”, care a avut loc în 2 iunie a.c., în sala de festivități a Protopopiatului Ortodox din localitate. Pe simeze au fost expuse planșele albumului „Românii și comoara lui Decebal”, semnat și ilustrat de istoricul Gabriel Virgil Rusu. Pe mese, participanții au putut să răsfoiască atât o colecție de reviste „Pif” și albume „Rahan” traduse în românește, cât și cărțile criticului Dodo Niță, recent distins cu Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler. Oaspetele a deschis seria de prezentări cu „Celebrul personaj PIF la 75 de ani”, urmat de „Aspecte ideologice în benzile desenate ale revistei PIF Gadget” (Gabriel Virgil Rusu) și „PIF în românește și în ungurește (extrase)” (Györfi-Deák György). A fost lansat suplimentul „Banda desenată – o bucurie eternă”. Ionuț Goșan a descris universul supereroilor Marvel și stilul Manga. De asemenea, au fost prezentate albumele desenatoarei Rusz Lívía, care a copilărit în municipiul de pe Someș.

■ Petőfi 200: Avram P. Todor și sălăjenii

La invitația EME (Asociația Muzeului Ardelean), Filiala Zalău, președinte Kovács-Kuruc János, am prezentat activitatea de traducător a lui Avram P. Todor, om de cultură angajat la Biblioteca Academiei Române, care a tâlmăcit în întregime opera poetică a lui Petőfi Sándor, omagiat în 2023, cu ocazia bicentenarului nașterii. A XX-a manifestare intitulată „Ziua cercetării sălăjene” a fost găzduită de sediul EMKE (Asociația Culturală a Maghiarilor Ardeleni) de pe strada Crasnei și a avut ca

temă „Arta populară și tradiții în Țara Silvaniei”. În deschidere, au luat cuvântul academicianul Egyed Ákos, viceprimarul Fazakas Miklós, președintele EMKE, Bakó András și vicepreședintele EME, Sipos Gábor. Au prezentat lucrări: istoricul literar Szabó Zsolt, învățătoarea Posta Rozália, muzeograful Szabó Attila, profesorul de muzică Gáspár Attila, coregraful Matyi István și profesorul Zsigmond Attila (despre filmele dedicate regelui suedez Carol al XII-lea, contemporan cu principii Rákóczi Ferenc și Dimitrie Cantemir, care a vizitat Zalăul). S-au acordat premiile „Petri Mór” lui Szoboszlai Attila (primarul din Camăr) și promotorului cultural Szóke Sándor din Cehu Silvaniei. Vicsai Zsolt, redactorul-șef al revistei „Hepehupa”, a prezentat ultimul număr. Petőfi a mai fost tradus de Gheorghe Marchișiu, tatăl celebrei Otilia Cozmuță, secretara lui Anatole France (Premiul Nobel pentru Literatură în 1921) și de Ioniță Scipione Bădescu. Avram P. Todor a semnalat importanța traducerilor lui Laurențiu Bran din Eminescu și l-a prezentat pe Ady Endre în revista „Convorbiri literare” din Iași.

■ O inițiativă de promovare a lecturii în mediile sociale defavorizate

Ideea alcătuirii unei antologii fantastice cu texte scurte dedicate cafelei îi aparține prozatorului și traducătorului Dan Popescu, un fan SF din generația „Noului Val” optzecist. Ea a apărut la Editura Pavcon din București cu titlul „Boabe de poveste” și este menită să adune fonduri pentru Proiectul „Reîncăruirea” de ajutorare a copiilor defavorizați cu cărți și reviste, pentru a intensifica obiceiul lecturii printre aceștia. Volumul este ilustrat de artistul și scriitorul Viorel Pîrligras, care publică aici și o bandă desenată (Yes, Ness!). Au sprijinit nobila inițiativă autorii: Cezarina Anghilac, Roxana Brînceanu, Anamaria Borlan, Valentin Brașoveanu, Eugen Cadaru, Aurel Cărășel, Mircea Cărbunaru, Mircea Ștefan Cărbunaru, Cristian Cârstoiu, George Cornilă, Ladislau Daradici, Cătălina Fometici, Andrei Gaceff, Florin Giurcă, Simone Györfi, Györfi-Deák György, Alexandru Lamba, Teodora Matei, Dan Perșa, Ovidiu Petcu, Dan Popescu, Gabriel Leonard Sârbu, Sergiu Someșan, Daniel Timariu, Pompilian Tofilescu, Mihail Toma și Alex Trușcă. Cu toții au ales să-și cedeze drepturile provenite din vânzarea antologiilor și, împreună

cu profitul donat de editură, să investească aceste sume în tipărirea unor cărți de povești pentru copii. Volumele sunt oferite gratuit micuților cititori mai puțin avantațați de viață.

(G.-D.G.)

■ În perioada 20-21 iunie 2023, revista și editura „Caiete Silvane” a(u) participat la Baia Mare la manifestările prilejuite de împlinirea a douăzeci de ani de la apariția publicației „Nord Literar”. În prima zi a fost organizată dezbaterea

„Local și național în presa culturală” și au fost acordate premii și diplome de excelență. Premii speciale au primit: Mircea Popa (critică și istorie literară), Ovidiu Pecican (critică și eseu), Vasile Igna (proză), Terezia Filip (critică literară), Echim Vancea (pentru întreaga activitate) și Elena Cărăușan (poezie), iar Ion Pop, Ion Cristofor Filipaș, Alexandru Ruja, Ioan Pinte, Cornel Cotuțiu, Olimpiu Nușfelean, Menuț Maximilian, Daniel Săuca, Lucian Perța, Ion Papuc, Ana Olos, Teodor Ardelean, Gheorghe Mihai Bârlea, Pamfil Bîlțiu, Delia Muntean, Gheorghe Pârja și Raluca Hășmașan au fost distinși cu titlul onorific de „Cavaler al Nordului” de către conducerea revistei maramureșene. În a doua zi a fost organizat un târg de carte în holul Palatului Administrativ din Baia Mare. Au participat edituri din Maramureș, Cluj, Satu Mare, Sălaj și Bistrița-Năsăud și au fost lansate trei suplimente ale revistei de cultură „Nord Literar”. La ceas aniversar, colectivul de redacție al revistei „Caiete Silvane” urează publicației „Nord Literar”: „La mulți ani” și cât mai multe împliniri editoriale!

Caiete Silvane

ISSN 1454-3028

on-line: ISSN 2247-7365

Adresa redacției: Zalău, Piața 1 Decembrie 1918,
nr. 12, Sălaj, România; Tel./fax 0260/612870;
e-mail: caietesilvane@yahoo.com, office@caietesilvane.ro;
www.caietesilvane.ro; www.culturasalaj.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al
Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România,
a Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei
Municipiului Zalău

Serie nouă, Anul XIX, Nr. 7 (222), iulie 2023.

Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 5 lei

Redacția:

Daniel Săuca - redactor-șef
Viorel Mureșan - redactor-șef adjunct
Corina Știrb Cooper - secretar de redacție
Marin Pop, Carmen Ardelean, Alexandru-Bogdan Kürti - redactori;
Viorel Tăutan, Marcel Lucaciu, Imelda Chintă - redactori asociați;
Ioan F. Pop, Györfi-Deák György, Alice Valeria Micu, Gheorghe Moga,
Simona Ardelean-Samanta, Menuț Maximilian - colaboratori.

Responsabili de număr: Daniel Săuca, Marin Pop, Alexandru-Bogdan Kürti

Corectură: Oana-Maria Barariu-Săvuș

Tehnoredactare: Marius Soare

Tiparul realizat la Tipografia Color Print Zalău,
Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-660 598

Caiete Silvane 222

Omagiații lunii iulie

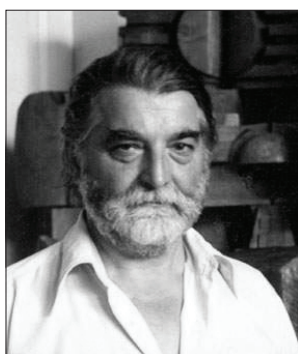
(din Baza de date a Bibliotecii Județene I.S. Bădescu Sălaj)

Notă: Serviciul bibliografic al Bibliotecii Județene I.S. Bădescu Sălaj adună materiale pentru cuprinderea în Baza de date a județului Sălaj și reactualizarea informațiilor cuprinse în dicționarul biobibliografic: **Sălaj – Oameni și Opere**. Îi includem în acest proiect pe toți cei care au contribuit la dezvoltarea social-culturală a județului (literatură, istorie, geografie, tehnică, muzică, artă, sport etc.), indiferent de naționalitate. Baza de date se completează permanent (bibliografic_bjs@yahoo.com).

Iancu-Sălăjanu Dinu – solist, 2 iulie 1969; **Oros Traian** – profesor, 3 iulie 1942; **Morar Ioan** – profesor, 3 iulie 1950; **Petreaș-Păușan Ileana** – jurnalist, 4 iulie 1952; **Horvath Dina Iuliana** – poetă, 5 iulie 1960; **Pușcaș Vasile** – prof. univ., 8 iulie 1952; **Bălean Rareș** – voleibalist, 8 iulie 1997; **Tomole Ioan** – profesor, 9 iulie 1946; **Beksy Ida Julianna** – scriitoare, 10 iulie 1955; **Pop Gheorghe** – medic veterinar, 11 iulie 1947; **Meleg Attila** – actor păpușar, 11 iulie 1961; **Barz Emil** – violonist, 12 iulie 1950; **Chira Ionel** – preot, 13 iulie 1972; **Trif Gheorghe Dorel** – inginer, 14 iulie 1951; **Lucaciu Vasile-Marcel** – poet, critic lit. – 14 iulie 1966; **Maxim Ioan Aurel** – inginer, 14 iulie 1983; **Popescu C. Ilie** – profesor, 17 iulie 1947; **Mureșan Viorica** – învățătoare, poetă, 17 iulie 1968; **Chendea Emil** – grafician, 18 iulie 1937; **Iluț Petru** – psiholog, 19 iulie 1945; **Csók Erzsébet (căs. Buta)** – inginer, 19 iulie 1979; **Oșan Virgil Gheorghe** – medic, 23 iulie 1941; **Băcuet-Çrișan Sanda-Otilia** – arheolog, 24 iulie 1973; **Bercean Radu** – economist, 25 iulie 1957; **Matyi István** – coregraf, instructor, 26 iulie 1954; **Roman Marcela Georgeta** – artist plastic, 27 iulie 1968; **Cioloș Dacian Julien** – inginer, 27 iulie 1969; **Taloș (Bulgărean) Florica** – profesoară, 27 iulie 1973; **Gozaru Mircea Traian** – scriitor, 28 iulie 1939; **Mátyus Éva** – inginer, 29 iulie 1951; **Zsigmond Attila** – preot, istoric de artă, 30 iulie 1971; **Wéber Cecilia** – psiholog, 31 iulie 1944; **Simonfy József** – poet, 31 iulie 1952; **Ember Stela** – poetă, 31 iulie 1953; **Chira Alexandra** – solistă, 31 iulie 1998.

Comemorări

Victor Gaga – 20 de ani de la moartea sculptorului

Gaga, Victor – sculptor. N. 13 februarie 1930, Periam, jud. Timiș – m. 26 iulie 2003, Timișoara.

Viața și activitatea: a urmat cursurile școlilor din Roman (1937-1938), Tășnad (1939-1940), Stîrciu – jud. Sălaj (1940-1942), Oradea (1942-1948), Zalău (1948-1950). A fost absolvent al Institutului de Arte Plastice *Ion Andreescu* din Cluj-Napoca (1950-1956). În perioada 1958-1961 a fost profesor la Liceul de Arte Plastice Timișoara, apoi lector – sculptură și anatomie artistică la Facultatea de Desen din cadrul Institutului Pedagogic Timișoara (1960-1974). A fost *membru* al Uniunii Artiștilor Plastici (din 1956), președinte al Uniunii Artiștilor Plastici – Filiala Timișoara (1966-1970; 1978-1990), membru în comitetul de conducere al UAP Timișoara (1968-1999), membru în comisia de evaluare, în comisia de dezbatere și avizare (1966-1970; 1978-1990). A debutat cu sculptură la Expoziția Regională de Artă Plastică din Cluj-Napoca (1954). *Premii:* premiu la concursul pentru Festivalul tineretului de la Moscova (București, 1957), premiat la expoziția *15 ani de la eliberare* (1959), Premiul II – sculptură, al UAP (1966), Ordinul *Meritul cultural* cls. a V-a (1968), Premiul II la Trienala internațională de desen (Wrocław-Polonia, 1974), Premiul I și Laureat al Festivalului *Cântarea României* (1988), Laureat și medalia de aur la Bienala Internațională *Danteasca* (Ravena-Italia, 1988), premiat de UAP la *Salonul bienal de sculptură mică* (Arad, 1989), Marele Premiu al Salonului Național de Sculptură mică (Arad, 1996), *Cetățean de Onoare al comunei Cizer* (2000).

Opera: *expoziții personale:* Galeria *Vila Engidiana* (Vulpera), Galeria *Schinfler* (Berna-Elveția, 1997), Galeria *St. Louis* (Morges-Elveția, 1971), Galeria *Kuns Keller* (Kriens), Galeria *Vila Engiandiana* (Vulpera), Galeria *Otto Gigli* (Lucerna-Elveția, 1972), *Alte Center* (Lucerna-Elveția, 1973), Galeria *Noack* (Basel), Galeria 7 (Baden, 1975), Galeria *Aeugsterthal bein Turlasse* (Aeugsterthel-Elveția), Galeria *Regio* (Marc Hugstetten-R.F. Germania, 1979), *Felberg Galerie* (Frankfurt am Main), Galeria *Am Market* (Hofgeismar-R.F. Germania, 1980), Galeria *Zyt* (Sempach), Galeria *Dor* (Ruschlikon-Elveția), Galeria *Helios* (Timișoara), *Rombach Center* (Freiburg i. Br.), *Museumgrsellschaft* (Ettlingen-R.F. Germania, 1981), Galeria *Kunst Keller* (Kriens-Elveția), *Heimat Museum Burgreinfeld* (St. Goar-R.F. Germania, 1982), *Kongresshalle* (Giessen-R.F. Germania, 1984), *Burgerhaus* (Troisdorf Mitte-R.F. Germania,...).

continuare pe www.caietesilvane.ro

Jacques Prévert (1900-1977)

Poet, scenarist, regizor, ba chiar desenator, asociat suprarealismului francez. Un critic literar, Léon-Gabriel Gros, scria: „El este pentru lirismul nostru ceea ce a fost Charlot pentru cinema. Aceași generozitate, același brio și în plus acel ton mucalit în invectivă, acel surâs un pic crispat care-l împiedică pe Prévert să cadă în grandilocvență și care face, de asemenea, să nu se știe niciodată dacă se ia singur sau dacă trebuie să fie luat în serios.”

Pentru tine, dragostea mea

Am fost la târgul de păsări
Și-am cumpărat păsări
Pentru tine
dragostea mea
Am fost la târgul de flori
Și-am cumpărat flori
Pentru tine
dragostea mea
Am fost la târgul de fiare vechi
Și-am cumpărat lanțuri
Lanțuri grele
Pentru tine
dragostea mea
Apoi m-am dus la târgul de sclave
Te-am căutat
Dar nu te-am găsit
dragostea mea.

(În românește de Maria Banuș, în *Antologia poeziei franceze*, vol. 2, Colecția Biblioteca Pentru Toți, Editura Minerva, București, 1975)

ISSN 1454-3028

www.facebook.com/RevistaCaieteSilvane

www.caietesilvane.ro

